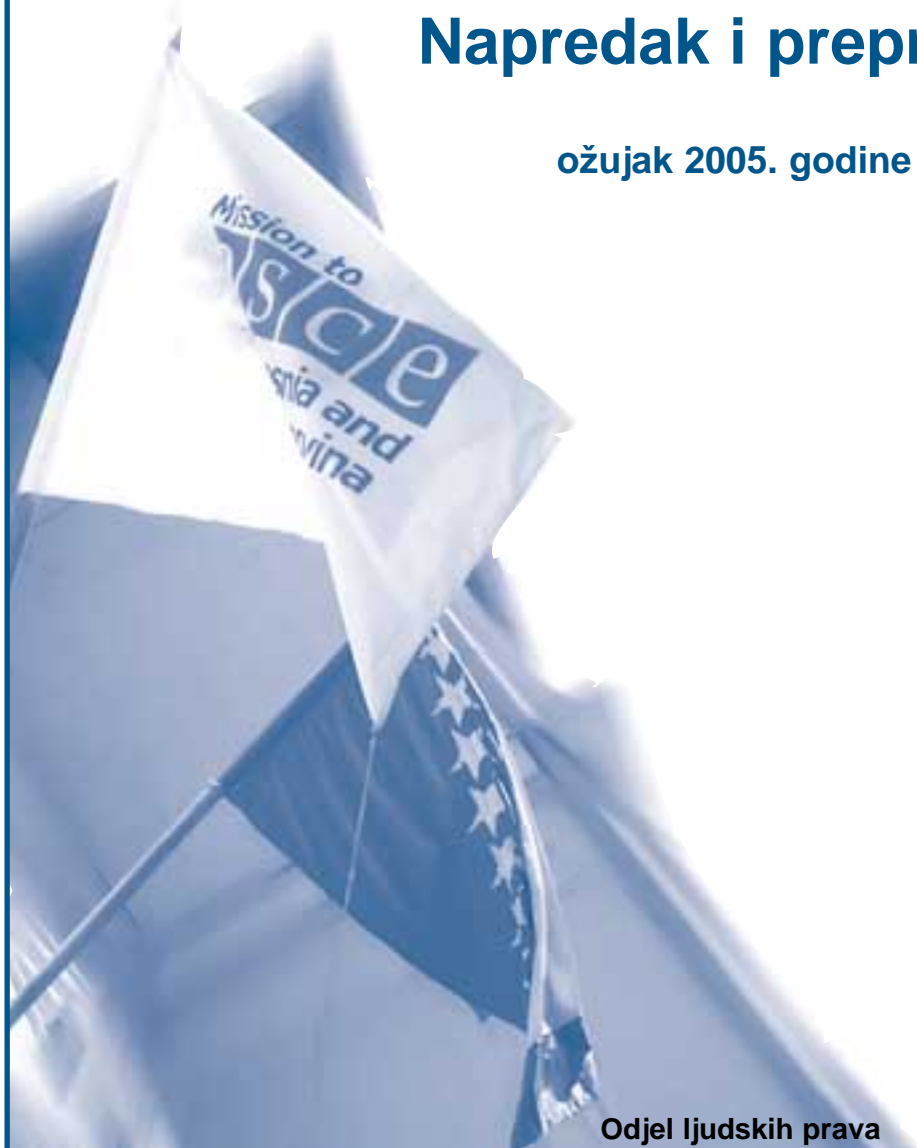

Suđenje ratnih zločina
na sudovima u Bosni i Hercegovini

Napredak i prepreke

ožujak 2005. godine

Odjel ljudskih prava

Prevod i adaptacija

Suđenje ratnih zločina
na sudovima u
Bosni i Hercegovini

Napredak i prepreke

Uspostava Odjela za ratne zločine na Državnom sudu Bosne i Hercegovine (BiH), u siječnju 2005. godine, ne umanjuje značaj i potrebu da se posveti pozornost naporima koje poduzimaju nadležna tijela BiH glede procesuiranja predmeta ratnih zločina na županijskim i okružnim sudovima. Novi Odjel na razini BiH, u svom sastavu će imati domaće i strane tužitelje i suce. Tužiteljstvo BiH je potvrdilo da će Odjel, nakon što bude poznat broj predmeta, procesuirati samo najteže, *“vrlo osjetljive”* predmete, jer Odjel neće imati *‘ni resursa ni vremena da procesuiraju sve predmete ratnih zločina’*. Imajući u vidu veliki broj neriješenih predmeta ratnih zločina, može se sa sigurnošću tvrditi da će nadležni sudovi u entitetima – Okružni sudovi u Republici Srpskoj (RS) i Županijski sudovi u Federaciji BiH (FBiH) i Sud Brčko Distrikta procesuirati većinu predmeta.

Ovim izvješćem Misija Organizacije za europsku sigurnost i suradnju u Bosni i Hercegovini (OESS BiH) želi skrenuti pozornost na broj, prirodu i značaj koje procesuiranje predmeta ratnih zločina ima na sudovima u Bosni i Hercegovini (BiH). U tom smislu ovo izvješće predstavlja do sada najsveobuhvatnije poduzetu raščlambu postignuća, kao i prepreka u procesuiranju ovih predmeta.

Praćenjem sudbenih postupaka, kao i drugim vidovima prikupljanja informacija, OESS je za razdoblje od lipnja 1996. godine do danas, prikupio informacije o 114 predmeta ratnih zločina koji se nalaze u različitim fazama krivičnog postupka. Ovi predmeti se odnose na 184 počinitelja. 2004. godinu je obilježio znatan porast broja postupaka za ova krivična djela na županijskim sudovima FBiH, te vrlo malo sličnih aktivnosti na okružnim sudovima RS. U tijeku 2004. godine županijski sudovi u FBiH izrekli su prvostupanjske presude po kojima je 15 optuženih oslobođeno odgovornosti, a za 9 optuženih izrečene su kazne zatvora od 18 mjeseci do 15 godina. Dodatno, u siječnju 2005. godine izrečene su dvije osuđujuće presude na županijskim sudovima u FBiH, gdje visine kazni iznose 7 godina i 4 godine i šest mjeseci zatvora.

U vrijeme pisanja ovog izvješća vodi se 14 postupaka protiv 34 osobe, koje su optužene za izvršenje krivičnih djela ratnih zločina.

Putem ovog izvješća OESS nije samo uputio uobičajene kritike u pogledu rada domaćih tijela vlasti, nego je istodobno istaknuo niz primjera u kojima suci i tužitelji, osobito u FBiH, učinkovito i ažurno procesuiraju predmete ratnih zločina. Međutim, skoro desetljeće nakon završetka sukoba, aktivnosti koje poduzimaju tijela vlasti na istraživanju ratnih zločina i krivičnom gonjenju počinitelja, kao i na obeštećenju žrtava ili njihovih obitelji, nisu dovoljne. Dosadašnji neuspjeh tijela vlasti da procesuiraju odgovorne za ratne zločine ozbiljno podriva vladavinu prava i negativno utječe na povjerenje javnosti u policiju i pravni sustav uopće, posebno među povratničkom populacijom. Ova ocjena se odnosi osobito na RS.

Ovim izvješćem, OESS ukazuje na brojne prepreke koje treba otkloniti na putu učinkovitog procesuiranja ratnih zločina. Ovo se prije svega odnosi na političku nezainteresiranost pristranih tijela vlasti, te prisutan strah kod sudaca i tužitelja za njihovu osobnu sigurnost. Osim toga, uočene su i teškoće u pronalaženju i osiguranju nazočnosti svjedoka i optuženih na sudu, kao i poteškoće u uspostavi učinkovite međudržavne suradnje. U procesuiranju predmeta ratnih zločina, sudovi i tužitelji suočeni su sa brojnim poteškoćama koje se odnose na svjedoke. Primijećeno je da se svjedoci veoma često ne odazivaju na poziv suda, da su u strahu, te da je kod svjedoka nastupio zaborav događaja o kojima trebaju svjedočiti. Dalje je uočeno, da ne postoji odgovarajući sustav za zaštitu svjedoka. Sudovi su opterećeni velikim brojem predmeta, a istaknuto je da je pravna literatura, koja može poslužiti kao referenca u procesuiranju ovih predmeta, neodgovarajuća. Primijećeno je da nije osigurana redovita opskrba sudova biltenima, kao i stručnim tekstovima iz oblasti

međunarodnog humanitarnog prava. Edukacija sudaca i tužitelja u ovoj oblasti, kao i općenito o pripremi optužnice, načinu unakrsnog ispitivanja i izboru dokaza je nedovoljna. Materijalna sredstva na raspolaganju sudova dostatna su da zadovolje osnovne potrebe, dok se dodatni izdaci neophodni za učinkovito procesuiranje ovih krivičnih dijela ne smatraju prioritetnim. Donošenje novih zakona o krivičnom postupku u 2003. godine kao i uspostava Odjela za ratne zločine na državnoj razini, otvorili su čitav niz pitanja vezanih za postupanje i nadležnost, što je proizvelo određenu neizvjesnosti glede ovih predmeta. Novonastala situacija predstavlja dodatni izazov za sudove u entitetima.

Dugogodišnjim praćenjem predmeta ratnih zločina na sudovima u BiH, OESS ukazuje na to da su sudovi nerado provodili učinkovite postupke protiv osumnjičenih osoba koje su bile na utjecajnim funkcijama u tijeku sukoba, ili još uvijek imaju utjecaja u svojoj sredini. Restriktivna tumačenja činjenica, kao i propust da se utvrde sve okolnosti, rezultirali su znatnim brojem oslobađajućih presuda. Iako su u 2004. godini izrečene osuđujuće presude na kazne zatvora, uočeno je da su osuđeni uglavnom bili pripadnici nižerangiranog vojnog osoblja. Praćenje sudbenih postupaka u predmetima ratnih zločina koje su vršili djelatnici OESS-a ukazuje na to da predmeti nisu vođeni učinkovito u slučajevima gdje su optuženi bili pripadnici “većinskog” naroda, a svjedoci optužbe pripadnici “manjinskog” naroda na tom području.

Dodatni značaj predmeta ratnih zločina koji se procesuiraju u zemljama bivše Jugoslavije predstavlja njihova regionalna povezanost, budući da se žrtve, svjedoci i počinitelji nalaze na teritorijima ovih zemalja. Iako postoji određena razina suradnje između zemalja u regionu, OESS smatra da postojeći postupci i praksa nisu učinkoviti i dovoljno uređeni. Dosadašnja spremnost, te postojeći mehanizmi za suradnju zemalja u regionu, kao i između samih entiteta u BiH, ne zadovoljavaju potrebe pri istragama i procesuiranju ratnih zločina, te se stoga moraju poduzeti dodatni naponi za poboljšanje suradnje u 2005. godini.

Smatra se da će uspostava mješovitog Odjela za ratne zločine BiH, koji je dobio opću podršku, stvoriti pozitivni momentum u 2005. godini za procesuiranja ratnih zločina, što bi moglo imati pozitivnog utjecaja na rad županijskih i okružnih sudova. Međutim, dok se sredstva i pozornost usmjeravaju na Odjel za ratne zločine, koji će uglavnom procesuirati značajne predmete, veoma je bitno skrenuti pozornost vlasti u BiH i međunarodne zajednice na potrebu osiguravanja neophodnih sredstava za suce, tužitelje i odvjetnike na razini entiteta, kako bi mogli učinkovito procesuirati ratne zločine. Konačni uspjeh u procesu krivičnog gonjenja ratnih zločinaca neće samo ovisiti o učinkovitosti novog Odjela za ratne zločine, nego i o sposobnosti županijskih i okružnih sudova da izvrše svoj dio posla u procesuiranju velikog broja predmeta ratnih zločina.

Struktura izvješća

Izvješće je koncipirano na način da daje retrospektivni i statistički pregled procesuiranja ratnih zločina u BiH, a istodobno pruža raščlambu tematskih pitanja koja se odnose na učinkovito i pravično procesuiranje predmeta ratnih zločina. Sa ciljem da se pruži pomoć tijelima vlasti BiH, institucijama, praktičarima, kao i međunarodnoj zajednici, izvješće daje niz preporuka kojima se ukazuje na potrebu pružanja dodatnih financijskih sredstava, donošenje potrebnih uputa, tumačanja zakona kao i dalju stručnu edukaciju. Navedene preporuke predstavljaju stavove koje je dao Odjel za ljudska prava Misije OESS-a za Bosnu i Hercegovinu.

U prvom je poglavlju dat pregled ciljeva i svrhe izvješća. Dalje, ovo poglavlje opisuje OESS-ov program praćenja sudbenih postupaka i metodologiju rada, kao i druge izvore podataka, uključujući i podatke prikupljene anketom, koju je OESS proveo u županijskim i okružnim tužiteljstvima u svibnju i lipnju 2004. godine, po pitanju procesuiranja ratnih zločina.

U drugom je poglavlju dat kronološki prikaz procesuiranja ratnih zločina, koji uključuje i formiranje Haškoga suda, pregled ranije vođenih postupka u predmetima ratnih zločina u BiH, i donošenje *Pravila puta* temeljem Rimskoga sporazuma iz 1996. godine. Ova su Pravila omogućila da Haški sud vrši nadzor nad postupcima koje vode tijela vlasti u BiH.

U trećem je poglavlju predstavljen statistički pregled predmeta koji se vode pred domaćim sudovima u BiH. Ovo poglavlje ukazuje na broj i kategoriju predmeta ratnih zločina koje je Jedinica Haškog suda za primjenu *Pravila puta* vratila tijelima vlasti u BiH, kao i napredak koji su ta tijela ostvarila u procesuiranju predmeta. Posebna pozornost je poklonjena predmetima u kojima je izrečena prvostupanjska presuda u tijeku 2004. godine, kao i visinama kazni koje su optuženima izrečene u presudama.

U četvrtom je poglavlju dat pregled krivično-pravnoga sustava u BiH u dijelu koji se odnosi na ratne zločine. Poglavlje pruža kratak pregled glavnih promjena u reformi krivično-pravnoga sustava u BiH, kako procesnih, tako i organizacijskih promjena u sudovima i tužiteljstvima, koje su u siječnju 2005. godine dovele do uspostave mješovitog Odjela za ratne zločine na Sudu BiH.

U petom su poglavlju predstavljena zapažanja, raščlambe i preporuke OESS-a glede teškoća i prepreka sa kojima se susreću županijski i okružni sudovi pri procesuiranju ratnih zločina. Ovo se poglavlje sastoji od deset podnaslova koji obrađuju niz pitanja kao što su: teškoće glede pronalaženja i uhićenja osumnjičenih, nadležnosti za postupanje, zaštita svjedoka, procesna pitanja i dokazi, međudržavna suradnja, neovisnost i nepristranost suda, prava oštećenih stranaka, kao i potrebe u edukaciji, resursima i izgradnji kapaciteta sudova, tužiteljstava i odvjetnika.

U šestom je poglavlju dat prikaz postupka propisanog *Pravilima puta*. U njemu su izneseni problemi koji se javljaju glede njihova tumačenja i primjene od strane domaćih tijela vlasti u BiH. Konačno, u svjetlu zatvaranja Jedinice Haškog suda za primjenu *Pravila puta* od 29. rujna 2004. godine i prijenosa njenih nadležnosti na Tužiteljstvo BiH, OESS je ukazao na pitanja koja je potrebno riješiti.

U sedmom poglavlju se nalazi sažetak OESS-ovih zaključaka glede postignuća koja su tijela vlasti u BiH ostvarila, kao i prepreke koje još stoje na putu pravičnog i učinkovitog procesuiranja ratnih zločina.

Dodatak A sadrži pregled 32 predmeta ratnih zločina koji su bili ili su još uvijek u postupku pred domaćim sudovima. Dodatak sadrži kratki pregled svih predmeta u kojima je u 2004. godini i početkom 2005. godine izrečena prvostupanjska presuda, kratki pregled predmeta koji su još u tijeku i kratki pregled značajnijih predmeta koji su završeni prije 2004. godine.

Ožujak 2005. godine

Kratice

ABA-CEELI	Američka udruga pravnika – centralno-europska i euro-azijska inicijativa
BiH	Bosna i Hercegovina
CCIAT	Tim za ocjenu primjene krivičnih zakona
CDSS	Odjel za pravnu pomoć pri Sudu BiH
EUPM	Policijska misija Europske unije
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
GFAP	Daytonski mirovni sporazum
Haški sud	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
HJPC	Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
IJC	Neovisno pravosudno povjerenstvo
JNA	Jugoslavenska narodna armija
OHR	Ured Visokoga povjerenika
OESS	Organizacija za europsku sigurnost i suradnju
Pravilnik	Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina
RS	Republika Srpska
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIPA	Državna agencija za istragu i zaštitu
Sl. nov	Službene novine
UNHCR	Povjerenstvo Ujedinjenih naroda za izbjeglice
UNMIBH	Misija Ujedinjenih naroda za Bosnu i Hercegovinu
VRS	Vojska Republike Srpske
KZ	Krivični zakon
ZKP	Zakon o krivičnom postupku

Kratak sadržaj	i
Kratice	iv
Kazalo	v
Poglavlje I: Uvod	
1.1. Svrha i opseg izvješća	1
1.2. Metodologija	1
Poglavlje II: Osnovne informacije	
2.1. Sukob 1992.-1995. godine i Bosne i Hercegovine nakon Daytonu	3
2.2. Procesuiranje ratnih zločina na Haškom sudu	3
2.3. Počeci procesuiranja ratnih zločina u BiH	4
2.4. Potreba za međunarodnim nadzorom – Rimski sporazum i “Pravila puta”	5
Poglavlje III: Statistički podaci o predmetima koji su vođeni na domaćim sudovima u BiH	
3.1. Kratak pregled	6
Poglavlje IV: Pregled krivičnog pravnog sistema u BiH po pitanjima koja se odnose na procesuiranje predmeta ratnih zločina	
4.1. Sudovi, sudije i tužilaštva	9
4.2. Formiranje Odjela za ratne zločine BiH	10
4.3. Međunarodni instrumenti	11
4.4. Važeće zakonodavstvo u BiH	12
Poglavlje V: Teškoće u krivičnom gonjenju ratnih zločinaca u BiH	
5.1. Pronalaženje i uhićenje osumnjičenih	13
5.2. Nadležnost	15
5.3. Pitanja u vezi sa materijalnim zakonom	20
5.4. Svjedoci – strah, amnezija, odsustvovanje i zaštita	23
5.5. Pitanja u vezi sa krivičnim postupkom i izvođenjem dokaza	29
5.6. Nezavisnost, nepristrasnost i sposobnost sudstva i tužiteljstava	32
5.7. Međudržavna pravna suradnja	37
5.8. Utjecaj zakonodavnih i organizacionih reformi	41
5.9. Prava oštećene stranke	43
5.10. Potrebe za edukacijom sudaca i tužitelja i jačanjem kapacitet	44
Poglavlje VI: “Pravila puta” – Pogled natrag i u budućnost	47
Poglavlje VII: Zaključak	51
Dodatak A: Pregled predmeta	52
Dodatak B: Pomoćna literatura	60

1.1. Svrha i opseg izvješća

Kontinuirani rad Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji (Haški sud) omogućio je da osobe odgovorne za najteže zločine počinjene u oružanom sukobu u razdoblju od 1991-95. godina odgovaraju za svoja djela. Međutim, Haški sud je već sada počeo smanjivati broj predmeta sa ciljem da svoj rad okonča do 2008. godine i otpočetak nije pretendirao da može u potpunosti procesuirati ogromni broj predmeta ratnih zločina koji su počinjeni u bivšoj Jugoslaviji.

U ovome izvješću, Misija Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) u Bosni i Hercegovini (BiH), pruža do sada najsveobuhvatniji pregled postignuća, koja su napravila domaća tijela vlasti glede procesuiranja predmeta ratnih zločina. Bez obzira na uspostavu Odjela za ratne zločine Suda BiH u siječnju 2005. godine, kojeg čine domaće i strano osoblje, i dalje je jednako važno da se skrene pozornost na napore koje čine tijela vlasti u svezi sa predmetima koji se vode na županijskim i okružnim sudovima, osobito u svjetlu činjenice da će većina njih vjerojatno ostati u nadležnosti tih sudova. Ovi predmeti nisu bili izloženi javnom mišljenju, te do sada nisu bila predmetom detaljnih istraživanja i raščlamba.

Cilj izvješća jeste da se skrene pozornost na broj, prirodu i značaj krivičnog procesuiranja predmeta ratnih zločina na domaćim sudovima. Pored što navodi pozitivne promjene, OESS istodobno ukazuje na prepreke za učinkovito procesuiranje ovih predmeta. Na kraju su predstavljeni zaključci i preporuke upućene domaćim tijelima vlasti i međunarodnim organizacijama o tomu kako da poboljšaju situaciju na sudovima, tužiteljstvima, i po pitanju svjedoka i žrtava.

Ovo je izvješće prvenstveno namijenjeno domaćim tijelima vlasti u BiH i međunarodnim organizacijama (u BiH i izvan nje) koje imaju izravnu odgovornost ili interes glede budućnosti ove zemlje. Također, ovo izvješće može biti korisno i informativno štivo za bilo koju organizaciju koja pokazuje interes za pitanja “tranzicijske pravde”.

1.2. Metodologija

Misija OESS-a za BiH, kao i druge međunarodne organizacije, od 1996. godine prate krivične postupke u predmetima ratnih zločina na domaćim sudovima. Praćenje sudbenih postupaka do 2003. godine je bilo uglavnom zasnovano na *ad hoc* principu. Međutim, zbog činjenice da su druge međunarodne organizacije smanjile svoje aktivnosti vezane za praćenje predmeta ili su potpuno napustile BiH⁽¹⁾, OESS je postao najaktivnija organizacija u ovom području. Od studenoga 2003. godine OESS ima uspostavljen program praćenja sudbenih postupaka, koji je usmjeren na praćenje i izvješćivanje o svim vrstama krivičnih predmeta, među kojima predmeti ratnih zločina predstavljaju značajnu kategoriju. OESS-ov tim promatrača čine 24 domaća djelatnika koja prate krivične postupke na 38 sudova u cijeloj zemlji. Djelatnici-promatrači koriste standardizirani obrazac izvješća u koji unose detaljna zapažanja i raščlambe sa ročišta. Promatrači primjenjuju strogu politiku nemiješanja u rad sudova. Politika nemiješanja zasnovana je na principu da ostvarenje potpune neovisnosti svakog sudbenog sustava podrazumijeva postojanje odgovarajućih zakonom propisanih postupaka za donošenje odluka, postojanje pravnih lijekova, i u okviru tog procesa, potpunu slobodu od vanjskog uplitanja.

⁽¹⁾ Primjerice, mandat Misije Ujedinjenih naroda u BiH je završen 31. prosinca 2002. godine

U razdoblju od lipnja 1996. godine do danas, OESS je putem praćenja sudbenih postupaka ili iz drugih izvora prikupio podatke o 114 predmeta ratnih zločina protiv 184 osobe, koji se nalaze u različitim fazama krivičnog postupka. Ovim aktivnostima prikupljena je velika količina informacija potrebnih za ovo izvješće. Od 114 predmeta, 41 je okončan izricanjem pravosnažne presude. U tom smislu, zaključci koji su predstavljeni nisu potpuni budući da je, procesne i materijalne greške moguće ispraviti u žalbenom postupku. U tekstu ovoga izvješća pominju se imena samo u predmetima u kojima je donesena pravosnažna presuda ili gdje su se komentarom jednostavno nastojale objektivno naglasiti značajne radnje u tijeku postupka.

Potrebno je napomenuti da, počev od studenoga 2003. godine, OESS više ne prati istražnu fazu krivičnog postupka (tj. onaj dio postupka koji prethodi podizanju optužnice, a koji vode policija i tužitelj). U pojedinim predmetima, podaci o istražnoj fazi krivičnog postupka prikupljeni su prije 2003. godine. Iako su do sada praćeni brojni postupci u predmetima ratnih zločina, sustavno prikupljanje podataka u ovoj fazi postupka nadilazi objektivne mogućnosti bilo koje međunarodne organizacije u BiH.

Neki podaci u ovom izvješću potječu iz praćenja suđenja koje je OESS proveo u suradnji sa drugim međunarodnim organizacijama, uključujući Ured Visokog povjerenika (OHR), Misiju UN-a za Bosnu i Hercegovinu (UNMBiH), Policijsku misiju EU-a (EUPM) i organizacije Human Rights Watch, Helsinški odbor za ljudska prava i Amnesty International.

Kao dodatni izvor koji pruža podatke koji se odnose na istragu, OESS je u razdoblju svibanj-lipanj 2004. godine proveo anketu na svim županijskim i okružnim tužiteljstvima u cijeloj BiH. Svrha ove aktivnosti je bila da se prikupe stavovi tužiteljstava glede procesuiranja predmeta ratnih zločina. Pojedina zapažanja i stavovi tužitelja predstavljeni su u izvješću kao pitanja u anketi, i odnosila su se na nadležnost, krivični postupak, dokaze i svjedoke i potrebe za edukacijom, što je detaljno obrađeno u daljem tekstu.

Iako većina podataka u ovom izvješću proizilazi iz praćenja sudbenih postupaka i ankete provedene u tužiteljstvima, OESS je od samog osnutka Misije u BiH 1996. godine prikupio veliki broj podataka i iz drugih izvora. Ovi izvori uključuju podatke dostavljene od strane različitih međunarodnih organizacija, Haškog suda, podatke prikupljene putem ostalih aktivnosti u okviru rada Misije na području vladavine prava, odnosno ljudskih prava, kao što je, primjerice, nedavno sudjelovanje u Radnoj skupini za uspostavu Odjela za ratne zločine na Sudu BiH i obimna pismohrana medijskih izvješća.

2. Osnovne informacije

2.1. Sukobi 1992-1995. godine, Bosna i Hercegovina nakon Dayton

Sukobi u BiH službeno su okončani 14. prosinca 1995. godine kada je potpisan Opći okvirni sporazum o miru u BiH (engl. skr. GFAP), tj. Daytonski mirovni sporazum. Procjenjuje se da je u sukobima poginulo između 150.000 i 250.000 ljudi,⁽²⁾ te da je nastupilo veliko razaranje zemlje, uz masovne migracije i raseljavanje ljudi. Pored ogromnih gubitaka u ljudskim životima, približno milijun građana su postali izbjeglice i isto toliko je interno raseljeno.⁽³⁾ 35 postotaka predratnih stambenih jedinica je uništeno, a tehnička i društvena infrastruktura pretrpjele su značajna razaranja.

Opći okvirni sporazum o miru u BiH (Daytonski sporazum) od 14. prosinca 1995. godine je uspostavio poslijeratno ustavno-pravno uređenje BiH. Prema ovom Sporazumu državu Bosnu i Hercegovinu čine dvije administrativne jedinice-entiteta: Republika Srpska (RS) koja obuhvata 49% teritorija i Federacija BiH (FBiH) koja obuhvata 51% teritorija.⁽⁴⁾ FBiH se sastoji iz 10 županija, sa visokim stupnjem autonomije u odnosu na entitet, te svaka ima svoje ministarstvo pravde i unutrašnjih poslova, iako ista postoje na razini entiteta. RS ima centralizirana ministarstva pravde i unutrašnjih poslova sa sjedištem u Banjaluci i sastoji se od 5 administrativnih jedinica-okruga. Dana 5. ožujka 1999. godine je ustavno-pravni status Brčkog konačno riješen. Uspostavljen je distrikt, koji ima samoupravu sa jedinstvenom multietničkom policijom, koja djeluje pod jedinstvenim zapovjedničkim ustrojem, i s odvojenim pravosuđem.

2.2. Procesuiranje ratnih zločina na Haškom sudu

Napori su međunarodne zajednice da se sudi osobama koje su optužene za ratne zločine započeli mnogo prije završetka sukoba. Razmjere svirepih zločina počinjenih na teritoriju bivše Jugoslavije bile su takve da je 25. svibnja 1993. godine Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda jednoglasno zaključilo da treba formirati Međunarodni krivični sud, koji će suditi pojedincima za teška kršenja međunarodnog prava, do kojih je došlo na području bivše Jugoslavije od 1. siječnja 1991. godine.⁽⁵⁾ Na temelju ovoga domaći sudovi imaju usporednu nadležnost u procesuiranju pomenutih krivičnih djela, ali Haški sud ima prvenstvo u postupanju nad nacionalnim sudovima⁽⁶⁾. Nadležnost Haškog suda je, također, priznata u članku IX i Aneksu IV, članak II, stavak 8. Daytonskog sporazuma koji kaže:

“Sva nadležna tijela vlasti u BiH će surađivati sa... Međunarodnim sudom za bivšu Jugoslaviju i omogućiti mu neograničen pristup (a izrijeком će postupati po zapovijedima koje su izdate sukladno članku 29. Statuta ovoga Suda)”

⁽²⁾ Većina procjena o broju osoba poginulih u ratu u Bosni i Hercegovini se kreće od 200.000 do 250.000. U Centru za istraživanje i dokumentaciju Sarajevo procjenjuju da konačna brojka vjerojatno nije veća od 150.000.

⁽³⁾ “Slika internog raseljavanja: Bosna i Hercegovina“ Globalna IDP baza podataka Norveškog vijeća za izbjeglice (“Profile of Internal Displacement: Bosnia i Herzegovina”. Norwegian Refugee Council Global IDP Database), 28. siječnja 2004. godine.

⁽⁴⁾ Pogledati <http://www.ohr.int/dpa/default>.

⁽⁵⁾ Pogledati Rezoluciju 827 (1993) 32 ILM 1203 Vijeća sigurnosti UN-a u Poglavlju VII Povelje UN-a i članke 1. i 8. Statuta Haškog suda priloženog uz nju (nalazi se na http://www.un.org/Haški_sud/legaldoc/index.htm).

⁽⁶⁾ Id. čl. 9 koji sadrži princip primata u odnosu na domaće sudove.

2.3. Počeci procesuiranja ratnih zločina u BiH

Domaći sudovi u BiH, i redoviti i vojni, počeli su procesuirati predmete ratnih zločina još u vrijeme sukoba i neposredno nakon njega. Odljev stručnih kadrova u pravosuđu i odvjetništvu, te materijalna razaranja i nedostatak odgovarajuće opreme i prostorija, onemogućio je sudove u BiH da sude na učinkovit i ispravan način. Nastala situacija je dalje pogoršana složenošću ustavno-pravnoga okvira u državi sa dva entiteta, s odvojenim pravnim sustavima, policijom i ministarstvima pravde. Također, odredbe Zakona o krivičnom postupku nisu doprinosile učinkovitosti u procesuiranju ovih predmeta. Migracije i odljev velikog broja predratnih sudaca i tužitelja je, u različitim dijelovima zemlje, rezultirao time da je kadrovski sastav sudova i tužiteljstava odražavao pripadnost "većinskom" narodu. Novi, nedovoljno iskusni suci i tužitelji imenovani su na etničkim i političkim temeljima. Neučinkovite istrage, prevelika i sustavna odugovlačenja u rješavanju predmeta, upitne odluke, zajedno sa nepovjerenjem koje je vladalo u sudbeni sustav, ozbiljno su doveli u pitanje ostvarenje vladavine prava, osobito glede procesuiranja ratnih zločina.

U ovakvom nestabilnom i ispolitiziranom kontekstu, pojedina istražna tijela, policija i tužitelji, počela su s istragama i procesuiranjem predmeta u kojima se, navodno, radilo o ratnim zločinima. Osnovano se sumnjalo da je u velikom broju predmeta dolazilo do proizvoljnih uhićenja i nepravičnih sudbenih postupaka. Primjerice, u razdoblju od 1993. i 1995. godine, Vojni sud Orašje je u *odsustvu* osudio 47 osoba optuženih za ratne zločine⁽⁷⁾. U nekim od ovih predmeta je izrečena smrtna kazna⁽⁸⁾, koja je nakon ukidanja smrtno kazne 1998. preinačena u kaznu zatvora u trajanju od 20 godina⁽⁹⁾. Nakon upućivanja ovih predmeta na Haški sud 2001. godine (pogledati poglavlje 3.4.), 42 predmeta su dobila kategoriju B (nedovoljno dokaza da se opravda uhićenje ili podizanje optužnice) ili C (nemoguće utvrditi da li su dokazi dovoljni). Dalje, 1993. godine na Okružnom vojnom sudu Sarajevo, Sretko Damjanović proglašen je krivim za genocid i ratni zločin protov civilnog stanovništva i osuđen na smrt, a što je kasnije preinačeno u kaznu zatvora u trajanju od 20 godina. Po ovom predmetu Dom za ljudska prava BiH⁽¹⁰⁾ je 1997. godine donio odluku da je Okružnom vojnom sudu u ovom predmetu *'nedostajao izgled dovoljne neovisnosti'*⁽¹¹⁾ i zbog toga se nije mogao *'smatrati "sudom" u smislu članka 6. (1) Konvencije'*. Presuda je protiv Damjanovića poništena u srpnju 2002. godine. OHR, OESS, kao i druge međunarodne organizacije oštro su osudile suđenje Ibrahimu Đedoviću na Županijskome sudu Sarajevo 1997. i 1998. godine, jer optuženi nije, u brojnim aspektima, imao pravično suđenje.⁽¹²⁾ Presuda protiv Đedovića je poništena nakon ponovnog postupka 27. ožujka 2000. godine. U predmetu *Golubović* (pogledati pregled predmeta u Dodatku) na Županijskome sudu Mostar, proces je trajao duže od 7 godina sa dugim razdobljima odgađanja i brojnim prekidima, kako u istrazi, tako i na glavnom pretresu. Iako je tužitelj podnio zahtjev za pokretanje istrage u travnju 1994. godine, glavni pretres nije zakazan niti je učinkovito vođen sve do veljače 2000. godine.

⁽⁷⁾ Neki predmeti su vođeni na Višem sudu Bosanski Brod koji je također bio u Orašju.

⁽⁸⁾ U većini slučajeva su izricane kazne od 15-20 godina zatvora.

⁽⁹⁾ Članak 393.1 KZ-a FBiH CC (1998), objavljen u Sl.nov. FBiH br. 43/98 20. studenoga 1998. godine

⁽¹⁰⁾ Članak II(1) Ustava BiH i Daytonskog sporazuma, Aneks 6

⁽¹¹⁾ Predmet br. CH/96/30, odluka Doma za ljudska prava.

⁽¹²⁾ Đedović je uhićen pod sumnjom da je počinio ratne zločine nad civilima i ratnim zarobljenicima. Županijski sud Sarajevo ga je 6. listopada 1998. godine proglasio krivim. Nakon drugog suđenja 2000. godine je proglašeno da nije kriv. Đedović je proveo 3 godine u pritvoru i tvrdio je da je njegovo uhićenje i suđenje bilo politički motivirano. Đedović je bio zamjenik ministra obrane i policije u 'Autonomnoj pokrajini Zapadna Bosna' koju je proglasio Fikret Abdić, rujna 1993. godine u Velikoj Kladuši. Došlo je do oružanog sukoba između snaga lojalnih Fikretu Abdiću i Petoga korpusa Armije BiH.

2.4. Potreba za međunarodnim nadzorom – Rimski sporazum i Pravila puta

Mogućnost proizvoljnih uhićenja i nepravičnih sudbenih postupaka su bila osnovna pitanja, koja su plijenila pozornost međunarodne zajednice, u razdoblju neposredno nakon sukoba u BiH. Zlodjela i masovno raseljavanje civila dovela su do uspostave vladavine većine na teritorijima, gdje su se oni desili. U ovakvom okruženju bilo je teško ostvarivo da se građani kreću po BiH bez straha od proizvoljnih uhićenja ili pritvaranja. Osiguranje pune slobode kretanja bilo je posebno bitno za izbjeglice i raseljene osobe, radi uspješnog održavanja Općinskih izbora u BiH u rujnu 1996. godine. Kandidati i glasači su poticani da se kandidiraju i glasuju u prijeratnim izbornim jedinicama.

Iz navedenih razloga uveden je postupak pod nazivom: Pravila puta, koji je predstavljao dodatak Rimskom sporazumu, kao tripartitnom političkom sporazumu što su ga 18. veljače 1996. godine potpisali predsjednik BiH, Izetbegović, predsjednik R Hrvatske, Tuđman i predsjednik Savezne Republike Jugoslavije, Milošević. Pravila puta su služila kao instrument koji omogućava da Haški sud nadzire krivična gonjenja koja poduzimaju nadležna tijela u BiH.⁽⁴³⁾ Rimski sporazum predstavlja tripartitni politički sporazum. Prema Sporazumu, nadležna tijela BiH morala su dostaviti svaki predmet Haškom sudu, koji bi zatim odobravao uhićenje i podizanje optužnice. Ured glavnog tužitelja Haškog suda uspostavio je Jedinicu Pravila puta kako bi dao mišljenje da li ima

“...dovoljno dokaza po međunarodnim standardima da se opravda uhićenje ili optužnica protiv osumnjičenog ili nastavak pritvora pritvorenog”.

Kategorija “A” daje se za konkretnu osumnjičenu osobu za konkretnu optužbu kako bi se označilo da ima “...dovoljno dokaza po međunarodnim standardima koji pružaju osnovanu sumnju da je (ime optuženog) možda počinio (konkretno)... ozbiljno kršenje međunarodnog humanitarnog prava”.

Pored ovih, postoji još 7 kategorija (B-H) među kojima B i C predstavljaju najznačajnije kategorije po broju i prirodi. “B” kategorija znači da nema “*dovoljno dokaza*” dok u predmetima “C” kategorije Haški sud nije “*mogao da odluči da li ima dovoljno dokaza*” i uputio je tijela vlasti BiH da prikupe relevantne dokaze, nakon čega se predmet treba ponovno podnijeti na kategorizaciju.

S obzirom na planirano zatvaranje Haškog suda,⁽⁴⁴⁾ Glavna tužiteljica Haškog suda je 27. kolovoza 2004. godine pismeno obavijestila Predsjedništvo BiH da od 1. listopada 2004. godine Tužiteljstvo Haškog suda više neće biti u mogućnosti da pregleda i kategorizira predmete ratnih zločina, te da Tužiteljstvo BiH treba preuzeti ovu obvezu sukladno Pravilima puta. Predsjedništvo BiH je pismenim putem prihvatilo prekid izvršenja mjera koje su dogovorene Rimskim sporazumom, čime je Tužiteljstvo BiH preuzelo ovu obvezu. (Pogledati poglavlja 5.2 i 6).

⁽⁴³⁾ Rimski sporazum što su ga 18. veljače 1996. godine potpisali Izetbegović, Tuđman i Milošević. Nalazi se na www.ohr.int/ohr-dept/hr-rol/thedep/war-crime-tr/. Pogledati Dodatak *Pravila puta*.

⁽⁴⁴⁾ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1503 (2003).

3. Statistički podaci o predmetima koji su procesuirani na domaćim sudovima u BiH

3.1. Kratak pregled

Od 1996. godine je Jedinica Haškog suda za *Pravila puta* primila spise protiv ukupno 5.789 osoba koje se sumnjiče za ratne zločine⁽¹⁵⁾. Jedinica je do 29. rujna 2004. godine pregledala i odredila kategoriju predmeta za ukupno 3.489 osoba, i vratila ih na postupanje domaćim tijelima vlasti. Od predmeta koji su vraćeni domaćim tijelima sukladno *Pravilima puta*, 846 je dobilo oznaku "A" kategorije⁽¹⁶⁾, 2.346 "B" kategorije i 675 je dobilo oznaku "C" kategorije.⁽¹⁷⁾

Prema informacijama kojima raspolaže OESS, u razdoblju od 1996. godine do kraja siječnja 2005. godine, 54 predmeta s oznakom "Kat A" protiv 94 optužena je došlo do faze glavnog pretresa na sudovima u BiH. Ovo predstavlja oko 11% predmeta koje je Haški sud vratio u BiH, a imaju oznaku "A Kat". OESS ima podatke da se u najmanje 44 predmeta protiv 73 osobe (18 Bošnjaka, 38 Hrvata, 17 Srba) vrši aktivna istraga ili su u fazi pred početak glavnog pretresa. Od predmeta koji se nalaze u fazi glavnog pretresa, samo 2 se vode u RS (postupanje po druga 2 predmeta u RS je prekinuto u nekoj od faza postupka). Ostali se predmeti procesuiraju u FBiH. Izrečena je 41 pravosnažna presuda⁽¹⁸⁾ za 50 optuženih (27 Bošnjaka, 6 Hrvata i 17 Srba) od kojih je 30 osuđeno (14 Bošnjaka, 3 Hrvata i 13 Srba). Kazne zatvora su se kretale od 6 mjeseci do 20 godina. Pored ovih, 17 predmeta, koji se odnose na 39 optuženih (23 Bošnjaka, 9 Hrvata, 7 Srba), je u postupku po žalbi ili je vraćeno prvostupanjskom sudu na ponovni postupak.

2004. godinu karakterizira povećan broj procesuiranja predmeta ratnih zločina na županijskim sudovima FBiH uz vrlo malo slične aktivnosti na okružnim sudovima RS. U razdoblju od siječnja do studenoga 2004. godine, 15 glavnih pretresa, sa 24 optužena (7 Bošnjaka, 10 Hrvata, 7 Srba), je završeno na županijskim sudovima u FBiH. Petnaest optuženih je oslobođeno (7 optuženih u predmetu '*Konjic 7*', 4 optužena u predmetu '*Mostar 4*' i 4 optužena u pojedinačnim predmetima). Osuđujuće presude koje su izrečene za ostalih 9 optuženih sadržavaju kazne u visini između 18 mjeseci i 15 godina zatvora. U vrijeme pisanja ovog izvješća vodi se 14 postupaka protiv 34 osobe koje su optužene za izvršenje krivičnih djela ratnih zločina, a koje OESS prati.

⁽¹⁵⁾ Statističke je podatke OESS dobio od Haškog suda 10. studenoga 2004. godine..

⁽¹⁶⁾ Još 11 predmeta je dobilo oznaku G kategorije što znači da je Ured glavnoga tužitelja Haškog suda utvrdio da dokazi za konkretno navedeno teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava nisu dovoljni, ali su dovoljni za drugu kvalifikaciju kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

⁽¹⁷⁾ Pošto Haški sud od tijela vlasti BiH dobija spise po događajima, a ne po osumnjičenom, neki osumnjičeni su dobili više od jedne standardne kategorije. Prema evidenciji Haškog suda, ima 3.965 oznaka s određenom kategorijom, koje se odnose na 3.489 osumnjičenih.

⁽¹⁸⁾ Ova brojka možda ne uključuje predmete u kojima su optuženi osuđeni za ratne zločine prije nego što su *Pravila puta* stupila na snagu. U nekim slučajevima su spisi naknadno dostavljeni Haškom sudu, ali nisu uključeni u ovu brojku, osim ako postupak nije nakon toga ponovno aktiviran. Sudovi nisu, sami od sebe, poništavali presude donesene u tijeku rata zbog toga što predmeti nisu bili kategorizirani prema *Pravilima puta* – pogledati primjer 47 predmeta u kojima su presude donesene u tijeku rata u odsustvu optuženih na Vojnom sudu u Orašju i sve su ostale u pismohrani Županijskoga suda Orašje i PO bez obzira na naknadnu kategorizaciju prema *Pravilima puta*: 5 predmeta kategorije "A", a ostali su kategorije "B" i "C". Nitko od optuženih se nikada nije pojavio na Sudu – ni prije ni kasnije.

Sljedeći primjeri presuda koje su izrečene tijekom 2004. godine (pogledati pregled predmeta u Dodatku), odnose se na:

- Predmet *Ratka Gaševića*, koji je 9. veljače, na Županijskome sudu Sarajevo, proglašen krivim za ratne zločine protiv civilog stanovništva (za silovanje, prinudni rad i nečovječno postupanje) i osuđen na 10 godina zatvora .
- Predmet *Ivan Baković*, koji je 7. travnja, na Županijskome sudu Livno proglašen krivim za ubojstvo 9 civila i osuđen na 15 godina zatvora;
- Predmet *Vlastimir Pušara*, koji je 29. lipnja, na Županijskome sudu Sarajevo, proglašen krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i osuđen na 10 godina zatvora. Vrhovni sud FBiH je dana 8. prosinca 2004. godine je preinačio presudu i snizio kaznu na 7 godina zatvora;
- Predmet *Mario Matić*, koji je 6. srpnja, na Županijskome sudu Mostar proglašen krivim za ratne zločine protiv civilnoga stanovništva i osuđen na 6 godina zatvora;
- Predmet *Dragan Bunoza*, koji je 12. srpnja, na Županijskome sudu Mostar proglašen krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i osuđen na 9 godina zatvora;
- Predmet *Zoran Knežević*, koji je 9. prosinca na Županijskome sudu Sarajevo proglašen krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i osuđen na 10 godina zatvora.

U predmetu *Konjic 7*, dana 28. lipnja, na Županijskome sudu Mostar, svih 7 optuženih je oslobođeno optužaba za nezakonito zatvaranje, mučenje i ubojstvo 2 civila srpske nacionalnosti nakon što je veliki broj svjedoka optužbe povukao svoje prvobitne izjave.

U Okružnom sudu Banjaluka u RS u tijeku je glavni pretres u predmetu Matanović protiv 11 policajaca optuženih za nezakonito zatvaranje.⁽¹⁹⁾ Ovo je tek drugi slučaj predmeta ratnih zločina koji se nalazi u fazi glavnog pretresa pred sudovima RS (prvi je bio 1997. godine)⁽²⁰⁾. Na Sudu BiH u tijeku je glavni pretres protiv Abduladhim Maktoufa, porijeklom Iračanina, a prvo ročište je održano 20. prosinca 2004. godine.

⁽¹⁹⁾ Ne u svezi s ubojstvom kao što je navedeno u drugim izvješćima.

⁽²⁰⁾ *Ferid Halilović*, osuđen 23. listopada 1997. godine, Osnovni sud Modriča u RS i kažnjen sa 15 godina zatvora (pogledati pregled predmeta).

U početku 2005. godine također su izrečene još dvije osuđujuće presude za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, na županijskim sudovima u FBiH, i to: u predmetu *Veselin Čančar* na Županijskome sudu Sarajevo u kojem je optuženi 12.01.2005. godine osuđen na 4 godine i 6 mjeseci zatvora i predmetu *Salem Pinjić* na Županijskome sudu Mostar, gdje je optuženi 17.01.2005. godine osuđen na 7 godina zatvora.

Novi zakoni o krivičnom postupku koji su stupili na snagu u tijeku 2003. godine previđaju novi procesni institut "sporazuma o priznanju krivice".⁽²¹⁾ Primjenom ovog instituta, u FBiH, okončan je predmet *Milorada Rodića* (pogledati pregled predmeta u Dodatku) srpnja 2004. kojim je izrečena kazna od 5 godina zatvora za ratne zločine protiv civilnog stanovništva.

Usporedni statistički podaci za 2003. godinu, pokazuju znatno manje aktivnosti. Prema ovim podacima, nakon provedenog glavnog pretresa, dva optužena su oslobođena krivice, a jedan optuženi je proglašen krivim. Predmeti, *Enes Šakrak* i *Mustafa Hota*, su okončani primjenom sporazuma o priznanju krivice u listopadu i prosincu 2003. godine kojima su izrečene kazne od 10 i 9 godina zatvora za ratne zločine protiv civilnog stanovništva. Dva su predmeta prekinuta zbog neuračunljivosti optuženih.

Iako je povećan broj glavnih pretresa u predmetima ratnih zločina, gotovo desetljeće nakon završetka sukoba, policija i tužiteljstva još uvijek nisu okončali istrage u velikom broju predmeta da bi omogućili učinkovito procesuiranje počinitelja pred sudovima u BiH. Ovo se posebno odnosi na RS.

⁽²¹⁾ Članak 231. KZP-a BiH, članak 246. KZP-a FBiH, članci 238-239. KZP-a RS.

4. Pregled krivično-pravnoga sustava u BiH u svijetlu procesuiranja predmeta ratnih zločina

4.1. Reforma pravosuđa

Organizacija krivično-pravnoga sustava u BiH bila je predmetom tek okončane reforme. U realizaciji projekta što su ga vodili Ured Visokog povjerenika (OHR) i Neovisno sudbeno povjerenstvo (engl. skr. IJC)⁽²²⁾, sudovi i tužiteljstva su ustrojeni, pri čemu je racionaliziran broj sudova u BiH, a tužiteljstva su centralizirana na županijskoj i okružnoj razini sa područnim uredima (pogledati dio 8 poglavlja 5.).⁽²³⁾ Usporedo s ovim reformama je započeo proces ponovnog imenovanja svih sudaca i tužitelja (ponovno pogledati dio 5 poglavlja 6.). Cilj je bio promicati neovisnost i stručnost sudstva i tužiteljstva koji su bili kompromitirani miješanjima političara i političkim imenovanjima na temelju nacionalne pripadnosti i političke podobnosti. Izbor sudaca i tužitelja je vršilo Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće (HJPC) koje se sastoji od domaćih i stranih članova. Vijeće je imalo za cilj da uspostavi ispravnu ravnotežu u nacionalnom sastavu sudaca. Proces ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja značio je da je mandat trenutno zaposlenih sudaca i tužitelja okončan, te je raspisan javni natječaj za popunjavanje svih sudačkih i tužiteljskih pozicija. Ranije zaposleni kao i potpuno novi kandidati su imali pravo da se prijave na natječaj. Entitetska su vijeća u ožujku 2003. godine objavila natječaje za 874 sudačke i tužiteljske pozicije u Federaciji BiH, u županijskim i općinskim sudovima i u RS, u okružnim i osnovnim sudovima.⁽²⁴⁾ Ponovno je imenovanje pojedinih sudaca i tužitelja počelo u travnju 2003. godine i nastavilo se do kraja 2003. godine, tako da je većina sudaca i tužitelja imenovana krajem 2003. godine⁽²⁵⁾. Novo je objedinjeno Vijeće do kraja 2004. godine imenovalo 96% svih sudaca i tužitelja.

Do pred kraj 2004. godine procesuiranje ratnih zločina se uglavnom odvijalo na razini sudova u entitetima, a ne na državnoj razini⁽²⁶⁾. U FBiH sudbeni sustav se sastoji od 10 županijskih sudova i 28 općinskih sudova, dok se sudbeni sustav u RS sastoji od 5 okružnih sudova i 19 osnovnih sudova. Županijski sudovi (FBiH), okružni sudovi (RS) i Sud Brčko Distrikta su donedavno jedini imali stvarnu nadležnost da sude predmete ratnih zločina u prvoj instanci. Vrhovni sudovi u entitetima i Apelacijski sud Brčko Distrikta nadležni su da rješavaju po žalbama u ovim predmetima. Nadležnost za postupanje u predmetima ratnih zločina je promijenjena 24. siječnja 2003. godine, kada je Visoki povjerenik nametnuo novi Krivični zakon kojim je uspostavio nadležnost Suda BiH. Krivični zakon BiH propisuje nadležnost Suda BiH prvenstveno za krivična djela protiv države i krivična djela međunarodnog karaktera, u koja spadaju i krivična djela ratnih zločina. Novi Zakon je stupio na snagu 1. ožujka 2003. godine.

⁽²²⁾ Pogledati Konačno izvješće Neovisnoga sudbenog povjerenstva, studeni 2004.

⁽²³⁾ Pogledati web stranicu <http://www.hjpc.ba/> za više informacija.

⁽²⁴⁾ Periodično izvješće #1 Vijeća, 1. siječnja 2003.- 31. ožujka 2003. Nalazi se na www.hjpc.ba.

⁽²⁵⁾ Periodično izvješće #5 Vijeća, 1. listopada 2003.-31. prosinca 2003. Nalazi se na www.hjpc.ba.

⁽²⁶⁾ Jedino suđenje ratnih zločina do sada na državnoj razini je slučaj Maktouf, koje je počelo 20. prosinca 2004. godine (vidi pregled predmeta u Dodatku).

4.2. Uspostava Odjela za ratne zločine BiH

Uspostava Odjela za ratne zločine na razini BiH (Odjela koji je u okviru Suda BiH) sastavni je dio novoga sustava u kome je nadležnost nad ratnim zločinima prenesena Sudu BiH, a pod određenim uvjetima, postoji mogućnost prenošenja nadležnosti na sudove u entitetima. Uspostava Odjela je prvi put predložena na sastanku Upravnog odbora Vijeća za implementaciju mira 12. lipnja 2003. godine⁽²⁷⁾, a i bila je predmetom razgovora između Haškog suda i OHR-a u tijeku 2003. i 2004. godine. Ovaj je Odjel formalno osnovan 6. siječnja 2005. godine⁽²⁸⁾ i planirano je da počne procesuiranje predmeta u tijeku 2005. godine. Sukladno strategiji Haškog suda za okončanje rada, predmeti koji su klasificirani kao manje i srednje složeni bit će prosljeđeni ovom specijaliziranom Odjelu za ratne zločine BiH. Odjel bi bio nadležan za postupanje u najosjetljivijim predmetima koji se trenutačno procesuiraju pred pravosudnim tijelima u entitetima. Predviđa se da će Odjel postupati u tri vrste predmeta: predmetima koje mu uputi Haški sud sukladno Pravilu 11. *bis*⁽²⁹⁾ Pravila o postupku i dokazima Haškoga suda (oko 15 optuženih), predmetima koje mu uputi Tužiteljstvo Haškog suda u kojima optužnica još nije podignuta (oko 45 osumnjičenih) i onim predmetima koji su pregledani sukladno *Pravilima puta*, a koji, zbog osjetljivosti, trebaju biti procesuirani na razini BiH.

Prema OHR-ovom Izvješću o napretku u implementaciji projekta za uspostavu Ureda registrara (Project Implementation Plan Registry Progress Report) od 20. listopada 2004. godine, Odjel za ratne zločine bit će institucija BiH koja će raditi sukladno važećem zakonodavstvu države BiH. Međutim, u prvoj fazi svoga rada, on će imati privremenu međunarodnu komponentu što se tiče sudaca i sudbene administracije. U prvoj fazi projekta će sudbena vijeća na glavnom pretresu i žalbenom postupku biti sastavljena od dva strana suca i jednog domaćeg suca. U kasnijem razdoblju, sudbena će vijeća biti sastavljena uglavnom od domaćih sudaca. Planirano je da, po isteku razdoblja od 5 godina, Odjel čine isključivo domaći suci. Isto tako, posebni Odjel u Tužiteljstvu BiH će početi rad sa 7 stranih tužitelja, ali će prerasti u Odjel u kojem će u većini biti domaći tužitelji. U završnoj fazi sastav ovog Odjela isključivo će činiti domaći tužitelji. Neovisni Ured registrara pružat će tehničku podršku i obavljati administrativne poslove za Odjel za ratne zločine, kao i posebno za Odjel za ratne zločine pri Tužiteljstvu BiH. Vremenom će i Ured registrara prerasti u isključivo domaće tijelo.

Određivanje vrste predmeta koji će biti procesuirani u Odjelu je aktivnost koja predstoji, jer je Glavni tužitelj BiH istaknuo da će Odjel postupati samo u najtežim “*vrlo osjetljivim*” predmetima (pogledati dio 5.2), budući da on neće imati “*ni sredstava ni vremena da sudi sve predmete ratnih zločina*”.⁽³⁰⁾ Zbog toga je jasno da, zbog velikog broja predmeta, najveći će se broj procesuirati pred sudovima u entitetima – okružnim sudovima u Republici Srpskoj i županijskim sudovima u Federaciji BiH, odnosno Sudu Brčko Distrikta.

⁽²⁷⁾ Deklaracija Upravnog odbora Vijeća za implementaciju mira od 12. lipnja 2003. godine. Upravni odbor za implementaciju mira je osnovan nakon Konferencije za implementacije mira u Londonu, prosinca 1995. godine. Njegova osnovna svrha je da osigura punu implementaciju Daytonskog mirovnog sporazuma.

⁽²⁸⁾ Zakoni koje je bilo potrebno donijeti za formiranje Odjela za ratne zločine i prijenos predmeta sa Haškog suda na sudove BiH objavljeni su u Sl. nov. br. 61/04 i stupili su na snagu 6. siječnja 2005. godine. Sljedeći zakoni su objavljeni: Zakon o izmjenama i dopunama zakona o Sudu BiH, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tužiteljstvu BiH, Zakon o prijenosu predmeta sa Haškog suda na Tužiteljstvo BiH i korištenju dokaza koje je prikupio Haški sud u postupcima na sudovima u BiH; Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom; Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH.

⁽²⁹⁾ Optužnica potvrđena, bez obzira da li je optuženi u pritvoru u Haškom sudu ili ne.

⁽³⁰⁾ Pogledati Orijehtacijske kriterije za osjetljive predmete na koje se primjenjuju *Pravila puta* Tužiteljstva BiH od 12. listopada 2004. godine (pogledati dio 5.2 dalje u ovom izvješću).

4.3. Međunarodni standardi

Člankom II(2) Ustava BiH je određeno da se prava i slobode ustanovljene u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima (Konvencija) izravno primjenjuju u BiH i da *'imaju prioritet u odnosu na sve druge zakone'*. BiH je obvezna da *"osigura najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda."*⁽³¹⁾ Daytonskim sporazumom je također uspostavljen Dom za ljudska prava za BiH, pravosudno tijelo nadležno za primanje i rješavanje aplikacije o navodnim povredama ljudskih prava. Mandat Doma za ljudska prava je prestao 31. prosinca 2003. godine i Ustavni sud BiH je postao glavni sud koji rješava aplikacije o navodnoj povredi ljudskih prava⁽³²⁾. BiH je ratificirala Konvenciju 12. srpnja 2002. godine, čime je omogućeno da se predmeti podnose Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu.

Jugoslavija je 21. travnja 1950. godine potpisala Ženevske konvencije iz 1949. godine, a Protokole iz 1977. godine 11. lipnja 1979. godine⁽³³⁾ (u daljem tekstu Ženevske konvencije). BiH je formalno postala strana potpisnica ovih Konvencija nakon izvršene sukcesije od 31. prosinca 1992. godine i, shodno tomu, BiH podliježe primjeni odredaba međunarodnog prava⁽³⁴⁾ bez obzira da li imaju svojstvo međunarodnog običajnog prava.

Primijećena je izvjesna sporost po pitanju potpisivanja, ratificiranja i primjene bilateralnih sporazuma koji se odnose na međudržavnu suradnju, prvenstveno onih pod pokroviteljstvom Vijeća Europe. Uzrok ovome se nalazi prvenstveno u složenom ustavno-pravnom uređenju BiH, koje je uspostavljeno Daytonskim sporazumom. Sve do donošenja Zakona o ministarstvima i drugim tijelima uprave BiH, ožujka 2003. godine⁽³⁵⁾, na državnoj razini BiH nisu postojali ni Ministarstvo pravde, ni Ministarstvo sigurnosti, koji bi nadgledali i regulirali njihovu primjenu na entitetskoj i državnoj razini. Nakon prijama BiH u Vijeće Europe 24. travnja 2002. godine, BiH je obvezna da ratificira i primjenjuje različite međunarodne sporazume koji se odnose na krivično-pravna pitanja i da primjenjuje brojne preporuke Vijeća Europe u području krivičnog prava, uključujući one koji se odnose na zaštitu žrtava i svjedoka.⁽³⁶⁾ Dana 5. veljače 2002. godine BiH je ratificirala Konvenciju UN-a o transnacionalnom organiziranom kriminalu koja također sadrži obveze glede transnacionalne pravne suradnje i suradnje u istražnim postupcima.⁽³⁷⁾

Međunarodnopravne obveze koje proistječu iz nadležnosti Haškog suda i Rimskog sporazuma su već navedene gore u tekstu.

⁽³¹⁾ Daytonski sporazum, članak II (1) i u Aneksu 6(1).

⁽³²⁾ Sporazum sukladan Daytonskom sporazumu, Aneks 6, članak XIV.

⁽³³⁾ Uz rezervu, pogledati www.icrc.org.

⁽³⁴⁾ Ovo je pravo koje regulira ponašanje u oružanom sukobu i koje je ranije bilo poznato kao Zakon o oružanom sukobu..

⁽³⁵⁾ Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave, 7. ožujka 2003. godine, Sl. novine BiH br. 5/03.

⁽³⁶⁾ Pogledati Information Document SG/Inf (2004)10 Savjeta Europe, 10. ožujka 2004. godine "Bosnia i Hercegovina: Compliance with obligations and commitments and implementation of the post-accession co-operation programme" 6. izvješće. Paragrafi 69-82 Vladavina prava. Također pogledati "Program of activities for realization of priorities in 2004 from the report of the European Commission to the Council of Ministers on the preparedness of BIH for negotiations with SAA with EU" koji je izdala Direkcija za europske integracije BiH 27.5.04. Nalazi se na <http://www.dei.gov.ba/en/prioriteti.asp>.

⁽³⁷⁾ Sl. glasnik BiH, međunarodni sporazumi 3/02 (Konvencija je stupala na snagu 27.03.2002.godine)

4.4. Zakonski okvir BiH

Iako su u poslijeratnom razdoblju usvojeni novi krivični zakoni u FBiH, RS i na razini države BiH, na djela koja su počinjena u tijeku rata primjenjuje se Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) iz 1977. godine⁽³⁸⁾. Relevantane odredbe ovoga Zakona, u člancima od 141 do 153, inkriminiraju djela koja su zabranjena prema Ženevskim konvencijama⁽³⁹⁾. Međutim, izmjenama i dopunama Krivičnoga zakona BiH stvorene su pretpostavke za procesuiranje krivičnih dijela ratnih zločina po odredbama novog Krivičnog zakona BiH (pogledati dio 5.3).

FBiH i RS usvojili su nove zakone o krivičnom postupku u 2003. godini, pa se neki predmeti ratnih zločina procesuiraju sukladno novome Zakonu⁽⁴⁰⁾ ali, ovisno o nadnevku potvrđivanja optužnice, neki su procesuirani sukladno procesnim zakonima koji su prije bili na snazi. Postoje brojne razlike između Zakona o krivičnom postupku iz 2003. godine i ranijih zakona. Raniji zakoni koji su važili u okviru krivično-pravnoga sustava bivše Jugoslavije sadržavali su neke od značajki inkvizitornog sustava, prema kojima je istražni sudac bio nadležan za cijeli istražni postupak. Rukovođenje glavnim pretresom bila je dužnost postupajućeg suca. Uloge tužitelja i branitelja su, sukladno tomu, bile manje izražene. Novi zakoni, koji su skoro potpuno isti u RS i FBiH, predstavljaju radikalno približavanje prema postupcima koji su karakteristični za adversarni sustav krivičnog prava. Funkcija istražnoga suca ukinuta je i zamijenjena sustavom u kome istražne radnje obavlja policija i tužitelj. Na samom glavnom pretresu postupak je adversaran po svojoj prirodi, što znači da je sada zadaća tužitelja i branitelja da iznesu argumente, izvedu dokaze, unakrsno ispitaju svjedoke i aktivno postavljaju prigovore. Sudac koji vodi glavni pretres više nema primarnu ulogu pri ispitivanju svjedoka. S uvođenjem novih postupaka, kao što je sporazum o priznanju krivice, ove promjene predstavljaju značajno reformiran sustav krivičnog prava. OESS je intenzivno pratio primjenu Zakona o krivičnom postupku tijekom cijele 2004. godine. Misija OESS-a je 17. prosinca 2004. godine objavila izvješće o tomu pod nazivom *Izvješće o primjeni Zakona o krivičnom postupku na sudovima u BiH*, koji predstavlja prvi detaljan pregled primjene novih zakona o krivičnom postupku.⁽⁴¹⁾

⁽³⁸⁾ Sukladno načelu da se primjenjuje onaj zakon koji je bio važeći u vrijeme izvršenja krivičnog djela osim ako kasniji zakon nije povoljniji za učinitelja.

⁽³⁹⁾ Krivični zakon SFRJ je usvojen u BiH 1992. godine, a u samoproglašenoj RS 1993. godini.

⁽⁴⁰⁾ Zakon o krivičnom postupku FBiH, Sl. novine FBiH br. 35/03 i Zakon o krivičnom postupku RS, Sl. glasnik RS br. 50/03.

⁽⁴¹⁾ Među pitanjima koja su obrađena u ovom izvješću, a koji je pripremio Tim za vladavinu prava OESS-a BiH, su: zapažanja glede primjene instituta sporazuma o priznanju krivice novim adversarnim postupkom na glavnom pretresu: zapažanja o učinkovitosti novoga postupka: pravo na branitelja i druga pitanja glede učinkovite, pravične i dosljedne primjenom novih zakona o krivičnom postupku na sudovima u BiH. U izvješću se nalaze konkretne preporuke za mjere koje trebaju poduzeti domaća tijela vlasti. Nalazi se na www.oscebih.org

5. Teškoće u krivičnom gonjenju ratnih zločinaca u BiH

5.1. Pronalaženje i uhićenje osumnjičenih

Sukobi na teritoriju BiH doveli su, ne samo do masovnog raseljavanja osoba u okviru BiH, nego su prisilili mnoge da potpuno napuste zemlju. Boravišta građana u BiH i izvan nje, često nisu poznata tijelima gonjenja, a osobe koje imaju saznanja da ih tijela vlasti sumnjiče za navodno počinjene ratne zločine najčešće su u bjekstvu. Tako dostupnost tijelima gonjenja velikog broja osumnjičenih, koji borave u drugom entitetu ili inozemstvu, i dalje ovisi o suradnji tijela gdje se oni nalaze. Kao i u predmetima pred Haškim sudom, tako i pred sudovima u BiH najznačajniji izazov predstavlja pronalazak osumnjičenih za ratne zločine i osiguravanje njihove nazočnosti u postupku.

U anketi, provedenoj u tužiteljstvima, tužitelji su naveli da *“je veoma teško ući u trag počiniteljima”* i da *“suradnja između entitetskih policija nije na visokoj razini, što ima veliki utjecaj na otkrivanje počinitelja koji nisu dostupni tijelima gonjenja.”*

Radnje na pronalaženju *počinitelja* poduzimaju se putem Ministarstava unutrašnjih poslova, ali, prema riječima tužitelja uglavnom iz FBiH, ono je otežano zbog slabe međuentitetske suradnje i nepostojanja državnog tijela koje bi koordiniralo razmjenu podataka između entitetskih tijela. Tužitelji su istaknuli da bi rješenje ovih problema mogla biti primjena ovlasti sa državne razine radi prikupljanja informacija i izdavanja naloga za uhićenje. Primjena stegovnih mjera protiv djelatnika koji ne surađuju i pozorno praćenje zahtjeva za pružanje pravne pomoći trebaju biti predmetom supervizije od strane Policijske misije Europske unije (EUPM).

Problem osiguranja nazočnosti osumnjičenog u postupku tužitelji vide u dostavljanju sudbenih poziva, uz koje nisu priložena rješenja kojima se određuje pritvor. Poziv je uobičajena mjera kojom se osigurava nazočnost na sudu prije nego se pribjegne drugim mjerama (kao što je, primjerice, nalog za uhićenje ili izdavanje potjernice). Tužitelji ističu da je korist od upućivanja poziva upitna, posebno u slučajevima teških krivičnih djela, imajući u vidu činjenicu da se osumnjičeni u predmetu koji je dobio “Kat A” neće odazvati pozivu, nego će se nalaziti u bjekstvu. Iako je učinkovitost dostavljanja sudbenog poziva u osjetljivim predmetima diskutabilna, to je ustaljena praksa i izgleda da mnogi sudovi nisu spremni od nje odstupiti. Sudovi prvo nastoje da iscrpe sve mogućnosti sudbenog dostavljanja poziva prije nego što se odluče izdati nalog za uhićenje.

Imajući u vidu da je proteklo devet godina od završetka sukoba i da je usvojen Zakon o pravnoj pomoći i službenoj suradnji u krivičnim stvarima između RS, FBiH i Brčko Distrikta (u daljem tekstu: “Zakon o pravnoj pomoći”)⁽⁴²⁾, koji je stupio na snagu u svibnju 2002. godine, bilo je razumno očekivati da se situacija poboljša. Tužitelji su upoznati s odredbama ovoga Zakon koji propisuje da: *“Nalozi, odluke i presude sudova u krivičnim stvarima doneseni dana 20. svibnja 1998. godine i nakon toga, važeći su na teritoriju Bosne i Hercegovine i mogu se izvršavati bez dodatnog potvrđivanja ili priznavanja.”*⁽⁴³⁾ Zakonom je uspostavljena obveza sudova i policije entiteta i Brčko Distrikta da međusobno pružaju pravnu pomoć i suradnju u krivičnim stvarima.⁽⁴⁴⁾ Zahtjevi se mogu podnositi izravno ili putem telefona, osim ako prava pojedinih osoba ne bi bila izravno ugrožena u kojem slučaju moraju biti dostavljeni nalozi za uhićenje⁽⁴⁵⁾ koji trebaju biti izvršeni *“bez odlaganja”*.

⁽⁴²⁾ Sl. novine BiH br. 13/02 (Nametnuo ga OHR odlukom 23.5.2002. godine).

⁽⁴³⁾ Id., članak 3.

⁽⁴⁴⁾ Id., članak 4.

⁽⁴⁵⁾ Id., članak 5(3).

Zakon predviđa da, u slučaju “*potjere za počiniteljima*”, policija može iskoristiti svoje ovlasti na teritoriju u nadležnosti tijela policije drugoga entiteta.⁽⁴⁶⁾ Sud BiH je nadležan rješavati sporove u slučaju odbijanja zahtjeva za pravnu pomoć ili službenu suradnju.⁽⁴⁷⁾ Tužitelji u F BiH imaju nisku razinu povjerenja u međuentitetsku suradnju po pitanju primjene ovoga Zakona. Tužitelji navode da, čak i kada izdaju potjernicu, ne mogu se pouzdati da će po njoj biti postupljeno od strane tijela drugoga entiteta. U anketi, u jednom tužiteljstvu, težina situacije koja vlada između entiteta je opisana “*kao da se radi o odnosima između dvije suverene države.*” U drugom su tužiteljstvu izjavili da se nisu mogli pouzdati u policiju ili tužitelje RS glede bilo kojeg zahtjeva koji se odnosio na ratne zločine zbog bojazni da tajnost informacija neće biti osigurana. Dalje, jedan tužitelj je naveo da “*Ministarstva unutrašnjih poslova na entitetskoj razini ne surađuju jedno sa drugim*”.

OESS je utvrdio da postoje problemi u postupcima za izdavanje potjernica, kako u samim entitetima, tako i između njih. U FBiH, županijska ministarstva unutrašnjih poslova često ne dostavljaju potjernice jedni drugima. Ne postoji metodologija za kontinuirano dostavljanje potjernica niti centralizirane liste “traženih” osoba. Kada je OESS provodio istraživanje ovog pitanje u 2003. godini, nije postojala regulativa u smislu operativne provedbe postupka za izdavanje i izvršenje potjernica u FBiH. FBiH je podnijela mali broj zahtjeva RS. Poduzete aktivnosti po raspisanim potjericama izvršavane su na *ad hoc* osnovi, odnosno po vlastitom nahođenju, a potrage za osumnjičenim počiniteljima ratnih zločina nisu bile prioritet.

U dva predmeta (*Milan Ninković- predmet se trenutačno nalazi pod istragom županijskoga tužiteljstva Zenica i Tomo Mihajlović – predmet se trenutačno vodi pred Županijskim sudom Zenica*) tijela vlasti u FBiH podnijela su zahtjev za pravnu pomoć RS, koji se odnosio na dostavu poziva ili privođenje osumnjičenog. Budući da su se osumnjičene osobe odazvale pozivu suda spremnost tijela vlasti RS da ispoštuju svoje obveze prema Zakonu o pravnoj pomoći nije moguće u potpunosti utvrditi. Zahtjev za prikupljanjem dokaza u RS podnesen je u slučaju Mihajlović, a trebalo je preko četiri mjeseca da se dobije djelomičan odgovor. Radi ilustracije, u jednom drugom predmetu, nastojanje tijela FBiH da se optuženom koji se nalazi u RS uruči poziv završio je tako što se dostavnica vratila sa naznakom “u zatvoru”. Ova napomena zaposlenika pošte je dovela do toga da je optuženi naknadno doveden pred sud iz zatvora u RS, a sukladno Zakonu o pravnoj pomoći. Tužitelj je tvrdio da ova informacija, u suprotnom, ne bi došla k znanju tijela vlasti FBiH. Kako je istaknuto, nepostojanje razmjene obavještajnih podataka između entiteta osobito se odražava i na samo izdavanje potjernica i osuđujućih presuda.

Dalji primjer predstavlja uhićenje osam osoba srpske nacionalnosti osumnjičenih za ratne zločine koje je policija RS sukladno nalogu za uhićenje izdanim od strane Županijskoga suda Sarajevo lišila slobode 14. studenoga 2004. i predala tijelima vlasti FBiH.⁽⁴⁸⁾ Ostaje da se vidi da li ovaj događaj ukazuje na poboljšanje u suradnji između RS i FBiH i da li se navedeni problemi mogu riješiti jačanjem ovlasti na razini BiH.

⁽⁴⁶⁾ Id., članak 8.

⁽⁴⁷⁾ Id., članak 9.

⁽⁴⁸⁾ Sudac Županijskog suda Sarajevo, Sreto Crnjak, je potvrdio da je osam osoba uhitila 14. studenoga 2004. godine specijalna policija Republike Srpske pod sumnjom da su počinili ratne zločine i predala ih Županijskom sudu Sarajevo. Ovih osam osoba, srpske nacionalnosti, su: Goran Vasić, Veselin Čančar, Momir Glišić, Svetko Novaković, Jovan Škobo, Željko Mitrović, Dragoje Radanović i Momir Skakavac.... Operacija uhićenja je izvedena u Lukavici, Palama i Foči u RS sukladno nalogu za uhićenje koji je izdao Županijski sud Sarajevo, *Izviješće novinske agencije SRNA* iz RS

Preporuke:

- Ministarstvo unutrašnjih poslova trebalo bi uspostaviti i nadzirati centraliziranu i standardiziranu metodologiju za izdavanje, prosljeđivanje i izvršenje naloga za uhićenje u entitetima i između njih. Ove aktivnosti trebale bi biti pod nadzorom EUPM-a.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova trebalo bi, odgovarajućim aktom, propisati sankcije za pripadnike tijela unutrašnjih poslova koji ne izvršavaju naloge za uhićenje.

5.2. Nadležnost

Krajem 2001. godine OHR je smatrao da zbog

“Činjenica da procedura Pravila puta ne precizira gdje se trebaju raspravljati predmeti koje Haški sud vrati BiH je često dovela do politiziranja suđenja, neprimjerenog pritiska na sudstvo ili optužbe da ishod suđenja nije pravedan”⁽⁴⁹⁾

Ovom je izjavom priznata činjenica da neki ratni zločini nisu istraženi i počiniteljima nije suđeno na sudu s odgovarajućom mjesnom nadležnošću. Ta činjenica može dovesti do dojma da je ovaj proces pristran po nacionalnoj osnovi, jer svaki narod istražuje i sudi navodne ratne zločine počiniteljima iz drugog naroda. U zakonima BiH je oduvijek ustanovljen opći princip *forum delicti commissi*, koji znači da ‘je mjesno nadležan sud na čijem području je krivično djelo izvršeno ili pokušano.’⁽⁵⁰⁾ Međutim, odmah nakon sukoba, istrage su u mnogim predmetima vršene izvan mjesne nadležnosti sudova jednostavno zato što su svjedoci prijavljivali krivično djelo u mjestu u koje su izbjegli ili u mjestu koje se nalazilo na putu njihova odlaska iz BiH. Kada su predmeti, koji su bili proslijeđeni na kategorizaciju vraćeni iz Jedinice Haškoga suda za *Pravila puta*, oni su često dostavljani sudu koji joj je predmet i uputio. Ta činjenica je prouzrokovala da sudovi i tužitelji smatraju da imaju nadležnost za vođenje postupka bez obzira na odredbe domaćih zakona o nadležnosti.

Postoje određena otvorena pitanja glede primjene zakonskih odredaba o mjesnoj nadležnosti. Uzrok problema u primjeni odredaba o mjesnoj nadležnosti nalazi se u tomu što je BiH nakon rata de facto podijeljena po etničkoj osnovi, tako da tijela vlasti nisu imala povjerenja da će mjesno nadležni sudovi učinkovito procesuirati predmete ratnih zločina. Tijela vlasti su vjerovala da bi optuženima jednostavno bilo dozvoljeno da izbjegnu krivično gonjenje. U nekim su slučajevima optuženi bili pripadnici tijela unutrašnjih poslova na tom području. Primjerice, u slučaju *Novo Rajak*, osumnjičeni je bio policajac u Foči koji se dao u bjekstvo da bi izbjegao uručenje sudbenog poziva. Ovo pokazuje da je osumnjičeni bio upozoren da slijedi mogući poziv suda. Kasnije je uslijedilo uhićenje osumnjičenog i njegovo izvođenje pred nadležan sud.⁽⁵¹⁾

Pitanje mjesne nadležnosti bilo je predmetom stalnih prigovora branitelja. U predmetu na Županijskome sudu Zenica (u FBiH), branitelj je istaknuo prigovor mjesne nenadležnosti suda jer su navedena krivična djela počinjena na području Okružnog suda Doboja (u RS). Prijedlog je dostavljen Sudu BiH koji je isti proslijedio Vrhovnom sudu FBiH na odlučivanje. Optuženi je u međuvremenu odustao od prigovora i

⁽⁴⁹⁾ Pogledati Obavještenje za tisak OHR-a, “Visoki povjerenik razvija strategiju za postupak prema *Pravilima puta*”, 8. studenoga 2001. godine. Dostupno na: www.ohr.int.

⁽⁵⁰⁾ ZKP FBiH, članak 26, ZKP RS, članak 25 (2003). Ova odredba zamjenjuje odgovarajuće odredbe u ranijem ZKP-u..

⁽⁵¹⁾ Predmet je prebačen u Županijski sud Sarajevo sa Županijskoga suda Goražde. Drugi osumnjičeni, Boban Šimšić, koji je također bio policajac u Foči nalazio se u bjekstvu, dok se nedavno nije predao EUFOR-u (siječanj 2005.godine).

predmet se vodi na Županijskome sudu Zenica. ZKP propisuje da se sud, po potvrđivanju optužnice, ne može oglasiti nenadležnim, niti stranke mogu isticati prigovor mjesne nenadležnosti.⁽⁶²⁾ U predmetu *Boškailo* na Okružnom sudu u Trebinju, u RS, optužnica je stupila na snagu prije nego što je branitelj istaknuo prigovor mjesne nenadležnosti. Dakle, istekao je rok za isticanje prigovora mjesne nenadležnosti. Krivično djelo za koje se optuženi tereti desilo se na području općine Čapljina u FBiH i sljedstveno tomu nadležan sud za procesuiranje ovog predmeta bio bi Županijski sud Mostar.

Iz navedenih slučajeva proizilazi da su sudovi upoznati sa zakonskim odredbama koje reguliraju pitanje mjesne nadležnosti. Primjerice, u predmetu *Franje Radića*, Županijski sud Zenica je ustupio predmet Županijskome sudu Travnik (oba se nalaze u FBiH) zbog nenadležnosti. Pitanje mjesne nadležnosti se pojavljuje u kontekstu ustupanja predmeta na nadležnost sudova u drugom entitetu. U predmetu *Duška Tadića* istragu je vršilo Županijsko tužiteljstvo iz Goražda u FBiH usprkos činjenici da su krivična djela počinjena na području gdje je mjesno nadležan Okružni sud Srpsko Sarajevo (sadašnje Istočno Sarajevo, koje se nalazi u RS).⁽⁶³⁾ Branitelj je podnio prigovor na mjesnu nadležnost u travnju 2003. godine, ali sud nije odlučivao po tom prigovoru. Obrana je tvrdila da se sud nije očitovao po njihovu prigovoru u zakonom propisanom roku.⁽⁶⁴⁾ Sud je odbacio prigovor u studenome 2003. godine uz obrazloženje da je nepravodoban, ne ulazeći u meritum.

Tužitelji su, tijekom provedbe ankete, otvoreno ukazali na postojanje ovoga problema. Osam je tužitelja smatralo da nemaju nadležnost da vode istrage i procesuiraju predmete ratnih zločina koji su počinjeni izvan područja njihove sadašnje nadležnosti. Prilikom provedbe ankete dva tužitelja su izrazila mišljenja da bi imali nadležnost u ovim predmetima ukoliko bi im tužiteljstvo BiH ustupilo predmete na dalji postupak. Dva tužitelja u FBiH su navela da oni sada još strože primjenjuju princip mjesne nadležnosti i da ne bi oklijevali da predmete upute tijelima vlasti RS. OESS je upoznat s određenim brojem predmeta koji su ustupljeni iz FBiH u Brčko Distrikt krajem 2004. godine. U pogledu mjesne nadležnosti, dvojica tužitelja su izrazila mišljenje da Haški sud može odrediti koji mjesno nadležni sud će postupati u predmetu ratnih zločina. Dato mišljenje ukazuje da postoji pogrešna predstava da Haški sud vraća predmete koji su poslani na kategorizaciju na temelju kriterija mjesne nadležnosti, a ne da ih jednostavno upućuje natrag tijelu koje ih je podnijelo na pregled, što je u stvarnosti slučaj. S druge strane, četiri tužitelja su mišljenja da njihova nadležnost postoji bez obzira na mjesnu nadležnost suda, dok ih je pet priznalo da usprkos tomu što nema nikakvih zakonskih osnova koje im daju ovu nadležnost, oni i dalje postupaju kao da je imaju. U jednom tužiteljstvu iznijeto je mišljenje da bi striktna primjena principa mjesne nadležnosti mogla dovesti do toga da se predmet ne procesuiraj jer nadležni tužitelj namjerno ne poduzima gonjenje.

Postavlja se pitanje koje negativne posljedice u smislu pravičnosti mogu proizaći ako se ne poštuju osnovne odredbe o nadležnosti. Jasno je da ove odredbe postoje da bi se osigurala izvjesnost, predvidljivost i jasnoća u primjeni zakona, što služi kao dodatno jamstvo za ostvarivanje vladavine prava. U razdoblju između 2002. i 2004. godine, prije reformi koje su imale za cilj uspostavu neovisnih i kompetentnih tijela pravosuđa, bilo je nerealno očekivati da predmete procesuiraju suci i tužitelji iste etničke pripadnosti kao počinitelji. Štoviše, situacija glede razmjene relevantnih podataka, odnosno suradnje između entiteta u razdoblju neposredno nakon sukoba mogla se porediti sa poslijeratnim odnosom između dvije suverene države. Stoga bi

⁽⁶²⁾ Članak 36, ZKP FBiH i članak 34 ZKP RS (2003).

⁽⁶³⁾ Ovaj predmet je na kraju prebačen u Županijski sud Sarajevo zbog nedovoljnog broja sudaca na Županijskom sudu Goražde.

⁽⁶⁴⁾ Članak 151 ZKP-a FBiH (1998).

najsvrsishodnija bila primjena principa univerzalne nadležnosti koji je utvrđen u međunarodnom pravu, koji omogućava da počinitelji ne ostanu nekažnjeni za zločine protiv čovječnosti i teška kršenja Ženevskih konvencija. U ranijem ozračju, politički obojenog i nereformiranog sustava pravosuđa, osnovi pokretanja krivičnih gonjenja su bili slični pomenutom i vršeni su tako što se uhićenje osumnjičenog odvijalo izvan entiteta ili županija, jer nije bilo vjerojatno da će “većinski” narod u toj županiji, odnosno entitetu, pokrenuti krivično gonjenje protiv osumnjičenog koji je pripadnik iste etničke skupine kao i oni.

Pitanje nadležnosti u predmetima ratnih zločina se dodatno komplicira glede nedavno uspostavljene nadležnosti Suda BiH. Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku BiH od 1. ožujka 2003. godine propisuje stvarnu nadležnost Suda BiH za postupanje u predmetima ratnih zločina. Prema tomu, sve nove prijave glede ratnih zločina, koje su podnesene poslije 1. ožujka 2003. godine tužitelji u entitetima trebaju podnijeti Državnom tužitelju BiH sukladno članku 215.(3) ZKP-a BiH.⁽⁵⁵⁾ Ipak Sud BiH može prenijeti nadležnost za krivično gonjenje počinitelja mjesno nadležnom tužitelju u entitetima.⁽⁵⁶⁾ ZKP ne propisuje obvezu za tužitelje u entitetima da nastave sa postupanjem u ‘novim’ predmetima nakon što ih prijave Državnom tužitelju BiH, ali Državni tužitelj zadržava pravo da daje potrebne upute tužiteljstvima FBiH, RS i Brčko Distrikta.⁽⁵⁷⁾ Što se tiče predmeta ratnih zločina koji su bili u postupku pred sudovima (‘stari’ predmeti), niz odredaba ZKP-a je primjenjiv. U slučajevima kada optužnica nije bila stupila na pravnu snagu, to jest nije potvrđena do 1. ožujka 2003. godine, obveza tužitelja u entitetima bila je da te predmete prijave Državnom tužitelju BiH.⁽⁵⁸⁾ Sud BiH, onda, ima ovlast da preuzme predmet koji će se voditi na državnoj razini iako, dok se ta odluka ne donese, tužitelj u entitetu obavezan je nastaviti svoj rad u predmetu do okončanja.⁽⁵⁹⁾ U predmetima u kojima je optužnica potvrđena, odnosno stupila na snagu prije 1. ožujka 2003. godine, sud u entitetu je dužan nastaviti sa radom po predmetu.⁽⁶⁰⁾ Osim predmeta koji su već u postupku i predmeta prijavljenih poslije 1. ožujka 2003. godine, Tužiteljstvo BiH će od Haškog suda dobiti predmete na koje se primjenjuje Pravilo 11 bis i predmete u kojima istrage nisu završene pred Haškim tužiteljstvom.

Osim toga, nakon zatvaranja Jedinice Haškog suda za *Pravila puta*, rujna 2004. godine, Tužiteljstvo BiH nadležno je za pregledanje velikog broja predmeta koji su bili dostavljeni Jedinici *Pravila puta* na kategorizaciju. Suočeno sa tako velikim brojem predmeta, Tužiteljstvo BiH je usvojilo *Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina*,⁽⁶¹⁾ kojim se regulira pregled predmeta kako bi se odlučilo da li će se nastaviti procesuiranje ili ne, i da li će predmet biti procesuiran na državnoj razini pred Odjelom za ratne zločine ili vraćen sudovima i tužiteljstvima u entitetima.

⁽⁵⁵⁾ Članak 230. ZKP-a FBiH i članak 215. ZKP-a RS.[0]

⁽⁵⁶⁾ Članak 27. ZKP-a BiH (Sl. novine BiH br. 3/03).

⁽⁵⁷⁾ Id., članak 37.

⁽⁵⁸⁾ Zakon o tužiteljstvu BiH, članak 18. izmijenjen i dopunjen 24/1/2003 (Sl. novine BiH br. 3/03).

⁽⁵⁹⁾ Članak 449(2), ZKP-a BiH.

⁽⁶⁰⁾ Id., članak 449 (1).

⁽⁶¹⁾ Kao što je usvojeno na Kolegiju Tužiteljstva BiH, 28.12.2004. godine

U Pravilniku o pregledu predmeta ratnih zločina predviđaju se dvije vrste pregleda predmeta. Prvi se pregled odnosi na utvrđivanje da li postoji dovoljno dokaza da se ustanovi osnovana sumnja da je osumnjičeni izvršio ozbiljno kršenje međunarodnog humanitarnog prava, što je slično ocjeni koju je davala haška Jedinica *Pravila puta*. U drugoj će se vrsti pregleda ustanoviti osjetljivost predmeta i odlučiti da li će predmet suditi Odjel za ratne zločine ili sudovi u entitetima. I pored toga, u ovom pregledu će se utvrditi da li tužiteljstvo, koje je podnijelo predmet na pregled ima mjesnu nadležnost da dalje nastavi rad na predmetu.

Znači, svi predmeti koje nije kategorizirala Jedinica Haškog suda za *Pravila puta*, kao i predmeti koji su kategorizirani, ali nisu označeni kao "Kategorija A", bit će predmetom dvije vrste pregleda, a to su; da li postoji dovoljno dokaza da se dozvoli dalje procesuiranje i kolika je osjetljivost predmeta.

Predmeti koje je Jedinice Haškog suda za *Pravila puta* označila kao "Kategoriju A" treba pregledati samo u smislu njihove osjetljivosti. Kriteriji za ocjenjivanje osjetljivosti usvojeni su kako bi Tužiteljstvu BiH služili kao smjernice za određivanje koji će sud postupati u predmetu i sadržani su u dokumentu pod naslovom "*Orijentacijski kriteriji za osjetljive predmete Pravila puta*", a usvojio ih je Kolegij Tužiteljstva 12. listopada 2004. godine kao Dodatak Pravilniku o pregledu predmeta ratnih zločina. Prema ovim kriterijima "*Vrlo osjetljive*"⁶³ predmete suditi će Sud BiH, dok "*osjetljivi predmeti mogu, prema diskrecijskom pravu Glavnoga tužitelja, biti vraćeni županijskim i okružnim sudovima da ih sude*". Procjenjuje se da će "*vrlo osjetljivi*" predmeti činiti mali dio od ukupnog broja predmeta.

Pravilnikom o pregledu predmeta ratnih zločina nastojale su se dati smjernice svim tužiteljima kada odlučuju koje predmete trebaju uputiti Tužiteljstvu BiH na pregled, međutim i dalje postoje nejasnoće među sucima i tužiteljima glede ovih postupaka. Primjerice, tako je sudac, u predmetu *Matić i Kresić* koji se vodi na Županijskome sudu Mostar, 13. prosinca 2004. godine, odgodio glavni pretres na neodređeno vrijeme i objavio da će predmet biti upućen Sudu BiH koji će odlučiti o daljoj nadležnosti. Prema riječima suca, kako je Odjel za ratne zločine formiran na Sudu BiH, svi predmeti ratnih zločina koji su trenutačno u tijeku i predmeti u kojima je podignuta optužnica, moraju se provjeriti od strane Suda BiH. Sud će BiH odlučiti da li će se postupak nastaviti na sudu u entitetu ili pred Sudom BiH. Nejasnoće u ovom pogledu moguće je da su prouzrokovane činjenicom da se Pravilnik o pregledu predmeta ratnih zločina poziva na članak 449. ZKP-a BiH, sugerirajući da čak i predmeti koji, sukladno članku 449. (1) ZKP-a BiH, nisu u nadležnost Suda BiH, trebaju biti upućeni na pregled. Nejasnoća se pokazala u predmetu *Mostar 4*, kada je tužitelj Županijskoga tužiteljstva Mostar, 5. siječnja 2005. izjavio novinarima da će predmet biti upućen Tužiteljstvu BiH na pregled⁶³, iako ovaj predmet sukladno članku 449. ZKP-a BiH treba završiti Županijski sud i to po starom ZKP-u. Ostalo je nejasno da li je namjera Tužiteljstva BiH bila da predmeti koji potpadaju pod članak 449.(1) ZKP-a BiH također budu pregledani prema Pravilniku. Tekst bi Pravilnika o pregledu predmeta ratnih zločina mogao dovesti do zaključka da čak i predmeti koji se vode po starom ZKP-u, a koji se nalaze u fazi glavnog pretresa, trebaju biti prekinuti i upućeni na pregled, kao što to pokazuje i slučaj *Matić*. Ukoliko je ovo intencija, niz pravnih i praktičnih pitanja zahtijeva razjašnjenje, jer će se u suprotnom osjetiti negativne posljedice ove nejasnoće, što će dovesti do prekida postupka i nepotrebnih odgađanja.

⁶³ Određuje se na temelju prirode krivičnog djela, funkcije počinitelja koju je obnašao u vrijeme izvršenja djela ili koju trenutačno obnaša i druge okolnosti, kao što je mogućnost zastrašivanja svjedoka.

⁶⁴ Sud Federacije BiH ukinuo oslobađajuću presudu za četvoricu osumnjičenih za ratne zločine. Izvor: *Nezavisna TV Hayat, Sarajevo, vijesti na bosanskom/hrvatskom/srpskom, u 18:00 sati, 5.01.2005. godine.*

Problem se može pojaviti na temelju činjenice da Tužiteljstvo BiH nije kadrovski osposobljeno izvršiti preglede svih predmeta upućenih iz entiteta. Prikupljeni podaci od entiteta ukazuju da su odgovori Tužiteljstva BiH, po zahtjevima za preuzimanje predmeta koje su upućivali tužitelji, rijetki. U slučaju *Ninković*, koji se trenutačno nalazi pod istragom Županijskoga tužiteljstva Zenica, upućen je prijedlog za preuzimanje predmeta od strane Suda BiH 23. lipnja 2003. godine. Sud je zahtjev za preuzimanje predmeta odbio navodeći sljedeće razloge: odobrenje Haškog suda da se predmet vodi pred domaćim tijelom, a to je Županijski sud Zenica; znatan broj svjedoka koji su već ispitani u krivičnom postupku; dokazi koji su do sada izvedeni; kao i to što je Županijski sud spojio nekoliko predmeta u jedan postupak i da je predmet u završnoj fazi. Ovo obrazloženje suda je zasnovano na principima učinkovitosti i ekonomičnosti. U vrijeme kada je pisano ovo izvješće, samo je jedan predmet iz entiteta izabran za procesuiranje na razini BiH.

Nejasnoća glede pitanja nadležnosti jasno se očituje u rezultatima Ankete tužiteljstava (koja je provedena prije usvajanja gore pomenutih *Orijentacijskih kriterija* i *Pravilnika*) u kojoj je 50% tužiteljstava smatralo da su oni nadležni istraživati nove slučajeve, dok je drugih 50% smatralo da je to u isključivoj nadležnosti Tužiteljstva BiH. Dok su sva tužiteljstva navela da bi, ukoliko je u pitanju “novi” slučaj, obavijestila Tužiteljstvo BiH, jedan je tužitelj rekao da za to nema zakonskih osnova, nego je to samo uobičajena praksa. U pogledu forme obavješćavanja, četiri tužitelja su navela da bi Glavnog tužitelja BiH obavijestili o tomu telefonom, dok su dva tužitelja rekla da bi to uradila telefonom, samo ako se radi o žurnoj stvari koja zahtijeva intervenciju Glavnoga tužitelja BiH. U pogledu daljih aktivnosti, šest tužitelja je istaknulo da očekuje od Tužiteljstva BiH da, nakon što zaprimi obavješćenje, odluči tko će postupati u predmetu (tj. Glavni tužitelj BiH ili tužitelj u entitetu). Pet tužitelja očekuje od Suda BiH da preuzme predmet, dok dva tužitelja očekuju da Glavni tužitelj BiH zapovjedi poduzimanje potrebnih mjera. Jedan anketirani tužitelj nije imao jasnih stavova u pogledu aktivnosti Državnoga tužitelja. Primjetno je različito postupanje glede novih procedura prijave i obavješćavanja Državnoga tužitelja, što je rezultat nepreciznosti zakonskoga teksta, kao i razlika u tumačenju.

Može se zaključiti da su, prije ožujka 2003. godine, sudovi u entitetima imali nadležnost za procesuiranje predmeta ratnih zločina. Svi predmeti u kojima je optužnica potvrđena ostaju na toj razini prema odredbi članka 449.1 ZKP-a. Sudovi i tužitelji u entitetima obvezni su nastaviti postupanje u predmetima u kojima optužnica još nije podignuta, osim ako zaprime obavješćenje od Državnoga tužitelja BiH. Međutim, kako je nadležnost za ratne zločine prenesena na Odjel, pojedini suci i tužitelji u entitetima ovo su protumačili kao razlog da odlože svoje postupanje po predmetima, preferirajući čekanje na uspostavu Odjela.

Preporuke:

- Sud BiH bi trebao osigurati da se sve odluke i obrazložene presude, koje su donesene na državnoj razini BiH, redovito objavljuju i dostavljaju sudovima i tužiteljstvima.
- Tužiteljstvo BiH trebalo bi organizirati redovite sastanke sa tužiteljima u entitetima da bi osiguralo da oni točno razumiju svoje obveze iz Pravilnika.
- Tužiteljstvo bi BiH trebalo dati dodatno pojašnjenje uz Pravilnik, kojim će pojasniti koji se predmeti trebaju uputiti Tužiteljstvu BiH na pregled, sukladno Pravilniku.

5.3. Pitanja glede materijalnih zakona

Međunarodno humanitarno pravo predstavlja veoma obimnu i složenu pravnu materiju. Sudbena je praksa međunarodnog humanitarnog prava razvijana na sudovima pojedinih zemalja, na međunarodnim sudovima, kao što je Međunarodni vojni sud u Nirnbergu i, od nedavno, Haškom sudu. Međutim, suci i tužitelji u BiH su do sada imali veoma ograničena iskustva glede primjene ovoga prava, odnosno nisu imali odgovarajuću edukaciju niti odgovarajuću literaturu. Ispravna primjena principa međunarodnog humanitarnog prava u županijskim, odnosno okružnim sudovima, neophodna je za osiguravanje pravičnog i učinkovitog procesuiranja krivičnih djela ratnih zločina.

Prilikom provedbe Ankete u tužiteljstvima, 13 od 16 tužitelja izrazilo je mišljenje da se na krivična djela ratnih zločina, koja su počinjena tijekom sukoba u BiH, treba primjenjivati Krivični zakon bivše SFRJ. Uopćeno govoreći, nedavno usvojene krivične zakone moguće je primijeniti jedino u predmetima, gdje je propisana sankcija blaža za počinitelja od sankcije propisane Krivičnim zakonom bivše SFRJ. Tri tužitelja su izrazila mišljenje da je sadašnji Krivični zakon BiH primjenjiv na ove slučajeve. Ovakav stav bio bi suprotan principu primjene Krivičnog zakona koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, osim ako kasnije doneseni Zakon nije blaži za počinitelja. Kompleksna zakonska rješenja glede prijenosa nadležnosti u predmetima ratnih zločina na sudove i tužiteljstva u entitetima BiH mogu dovesti do situacije da će se primjenjivati Krivični zakon BiH iz 2003. godine.

Dakle, nejasnoća i dalje postoji po pitanju koji krivični zakon će biti primijenjen u predmetima ratnih zločina po kojima se tek treba postupati, odnosno koja će tužiteljstva i sudovi postupati u ovim predmetima. Nedavno usvojene izmjene i dopune novog Krivičnog zakona BiH, u članku 4. a propisuju da princip zakonitosti i princip da se primjenjuje krivični zakon koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela osim ako kasniji zakon nije blaži za počinitelja, ne utječe na suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe za bilo koje činjenje ili nečinjenje, ako je to djelo u vrijeme izvršenja predstavljalo krivično djelo prema općim principima međunarodnog prava. Sasvim je jasno da je cilj ovog članka omogućiti primjenu novog Krivičnog zakona BiH, koji propisuje nove oblike krivičnih djela ratnog zločina, kao i novi oblik krivične odgovornosti, koji do sada nisu bili predviđeni zakonom, a priznati su u međunarodnom pravu.

Sud BiH će vjerojatno razmatrati ovo složeno pravno pitanje prilikom provedbe prvih sudbenih postupaka u predmetima ratnih zločina, jer je vjerojatno za očekivati da će obrana istaknuti pitanje retroaktivne primjene Krivičnog zakona iz 2003. godine.

Prilikom provedbe ankete tužitelja, odnosno prilikom praćenja sudbenih postupaka od strane OESS-a, uočena su određena pravna pitanja iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava koja predstavljaju problem za suce, tužitelje i branitelje. Iako 12 tužitelja navodi da nisu imali problema u pravnoj kvalifikaciji konkretnih djela ratnih zločina, tri su tužitelja navela da su imali teškoća da odluče da li da osumnjičenog gone za ubojstvo, počinjeno kao ratni zločin ili za obično ubojstvo. Primjerice, u slučaju *Cicmanović i ostali*, pripadnici Vojske RS optuženi su za krivično djelo silovanja, koje je počinjeno 1992. godine. Pet žrtava su

bile hrvatske nacionalnosti. Prvo ročište pred Osnovnim sudom Kotor Varoš⁶⁴ u RS je održano 8. kolovoza 2000. godine. Tek 28. rujna 2004. godine Sud je promijenio pravnu kvalifikaciju iz krivičnog djela silovanja u krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Predmet je dostavio Sudu BiH, na dalje postupanje. U provedenoj anketi, jedan tužitelj je ukazao na problem glede definicije “ratne pljačke”. “Ratna pljačka”, koja može biti jedna od radnji izvršenja krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, nije dalje definirana niti razrađena u domaćim krivičnim zakonima. Za ovo, kao i za druga krivična djela koja nisu preciznije uređena domaćim zakonima, izuzetnu važnost za suce i tužitelje imalo bi pozivanje na međunarodnu sudbenu praksu, kao i na komentare pravne teorije. Međutim, praćenjem sudbenih postupka na sudovima u BiH, utvrđeno je da se ovo rijetko primjenjuje. Problemi glede pravnih određenja ‘ratne pljačke’ bili su izraženi u predmetu *Torbica* (pogledati pregled predmeta u Dodatku).

Jedan je anketirani tužitelj naveo da se koncept zapovjedne odgovornosti teško može definirati i izrazio je bojazan zbog “*nepostojanja pravne osnove za procesuiranje slučajeva zapovjedne odgovornosti*”. Pretpostavljamo da je tužitelj mislio na nepostojanje pravne osnove za ovaj koncept u domaćim zakonima. Zaista, Krivični zakon SFRJ nije sadržavao odredbu koja odražava definiciju zapovjedne odgovornosti kako je ona definirana u članku 7. Statuta Haškog suda. Istina, Krivični zakon SFRJ propisuje da onaj tko “*zapovijeda*” izvršenje inkriminiranog djela, krivično je odgovoran za njegovo izvršenje. Osim toga, članak 30. KZ-a SFRJ⁶⁵ propisuje da se krivično djelo može izvršiti i nečinjenjem. Pitanje zapovjedne odgovornosti je bilo predmetom rasprave u slučaju *Mirsada Ćupine i ostalih* koji je u postupku pred Županijskim sudom Mostar. U ovom predmetu Sud je utvrdio da upravnik zatvora nije poduzeo potrebne mjere da spriječi čuvare u nečovječnom postupanju prema zatvorenicima, iako je za ovo znao. Sud se u ovom predmetu izričito pozvao na članak 30. KZ-a SFRJ. Međutim, u predmetu *Mostar 4*, u tijeku glavnog pretresa u 2004. godini, Sud je odlučio da se krivična odgovornost može uspostaviti po osnovu zapovjedne odgovornost jedino u slučaju ako je bila izdata izravna zapovijed. Prema obrazloženju Suda odgovornost se ne može utvrditi po osnovu radnje izvršene nečinjenjem. U ponovnom postupku u ovome predmetu, Sud nije ulazio u razmatranje ovog pravnog pitanja, nego je samo obrazložio da nije dokazano da je prvooptuženi obnašao zapovjednu funkciju.

Drugo sporno pitanje u predmetu “*Mostar 4*” odnosilo se na to što predstavlja ‘ratni zločin’. Sud je naime utvrdio da je optuženi vojnik držao nož pod vratom oštećene. Sud je ne samo utvrdio da se ta radnja dogodila, nego i da ona predstavlja nečovječno postupanje, te da je počinjena od strane optuženog. Međutim, optuženi je ipak oslobođen odgovornosti jer je sudac smatrao da jedan takav izoliran incident počinjen od strane jedne osobe ne može predstavljati ratni zločin protiv civilnog stanovništva. Svoj zaključak sudac je izveo iz činjenice da “teško kršenje” Ženevskih konvencija podrazumijeva nečovječno

⁶⁴ U međuvremenu je *Cicmanović* umro. Ostali optuženi su *Mirko Božić*, *Ostoja Marković*, *Bosiljko Marković*. Vojni tužitelj je podigao optužnicu 1. studenoga 1993. godine. Glavni pretres je zakazan na Vojnom sudu 21. srpnja 1994. godine, ali je otkazan zbog toga što se stranke u postupku nisu pojavile na sudu. Nakon što su vojni sudovi ukinuti, predmet je dostavljen Osnovnom sudu Kotor Varoš 8. kolovoza 2000. godine.

⁶⁵ Takođe pogledati članak 30. ZKP-a FBiH (1998).

postupanje, što mora rezultirati “velikom patnjom ili teškom tjelesnom povredom” da bi takva radnja predstavljala krivično djelo iz članka 142. KZ-a SFRJ.⁶⁶⁾ Postupajući sudac je obrazložio da je ovaj pojedinačni događaj, odnosno radnja, predstavljala prekoračenje ovlasti službene dužnosti. Nije uzeto u obzir da je djelo počinjeno u okolnostima ratne situacije u Mostaru, koja je bila slična opsadi, da je postojalo etničko čišćenje, kao ni činjenica da je imovina žrtve istodobno bila opljačkana. Vrhovni sud FBiH je 4. studenoga 2004. godine uvažio žalbu tužitelja u ovom predmetu po različitim osnovama i zapovjedio drugo ponovno suđenje.

U slučaju *Tadić* (pogledati pregled predmeta u Dodatku) koji se vodi na Županijskome sudu Sarajevo osnovni navod obrane se odnosio na to da na području Općine Čajniče nije bilo oružanih sukoba u vrijeme kada su počinjena navodna krivična djela. Sukladno navedenom, obrana je isticala da ova djela nemaju veze s oružanim sukobom, te da ne mogu biti kvalificirana kao “*ratni zločini*”. U prvostupanjskoj presudi Sudbenog vijeća ovo pitanje nije uopće bilo razmatrano, iako je tužitelj odgovorio na ovakve tvrdnje pokušavajući dokazati suprotno. Optuženi je oslobođen odgovornosti, a tužitelj je uložio žalbu na ovu presudu.

U predmetima koje je pratio OESS uočeno je da se nepostojanje prakse i iskustva iz međunarodnog humanitarnog prava ponekada odražavalo na kvalifikaciju krivičnih djela, kvalitet navoda u optužnici, kao i sposobnost pravnog argumentiranja.

Kao što se može zaključiti iz nekoliko iznesenih primjera, stranke u postupku, kao ni suci, uglavnom nemaju običaj da se u postupku ili presudama pozivaju na međunarodnu sudbenu praksu poput prakse Haškog suda ili sudbene prakse drugih država. Na temelju ove sudbene prakse, suci bi se mogli pozvati na određena tumačenja međunarodnog prava. Ovakva situacija može rezultirati nedovoljnim i neodgovarajućim obrazloženjima sudbenih odluka. Istina je pak da tužitelji i suci nemaju na svome jeziku objavljene ove izvore sudbene prakse poput stručnih tekstova, izvješća i komentara (pogledati Dio 5.9).

⁶⁶⁾ Sudac se pozvao na presude Haškog suda u slučajevima *Delalić i ostali* i *Furundžija*.

5.4. Svjedoci – strah, ‘amnezija’, neodazivanje i zaštita

Kao u drugim krivičnim predmetima, tako i kod ratnih zločina, pouzdano i detaljno svjedočenje je neophodno za pravičan i učinkovit sudbeni postupak. Sudbeno vijeće Haškog suda je sažeto iznijelo svoj pristup problemima koji su nerazdvojivo vezani za svjedočenja:

“Prilikom ocjenjivanja dokaza koje su dali svjedoci, Vijeće je uzelo u obzir da su se događaji za koje se terete, desili gotovo deset godina prije nego što su svjedoci iznijeli svoje svjedočenje na sudu. Vijeće prihvata da, s obzirom na to da je od terećenih događaja do suđenja proteklo mnogo vremena, nije realno od svjedoka očekivati da se sjete svih pojedinosti, kao što su točan nadnevak ili sat, kad se nešto desilo. Vijeće, nadalje, napominje da su mnogi od svjedoka optužbe prošli kroz više različitih zatočeničkih objekata, što je za neke od njih moglo biti traumatično iskustvo. Vijeće smatra da se od tih svjedoka ne može očekivati da se prisjete baš svake pojedinosti u svezi s točnim slijedom događaja. Vijeće, nadalje, dijeli mišljenje Pretresnog vijeća II da u većini slučajeva usmeno svjedočenje nekog svjedoka neće biti identično onome što je rekao u prethodnoj izjavi. Sasvim je prirodno za krivični postupak da se svjedoku na suđenju mogu postaviti pitanja različita od onih u prethodnim razgovorima i da se on na sudu može sjetiti dodatnih detalja kad ga se o njima konkretno upita.... Vijeće stoga nije pridalo osobitu važnost manjim nedosljednostima u svjedočenju nekog svjedoka ili beznačajnim odstupanjima u pogledu sporednih stvari u svjedočenjima raznih svjedoka koji su svjedočili o istim događajima. Vijeće je, međutim, pridalo dokaznu vrijednost svjedočenjima samo onih svjedoka koji su barem suštinu događaja mogli prenijeti dovoljno precizno.”⁽⁶⁷⁾

U kontekstu procesuiranja ratnih zločina na domaćim sudovima u BiH postoji mnoštvo problematičnih pitanja glede svjedoka. Stalno preseljavanje svjedoka od sukoba do danas izaziva teškoće pri njihovom pronalaženju. Međutim, mnogi tužitelji smatraju da je pronalaženje svjedoka manji problem od toga kako osigurati njihovo pojavljivanje na sudu, posebno kada svjedoci borave u inozemstvu. Poznato je da većina svjedoka više ne živi u sredinama u kojima su prvobitno dali izjave policiji ili tužiteljima, odnosno borave u inozemstvu ili sredini u BiH, gdje njihova etnička skupina čini “većinu”. Nadalje, većina svjedoka je svoje prvobitne izjave dala odmah nakon kritičnog događaja ili neposredno nakon završetka sukoba, policiji, tužiteljstvu ili sudovima koji su bili iste etničke pripadnosti. Svjedoci nisu mogli predvidjeti da će doći vrijeme kada će osumnjičeni ili njegova obitelji ponovno postati njihovi susjedi ili da će živjeti relativno blizu uz postojanje pune i neograničene slobode kretanja.

Zahvaljujući donošenju i primjeni imovinskih zakona raseljene osobe i izbjeglice tražile su povrat svoje imovine koju su izgubili u tijeku rata. Da su domaća tijela vlasti ostvarila značajan napredak u primjeni imovinskih zakona govori podatak da je 93% od svih imovinskih zahtjeva rezultirao vraćanjem imovine (što predstavlja 201,417 imovine vraćene u posjed).⁽⁶⁸⁾ Iako ne postoje konačni podaci, izvješće Komesarijata Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR) navodi da se od travnja 2004. godine, blizu jedan

⁽⁶⁷⁾ Tužiteljstvo protiv *Mladena Natetića, zvanog Tuta i Vinka Martinovića, zvanog Štela*. [2003] Haški sud 3 (31.03. 2003) Sl.br.IT-98-34-T stavak 10.

⁽⁶⁸⁾ Statistika PLIP-a za siječanj 2005. godine. Vidjeti: <http://www.ohr.int/plip/> i bilten PLISC-a iz siječnja 2005.godine, OESS Misija u BiH, Odjel za ljudska prava, interno izvješće

milijun ljudi vratilo tamo gdje je živjelo prije sukoba, uključujući 439.000 povratnika iz reda “manjinskih” naroda.⁽⁶⁹⁾ U tom smislu, i veliki broj povratnika bi se mogao naći u ulozi potencijalnih svjedoka.

Podaci do kojih je došao OESS, pokazuju da svjedoci nerado, zbog straha, svjedoče u predmetima u kojima su počinitelji utjecajni političari ili poslovni ljudi. Ovo može biti rezultat stvarnog pritiska i ugroženosti svjedoka ili njegova subjektivnog osjećaja, što može dovesti do toga da svjedok ‘zaboravi’ iskaz dat u istrazi. U jednom od promatranih predmeta uočeno je da je svjedok svoju zabrinutost zbog prijetnji i zastrašivanja, koje mu upućuju članovi obitelji optuženoga, izrazio izravno pred sucem. Tom prilikom sudac je izrazio svoje razumijevanje za situaciju u kojoj se nalazi svjedok, ali je istaknuo da je prisilno dovođenje pred sud druga mogućnost⁽⁷⁰⁾. Značaj svjedočenja došao je do izražaja u predmetu *Konjic 7*. Dana 28. lipnja 2004. godine u slučaju *Konjic 7* na Županijskome sudu Mostar, svih sedam optuženih je oslobođeno optužaba. U tijeku suđenja određeni broj svjedoka je odstupio od svojih prvobitnih izjava. U slučaju *Dragana Palamete*, na Županijskome sudu Mostar, svjedoci optužbe su, također znatno odstupali od prvobitnih svjedočenja koja su dali u istrazi. Dana 1. studenoga 2004. godine donesena je oslobađajuća presuda. Predmet *Mostar 4* predstavlja ozbiljan primjer gdje su svjedoci na glavnom pretresu značajno odstupili od svojih izjava koje su prvobitno dali u istražnom postupku. Prirodu i objektivno postojanje pritisaka i prijetnji na svjedoke mogu ustanoviti posebno educirani policijski djelatnici i socijalni radnici. U ovom izvješću je istaknuto da ova pojava može ometati pravično i učinkovito procesuiranje predmeta ratnih zločina.

Teškoće sa kojima se sučavaju svjedoci u krivičnim postupcima su višestruke, tim više što se svjedok dodatno traumatizira samim svjedočenjem i izlaganjem očima javnosti, koja ga preispituje. Ova svjedočenja i u očima javnosti prizivaju bolna sjećanja na događaje od prije jednoga desetljeća. Po novom ZKP-u svjedoka ispituje u tijeku istrage tužitelj ili policija, a na glavnom pretresu su sve njegove izjave predmet izravnog i često iscrpnog unakrsnog ispitivanja u tijeku postupka koji sada ima obilježja adversarnog postupka.

Dosadašnja praksa u sudovima i tužiteljstvima ukazuje da se svjedocima i njihovim potrebama, nažalost, ne poklanja dovoljna pozornost. Praksa učestalog odgađanja ročišta na kojima se saslušava mali broj svjedoka i njihovog ponovnog zakazivanja je veoma ustaljena. Ovo je u nemalom broju slučajeva posljedica nedovoljnog planiranja u postupku izvođenju dokaza, koje vrši tužiteljstvo. Pored toga, sudovi rijetko izriču sankcije kako bi osigurali pravilno vođenje postupka, spriječili nepotrebno odugovlačenje glavnih pretresa i izbjegli ponovno pojavljivanje svjedoka pred sudom. U nekim slučajevima glavni pretresi su morali početi iznova jer je prekid glavnog pretresa trajao predugo i tada su svjedoci pozivani da svjedoče po drugi put.⁽⁷¹⁾ Dodatni problem je da se neki svjedoci nepotrebno pozivaju na sud jer njihovo svjedočenje nije bitno za predmet ili ono ne ide u prilog tvrdnjama neke od strana u postupku, kao što su ‘posredna svjedočenja’ (priče iz druge ruke ili rekla-kazala priče) ili svjedočenja zasnovana na čistim nagađanjima (pogledati slučaj *Torbica*).

⁽⁶⁹⁾ UNHCR – Sažeta statistika, 30.04.2004.godine. Vidjeti: http://www.unhcr.ba/return/Summary_30042004.pdf

⁽⁷⁰⁾ Žarko Pandurević, Županijski sud Sarajevo.

⁽⁷¹⁾ Pogledati *Vlastimir Pušara*, Županijski sud Sarajevo i suđenja *Dominiku Ilijaševiću*, *Tomi Mihajloviću* i *Edinu Hakanoviću* na Županijskom sudu Zenica.

Umjesto da im se pruži potrebna podrška, svjedoci, koji se nerado odazivaju na poziv suda za svjedočenje, ponekad su suočeni sa upozorenjima suda da će ih prinudno dovesti ili kazniti. Iako se ova upozorenja rijetko ostvaruju, ona ne rješavaju problem koji neodlučan svjedok može predstavljati za tužitelja ili obranu. Ovakav način postupanja sa svjedocima ne smatra se zadovoljavajućim iz perspektive međunarodnih standarda glede svjedoka.⁽⁷²⁾ Neprimjereno postupanje sa svjedocima obuhvataju privođenje, razne prijetnje privođenjem, obraćanje tužitelja svjedoku sa riječima “*Kakvo je to ponašanje? Morate da se sjetite*”; zatim situacije kao što su svjedočenje žrtava silovanja pred optuženim bez mogućnosti korištenja mjera zaštite svjedoka.

Najčešća posljedica pritisaka na svjedoke je nepodudarnost izjava koju svjedok optužbe daje u istrazi i izjava datih na glavnom pretresu. Promjena izjave je osobito izražena u onim predmetima koji su nakon proteka dužeg vremenskog razdoblja došli do faze glavnog pretresa. Iako su neke razlike u iskazu svjedoka u istrazi i na glavnom pretresu neminovne zbog učinka vremena na sjećanje svjedoka, postavlja se pitanje da li svjedoci mijenjaju svoje izjave zbog nehotičnih grešaka, odnosno zbuđenosti ili iz nekih drugih razloga.

Postoje primjeri gdje su preduzete učinkovitije mjere za zaštitu svjedoka uključujući, primjerice, nedavno krivično gonjenje jedne osobe za pokušaj utjecanja na svjedoke⁽⁷³⁾. U istom predmetu saslušan je vještak glede traumatskih posljedica seksualnog nasilja, odnosno silovanja žrtve u tijeku oružanog sukoba. U ovome predmetu je vještak dao mišljenje da takvim žrtvama treba osigurati poseban vid zaštite.

Pružanje primjerene zaštite svjedoku mora prerasti u neizostavni elemenat prilikom procesuiranja ratnih zločina u BiH. Human Rights Watch je naglasio važnost potpune primjene zakona o Zaštiti svjedoka ali je ukazao da veličina teritorija BiH predstavlja objektivno ograničenje za primjenu ovog Zakona.⁽⁷⁴⁾ Međutim, pomenuti komentar polazi od pretpostavke da postojeći mehanizam za zaštitu svjedoka u okviru

⁽⁷²⁾ Prava svjedoka mogu biti zaštićena po članku 2. i članku 8. Europske konvencije (pogledati *Doorson* stavak 76. i *Van Mechelen* stavci 55. i 60.) i interesi svjedoka mogu opravdati ograničenja članka 6. (*Van Mechelen* stavak 55, *Doorson* para 76. *Birutis* stavci 29. i 32. *Visser* stavci 43.). Pogledati posebno Deklaraciju UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zlorabe vlasti (UN Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power), preporuke Ministarskog odbora Vijeća Europe: Preporuku R (85) 11 zemljama članicama o položaju žrtve u okviru krivičnog zakona i krivičnog postupka (to Member States on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure), 28. lipnja 1985. godine; Preporuka R (87) 21 zemljama članicama o pomoći žrtvama i sprečavanju viktimizacije (to Member States on Assistance to Victims and the Prevention of Victimisation), 17. rujna 1987. godine; Preporuka R (97) 13 zemljama članicama o zastrašivanju svjedoka i pravu na obranu (to Member States concerning Intimidation of Witnesses and the Rights of the Defence), 10. rujna 1997. godine. Opće informacije o međunarodnim standardima o zaštiti svjedoka možete pronaći pod naslovom: “Trgovina ljudima, zaštita svjedoka i pravni okvir Moldavije” (“*Trafficking in Persons, Witness Protection and the Legislative Framework of Moldova*”) Kartusch, A. i Thompson, K. OESS, prosinca 2003. godine. Nalazi se na http://www.osce.org/documents/mm/2003/12/3191_en.pdf

⁽⁷³⁾ *Zoran Knežević*, Županijski sud Sarajevo.

⁽⁷⁴⁾ Izvješće HRW-a, pogledati Dodatak 8B.

zakona nije dovoljan. Zakon o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom (“Zakon o zaštiti svjedoka”⁽⁷⁵⁾), primjerice, je uglavnom ograničen na pružanje zaštite svjedoka u postupku pred nadležnim sudom. Zakon pruža zaštitu:

- Svjedoku čija je osobna sigurnost ili sigurnost njegove obitelji ugrožena zbog njegovog sudjelovanja u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje se odnose na njegovo svjedočenje
- Svjedoku koji je preživio tešku fizičku ili psihičku traumu u tijeku izvršenja krivičnog djela
- Svjedoku koji zbog drugih razloga ima psihičkih poremećaja zbog kojih je izuzetno osjetljiv
- Djetetu, odnosno maloljetniku.⁽⁷⁶⁾

Odluke o pružanje zaštite svjedoku zasnovane su na slobodnom sudačkom uvjerenju. Tako sud može narediti da se svjedoci ispituju uz uporabu tehničkih sredstava za prijenos slike i zvuka iz druge prostorije, da se svjedok sasluša bez nazočnosti optuženog u sudnici, ograničavanje pristupa dokumentima obrani koji otkrivaju identitet svjedoka.

Postoji mogućnost da sud primijeni mjeru “Ispitivanje zaštićenog svjedoka” koja je propisana u članku 14. Zakona o zaštiti svjedoka. Ovom mjerom se osigurava da svjedok da izjavu, a da se njegov identitet zaštiti. Takvo saslušanje pred sudbenim vijećem je zatvorenog tipa i odvija se bez nazočnosti tužitelja i branitelja⁽⁷⁷⁾. Ne traži se da svjedok daje podatke koji će otkriti njegov identitet. Svjedoka sasluša drugo vijeće i taj iskaz svjedoka se kasnije čita na glavnom pretresu. Članak 23. Zakona o zaštiti svjedoka propisuje da se presuda ne može zasnovati samo na iskazu ovoga svjedoka. Donošenje osuđujuće presude zasnovane na ovom iskazu moglo bi predstavljati povredu članka 6.(3)(d) Europske konvencije koja jamči pravo na unakrsno ispitivanje svjedoka, te presuda ne može biti “u odlučujućoj mjeri” zasnovana na takvom dokazu.⁽⁷⁸⁾

Zaštita,⁽⁷⁹⁾ koja je predviđena u ranoj fazi postupka, tj. pri prvom kontaktu sa tužiteljem (ali ne i sa policijom) na početku i u tijeku istrage je “*mogućnost dobijanja psihološko-socijalne i profesionalne pomoći*”⁽⁸⁰⁾. Sud i tužitelj su obvezni da “*omoguće dobijanje pomoći*” i “*psihološke podrške tijela odgovornog za socijalnu zaštitu.*” Međutim, nije jasno tko će snositi troškove nastale pružanjem takve

⁽⁷⁵⁾ Sl. Glasnik BiH br. 21/03, Izmjene i dopune – Sl.glasnik BiH br. 61/04

⁽⁷⁶⁾ Članak 3. Zakona o zaštiti svjedoka. Termin “maloljetnik” nije definiran u ovom Zakonu ali se može shvatiti kao osoba ispod 18 godina sukladno definiciji iz krivičnih zakona BiH, RS i FBiH.

⁽⁷⁷⁾ “...kada postoji očita opasnost za osobnu sigurnost svjedoka ili njegove obitelji, a opasnost je tako ozbiljna da postoje opravdani razlozi za vjerovanje da nije moguće tu opasnost umanjiti nakon što svjedok da svoj iskaz, ili je vjerojatno da će opasnost zbog davanja iskaza povećati, sud može zaštićenog svjedoka ispitati...”

⁽⁷⁸⁾ Za detaljnu raspravu o ovom pravu, pogledati Holdgaard, M. “Pravo na unakrsno ispitivanje – sudska praksa primjene Europske konvencije o ljudskim pravima“, Nordijski časopis međunarodnog prava (“The Right to Cross-Examine Witnesses – Case Law under the European Convention on Human Rights” Nordic Journal of International law) 71, 83-106, 2002.

⁽⁷⁹⁾ U *Preporuci Vijeća Europe R (85) 11* su date određene preporuke za zaštitu svjedoka u istražnoj fazi postupka kao i u fazi glavnog pretresa. Pogledati Rec R (85) 11 Zemljama članicama glede mjestom žrtve u okviru krivičnog zakona i krivičnog postupka, 28.lipnja 1985. godine.

⁽⁸⁰⁾ Članak 6. Zakona o zaštiti svjedoka.

pomoći i što podrazumijeva ova obveza. Također je malo vjerojatno da centri za socijalni rad u BiH imaju kapacitete da preuzmu na sebe ovu dužnost bez specijalističke edukacije i dodatnih materijalnih sredstava. Iako svjedoci imaju pravo na “pravnu pomoć”⁽⁸¹⁾, ova odredba nije konkretna što se tiče prirode i svrhe ove pomoći. U novim zakonima o krivičnom postupku nema nikavih odredbi o zastupanju svjedoka.

Zakon o zaštiti svjedoka je ostavio dosta praznina glede realizacije prava svjedoka na fizičku sigurnost, privatnost, informiranje, pravnu pomoć, obazriv pristup i sprečavanje nastanka ponovne traume, a što je propisano međunarodnim dokumentima. Zakon o Programu za zaštitu svjedoka u BiH⁽⁸²⁾ predviđa formiranje Odjela za zaštitu svjedoka u okviru Državne agencije za istraživanje i zaštitu (SIPA). Ovaj Odjel za zaštitu svjedoka će biti zadužen za izradu i realizaciju Programa za zaštitu koji treba zadovoljiti potrebe svjedoka kojima su neophodne sveobuhvatnije mjere zaštite u tijeku i nakon krivičnog postupka, kao što je promjena identiteta. Međutim, ovaj program ne obuhvata zaštitu svjedoka u predmetima koji se vode u entitetima, nego samo na razini BiH.

Anketa provedena u tužiteljstvima ukazuje da tužitelji nisu ubijedeni u korist od primjene odredaba o zaštiti svjedoka u BiH. Svi su tužitelji naveli materijalne i financijske okolnosti koje onemogućavaju realizaciju zaštite propisane u ovim zakonima. Mnogi od njih su naveli potrebu za suvremenijim programom zaštite svjedoka u entitetima (koji bi riješio probleme sigurnosti preseljavanjem svjedoka, promjenom identiteta itd.). Neki tužitelji su naveli teškoće u osiguranju nazočnosti svjedoka pred sudom, koje proistječu iz nepostojanja osjećaja za građansku dužnost, nepovjerenja u sudbeni sustav, kao i želje svjedoka da se “prilagodi” sredini u kojoj živi. Pojavljivanje svjedoka pred sudom može dovesti do društvene osude sredine što može uključivati društvenu izolaciju i stigmatizaciju svjedoka. Nekada društvena osuda može imati i nasilan karakter. Važno je istaknuti da su mnogi tužitelji izjavili da svjedoci koji su povratnici ne žele ili nerado pristaju da svjedoče čak i ako su dali izjave u istragama. Ova činjenica ne iznenađuje jer mnoge obitelji možda žive u entitetu ili županiji ili selu u kome njihova “etnička skupina” predstavlja “manjinu” i gdje je ponovna integracija možda još uvijek u početnoj fazi. Povrh svega osumnjičeni je vjerojatno pripadnik “etničke skupine” koja je u “većini”, što ostavlja prostora za stigmatizaciju, uznemiravanje ili napadaj na svjedoka. Izuzev poduzimanja aktivnosti koje su doprinijele stvaranju opće sigurnosti od strane SFOR-a (sada EUFOR), odnosno UNMBiH-a (sada EUPM), malo toga je učinjeno na rješavanju ovog posebnoga problema. Pitanje stambenog zbrinjavanja svjedoka na Haškom sudu riješeno je uporabom posebnih donatorskih fondova, ali na sudovima u entitetima ovaj vid osiguranja svjedoka nikada nije poduzet.

Uočeno je da se kontakt između svjedoka i tužitelja ili osoblja sudova rijetko uspostavlja, iako bi takvi kontakti doprinijeli da potencijalni svjedoci razumiju svoju ulogu, eventualne posljedice davanja iskaza i koje vrste zaštite im stoje na raspolaganju. Trenutačno, uspostava takvog kontakta ovisi o tomu kako tužitelj tumači i obnaša svoju funkciju. Ovakav *ad hoc* pristup znači da se uopće nije razmišljalo o zaštiti velikog broja svjedoka. Policija nije vršila, čak ni osnovnu procjenu rizika, odnosno ocjenu “stupnja opasnosti”, a nema ni stručnih socijalnih radnika niti u jednoj fazi postupka koji bi pružili savjete i podršku svjedocima (čak ni oštećenim stranama) bez obzira na zakonske obveze u ovom smislu. Samo su dva tužitelja u anketi pomenula korist od nevladinih organizacija, koje pružaju utočište svjedocima, i to obično u kontekstu trgovine ženama i žrtava obiteljskog nasilja.

⁽⁸¹⁾ Id., članak 5(b).

⁽⁸²⁾ Zakon o Programu za zaštitu svjedoka u BiH, Sl. novine BiH br. 29/04.

Organizacija Human Rights Watch⁽⁸³⁾ je zaključila da ovu situaciju može promijeniti samo izgrađivanje općeg povjerenja u pravosudni sustav BiH, kao i strogo krivično gonjenje onih za koje se sumnja da zastrašuju svjedoke. Izgradnja povjerenja u pravosudni sustav je neophodna komponenta pri osiguravanju sigurnosti žrtve -svjedoka, ali ona sama po sebi nije dovoljna.

Postoje različite aktivnosti koje bi se mogle poduzeti u cilju pružanja pomoći svjedocima, kako na sudu, tako i izvan suda: tako primjerice, pomoć stručnih socijalnih radnika u razumijevanju sudbenog postupka, organizacija prijevoza do mjesta suđenja, socijalna pomoć radi nadoknade izgubljene zarade, naknada za usluge čuvanja djece. Dalje aktivnosti uključuju aktivnosti policije kao stručne i osposobljene da procijeni rizik, organizira preseljenje, uputi na profesionalnu pomoć kada je potrebno i osigura prostorije za svjedoke na sudu, tako da ne moraju čekati u čekaonicama.

Potrebna je dobro financirana, sveobuhvatna služba pomoći svjedocima koja će biti u mogućnosti napraviti različite procjene rizika kao i pružiti neophodnu zaštitu. Ovo uključuje pružanje usluga fizičkog osiguranja tijekom suđenja, do privremenog smještaja u sigurnu kuću i ukoliko je potrebno premještanje koje provodi policija u najozbiljnijim slučajevima. Ove aktivnosti se moraju vršiti usporedo sa pružanjem učinkovite procesne zaštite na sudu, koja treba postojati ne samo u zakonu nego i u praktičnom smislu. Iako je Haški sud izradio modele koji dobro funkcioniraju u praksi i gdje su sredstva usmjerena u odgovarajuće službe, ova praksa u BiH je još veoma nerazvijena, ako uopće postoji, usprkos činjenici da brojni podaci ukazuju na to da svjedoci ne mogu sigurno svjedočiti.

Preporuke:

- Tijela vlasti u BiH trebala bi preispitati Zakone o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u smislu eventualnih izmjena i dopuna, kako bi se osiguralo da prava svjedoka na privatnost, sigurnost, obaviještenost i pomoć bude u potpunosti poštovana i zaštićena, kako je to propisano međunarodnim standardima.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi osigurati materijalno-financijsku pomoć sudovima da bi mogli uspostaviti ispravno funkcioniranje procesne zaštite na sudu (kao što je video- link).
- Tijela vlasti u BiH trebala bi osigurati adekvatno financiranje sudova da bi mogli osigurati isplaćivanje troškova svjedocima.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi propisati postupak za zaštitu svjedoka izvan suda.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi uspostaviti i financirati program, u okviru sudova i tužiteljstava u entitetima, kako bi se pružali pravni savjeti svim svjedocima i u slučaju potrebe odlazak u službe socijalne skrbi.
- Centri za edukaciju sudaca i tužitelja i policijske akademije trebali bi osigurati obuku policije i tužitelja glede postojećih odredaba o zaštiti svjedoka, uz stavljanje naglaska na povjerljivost i osjetljivost situacije pri radu sa svjedocima.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi osigurati da se uvedu učinkoviti specijalistički timovi za ocjenu rizika u okviru jedinice za zaštitu svjedoka u policijama entiteta, koji sudjeluju u istragama.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi uspostaviti i financirati posebne jedinice u centrima za socijalni rad koje će biti formirane i financirane sa ciljem da pruže psihološku podršku svjedocima i da ovisno od ličnosti svjedoka daje preporuke sudovima o tomu koje su zaštitne mjere potrebne.

⁽⁸³⁾ Izvješće organizacije Human Rights Watch

5.5. Pitanja glede krivičnih postupaka i izvođenja dokaza

Rješenja novih zakona o krivičnom postupku u RS i FBiH 2003. godine su kratko opisana ranije u tekstu (pogledati dio 4.3). Odredbe novog ZKP-a u pogledu izvođenja dokaza na glavnom pretresu se znatno razlikuju u odnosu na raniji ZKP. Prema prijelaznim odredbama, određeni broj predmeta ratnih zločina će se još uvijek procesuirati sukladno odredbama ranijih ZKP-a ali na većinu predmeta primjenjivat će se novi ZKP.

U pogledu prihvatljivosti ranije prikupljenih dokaza jedan broj anketiranih tužitelja je naveo da nije u potpunosti jasno da li dokazi koje je prikupio istražni sudac sukladno ranijim ZKP-ima mogu biti prihvaćeni u predmetima koji se vode po novom ZKP-u. Relevantne odredbe novih ZKP-a⁽⁸⁴⁾ propisuju da predmeti u kojima optužnica nije bila stupila na pravnu snagu do stupanja na snagu novog Zakona, moraju biti dostavljeni u nadležnost tužitelja (od istražnog suca koji je ranije imao funkciju da provodi istragu). Nema daljih uputa da li tužitelj treba početi istrage otpočetak (tj. prikupljanjem istih dokaza, ali ovaj put uz strogo poštovanje odredaba novoga ZKP-a). Ispravnim se čini mišljenje izneseno u 13 tužiteljstava⁽⁸⁵⁾ da ne postoje prepreke da se dokazi prikupljeni sukladno ranijem ZKP-u prihvate na glavnom pretresu koji se vodi po novom ZKP-u, ukoliko su dokazi prvobitno prikupljeni na zakonit način.

Veće teškoće se mogu očekivati glede izjava koje su optuženi dali u tijeku istrage prema odredbama ranijeg ZKP-a, odnosno postavlja se pitanje da li su one prihvatljive kao dokaz na glavnom pretresu koji se vodi po novom ZKP-u. U okviru dokaznog postupka koji se vodi po novom ZKP-u nije predviđeno ispitivanje optuženoga na glavnom pretresu, osim ako on sam dragovoljno ne želi svjedočiti. U slučaju *Konjic 7*, optužnica je prvenstveno bila zasnovana na priznanjima koja su optuženi dali u istražnom postupku. Sudac koji je vodio glavni pretres odbio je prijedlog da pozove istražnog suca, koji je vodio taj dio postupka da svjedoči glede kvaliteta i zakonitosti istrage u tijeku koje su optuženi priznali djela, i izjavio je da će prihvatiti ove izjave samo ako na poziv obrane optuženi svjedoče. U donošenju odluke sudac se pozvao na zakonski princip "*neposredne ocjena dokaza*". Optuženi nisu svjedočili i bili su oslobođeni od optužaba u prvostupanjskom postupku. Od kada je stupio na snagu novi ZKP ovo pitanje nije razjašnjeno, jer neke odredbe ZKP-a izričito predviđaju da se izjava data u istrazi smatra prihvatljivom, dok druge odredbe to ne dozvoljavaju.⁽⁸⁶⁾ Sudac je u slučaju *Konjic 7* restriktivno tumačio zakon i odlučio je da ne prihvati izvođenje dokaza iz istrage. Ovo ne bi imalo utjecaj na slobodnu ocjenu dokaza koji princip je propisan ZKP-om. Još uvijek postoje dileme o pitanju koji je cilj ispitivanja osumnjičenih u fazi istrage ako njihove izjave nisu prihvatljive, osim ako u kasnijem tijeku postupka odluče da svjedoče (a što nisu obvezni da urade).

Do sada je bilo veoma malo predmeta da bi se mogao izvući pouzdan zaključak glede utjecaja novoga ZKP-a na pripremu predmeta i prihvatljivost dokaza u procesuiranju ratnih zločina. Međutim, to je područje koje zahtijeva detaljnije promatranje i raščlambu.

⁽⁸⁴⁾ Članak 452. ZKP-a FBiH i članak 442. ZKP-a RS.

⁽⁸⁵⁾ Dva su tužiteljstva imala drugačije mišljenje.

⁽⁸⁶⁾ Usporediti članke 77. i 78. sa člankom 273. ZKP-a BiH.

Značajan izazov koji se postavlja pred domaće pravosuđe jeste procesuiranje predmeta bez nepotrebnih odgađanja. Obveza BiH da jamči pravo na suđenje u razumnom roku je dio šire obveze da zaštiti pravo na pravično suđenje (članak 6. Europske konvencije). Kao što je ranije navedeno, čini se da je “odugovlačenje ročišta” postalo prepoznatljiva praksa u mnogim predmetima ratnih zločina⁽⁸⁷⁾. Ovakav način vođenja postupka je već ranije pomenut glede utjecaja koji odugovlačenje ima na svjedoke, međutim ovdje se dodatno moraju uzeti u obzir ustavom i zakonom zajamčena prava optuženih, posebno pritvorenika.

Uopćeno govoreći, glavna okosnica u pripremi optužnice leži u iskazu očevidaca. Prema novom ZKP-u na tužitelju leži teret dokazivanja i u tom smislu je od velikog značaja da vodi računa kako odugovlačenje ročišta utječe na kvalitet dokaza i sam tijek postupka. Pored ovoga, bitno je da sudbeno vijeće rukovodi postupkom na način da ne dolazi do odgađanja ročišta, međutim praksa tužitelja je da redovito zahtijevaju odgađanja glavnog pretresa kako bi se svjedoci koji nisu pristupili pojavili na kasnijim ročištima. Ova praksa tužitelja nailazi na odobravanje suda, a dešava se da tužitelji dobro ne planiraju pozivanje svjedoka iz inozemstva. Dodatni problemi u planiranju predmeta uočeni su u pogledu vještačenja, uglavnom vještaka medicinske struke. Primijećeno je da vještaci na ročišta dolaze nepripremljeni i bez svojih pismenih nalaza i mišljenja⁽⁸⁸⁾. Jedan od zahtjeva za odgađanje ročišta može predstavljati podnošenje zahtjeva za međunarodnom pravnom pomoći.⁽⁸⁹⁾

Ako je odgađanje trajalo duže od 30 dana zbog odlaganja ročišta, lošeg planiranja i administrativnih procedura, predmet mora da krene iznova i svi dokazi moraju biti ponovno izvedeni.⁽⁹⁰⁾ Ova odredba je često bila predmetom kritike od strane sudaca zbog činjenice da doprinosi odugovlačenju postupka, umjesto da ga sprečava. Praktično rješenje ovoga problema jeste čitanje izjava bez obvezne nazočnosti svjedoka na sudu. Po svojoj prirodi ovo praktično rješenje nije u duhu odredaba važećih ili ranijih ZKP-a koje su zamišljene da sprečavaju pojavu odugovlačenja postupka na štetu optuženoga, a ne primjenu prema nahodanju suca ili tužitelja.

U mnogim predmetima koje je OEES pratio, optužnica se zasniva u potpunosti ili u znatnoj mjeri na prepoznavanju optuženog. Svjedocima se često postavlja pitanje da li poznaju optuženoga i od njih se traži da ga pokažu na sudu u postupku prepoznavanja koji nije dovoljno reguliran. Ovakva procedura ostavlja dojam da postupak može biti nepravičan s obzirom da je potpuno očigledno gdje optuženi sjedi u sudnici i s obzirom na to koliko su svjedoci podložni sugestiji u tom pogledu. Bez obzira što je propisan, postupak prepoznavanja u novom ZKP-u i način na koji se on izvodi nije dodatno razjašnjen. Radi ilustracije, zabilježen je jedan primjer suđenja na kome se od više nazočnih tražilo da stanu u red s optuženim radi prepoznavanja. U drugom predmetu ročište je odgođeno radi toga što nije bio dovoljan broj osoba da bi se pravilno izvršio postupak prepoznavanja. Međutim, i dalje je zabilježen nedostatak uputa koje bi optuženom jamčile pravičnost postupka.

⁽⁸⁷⁾ Pogledati, primjerice, slučajeve *Jovo Torbica*, *Vlastimir Pušara* – Županijski sud Sarajevo; *Zvonko Trlin* - Županijski sud Mostar.

⁽⁸⁸⁾ *Ostoja Sando* - Županijski sud Sarajevo.

⁽⁸⁹⁾ *Dominik Ilijašević* – Županijski sud Zenica – predmet u tijeku.

⁽⁹⁰⁾ Članak 300(3) ZKP-a FBiH iz 1998[0]. godine (koji je zamijenjen člankom 266(3) ZKP-a iz 2003. godine).

Pitanje prihvatanja dokaza Haškoga suda i tužiteljstva ostaje neriješeno. U slučaju *Ilijašević* na Županijskome sudu Zenica, sud nije prihvatio određenu videokazetu koja je sadržavala snimak iskaza svjedoka datog Haškom istražitelju. Sudac je naveo da “*dokaz nije pribavljen sukladno odredbama ZKP-a FBiH iz 1998. godine*”.⁽⁹¹⁾ Organizacija Human Rights Watch je također uočila ovaj problem prilikom praćenja suđenja i primijetila da

“prihvatajući izjave koje su date Haškom sudu, sudovi bi izbjegli dugotrajna i skupa ispitivanja stotina svjedoka koji su već svjedočili u sudbenim postupcima o istim događajima, tako što bi imali mogućnost da iskoriste ekspertizu i sredstva Haškoga suda u istragama”.⁽⁹²⁾

Prema novom ZKP-u, isti problem očekuje i tužitelje. Tužitelji su u Anketi tužiteljstava dali različite odgovore na ovo pitanje. Pet tužitelja smatra da su dokazi koje je prikupio Haški sud prihvatljivi ili bi bili prihvatljivi na domaćim sudovima, dok dva tužitelja smatraju da su dokazi Haškog suda prihvatljivi ili bi bili prihvatljivi ukoliko su prikupljeni sukladno ZKP-u. Dva tužitelja su smatrala da ovi dokazi nisu prihvatljivi, dok je jedan tužitelj imao mišljenje da bi prihvatanje dokaza ovisilo o načinu na koji su dokazi prikupljeni (nije konkretno naveo da li misli na poštovanje odredaba ZKP-a ili na druge standarde). Jedan tužitelj je zauzeo stav da izjave svjedoka ne bi bile prihvatljive, dok bi drugi materijalni dokazi bili prihvatljivi. Još je jedan tužitelj objasnio da poteškoće više predstavlja način na koji tužitelji dolaze do dokaza, nego sama vrijednost dokaza.

Pitanje prihvatljivosti dokaza koje je prikupio Haški sud je nedavno riješeno *Zakonom o ustupanju predmeta od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju Tužiteljstvu Bosne i Hercegovine i korištenju dokaza pribavljenih od strane Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u postupcima pred sudovima u BiH*⁽⁹³⁾. Opći princip ovoga Zakona je da dokazi koji su prikupljeni sukladno *Statutu i Pravilima o postupku i dokazima Haškog suda* mogu biti korišteni u postupku na sudovima u BiH. U Zakonu se navodi da će ti dokazi biti prihvatljivi na svim sudovima u BiH. U Zakonu se ne govori o situacijama u kojima su sudovi već odbili dokaze Haškog suda, kao što je slučaj *Ilijašević*, a predmet je još u tijeku.

Institut sporazuma o priznanju krivice uvršten je u nove ZKP-e⁽⁹⁴⁾ i do trenutka pisanja ovoga izvješća 3 predmeta su okončana njegovom primjenom. Navedeno centralizirano rješavanje predmeta uzrokovala je brojne polemike nakon što je uvedeno u Pravila o postupku i dokazima Haškog suda.⁽⁹⁵⁾ Ovaj institut može izložiti sud kritikama da postupak nije transparentan i da pravda nije zadovoljena. Sa druge strane, sporazumi o priznanju krivice ubrzavaju procesuiranje i omogućava optuženima da se izjasne krivim i da pruže dokaze protiv drugih počinitelja, a do kojih dokaza se ne bi moglo doći na drugi način. U ovom trenutku, s obzirom na ograničeni broj ovakvih predmeta u BiH teško je donijeti bilo kakav zaključak glede pravičnosti ovog instituta promatrano iz perspektive optuženih ili oštećenih. U ta 3 predmeta koja su do sada na ovaj način riješena izgleda da izrečene kazne ne odstupaju znatno od kaznene politike u predmetima ratnih zločina u BiH (pogledati pregled predmeta u Dodatku – *Šakrak, Hota, Rodić* –

⁽⁹¹⁾ Zapisnik sa ročišta, 8. rujna 2003. godine.

⁽⁹²⁾ Izvješće organizacije Human Rights Watch.

⁽⁹³⁾ Zakon je stupio na snagu 6.01.2005. godine.

⁽⁹⁴⁾ Članak 231. ZKP-a BiH, članak 246. ZKP-a FBiH, članci 238-239. ZKP-a RS.

⁽⁹⁵⁾ Pravilo 62. se nalazi na http://www.un.org/Haški_sud/legaldoc/index.htm. Pogledati radove sa konferencije Sveučilišta Teksas pod naslovom “Međunarodna suđenja ratnih zločina: Da li je svejedno?” (“International War Crimes Trials: Making a Difference?”), studenoga 2003. godine, str. 24-28.

Županijski sud Sarajevo). Zbog posebne procedure razmatranja sporazuma o priznanju krivice oštećeni i svjedoci mogu imati privid da pravda nije zadovoljena.

Preporuke:

- Tim za ocjenu implementacije Krivičnog zakona (CCIAT) trebao bi, pod okriljem Ministarstva pravde BiH razmotriti da li je potrebno izdati upute, komentare ili razmotriti izmjene i dopune zakona glede problema koji su nastali donošenjem novih ZKP-a glede prihvatljivosti izjava optuženoga, vještaka i svjedoka.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi izraditi upute o prihvatljivosti dokaza, koje je prikupio Haški sud u prijašnjem postupku kategorizacije za predmete koji su u vode u entitetima.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi izraditi upute o postupku prepoznavanja ili pravilnik o vršenju ovog postupka prema pozitivnoj praksi nekih sudova.

5.6. Neovisnost, nepristranost i profesionalizam sudstva i tužiteljstava

Glede pitanja neovisnosti sudstva svojedobno su stručni konzultanti podnijeli izvješće OHR-u o budućnosti procesuiranja predmeta ratnih zločina na domaćim sudovima u kome su konstatirali

“izgleda da malo ljudi vjeruje da se ti predmeti (predmeti ratnih zločina) mogu suditi nepristrano, neovisno i slobodno od političkih, kriminalnih ili drugih utjecaja ili bez etničkih pristranosti. Imaju nisku razinu povjerenja da bi sudovi koje čine pripadnici samo jednog naroda mogli donositi nepristrane presude. Tvrdi se da se mnogi svjedoci plaše pristupiti sudu da svjedoče i čak neki pripadnici pravosuđa koji se bave ovim postupcima zabrinuti su za svoju sigurnost zbog stvarnih ili umišljenih prijetnji koje im upućuju oni koji se protive tim postupcima. Do sada je praćenje suđenja koje vrše djelatnici Ureda Visokog povjerenika (OHR) i drugih međunarodnih organizacija pokazalo da se radi o nejednakom pristupu i nejednakim rezultatima.”⁹⁶⁾

Niz problema u procesuiranju predmeta ratnih zločina, bilo povreda procedure ili primjene materijalnog prava, doprinijeli su postojanju javne predodžbe da pravda nije zadovoljena. Ova predodžba je dodatno naglašena novinskim člancima koji izvješćuju o ishodima suđenja.

Na Županijskome sudu Zenica, u predmetu koji se odnosio na 15 Hrvata koji su navodno počinili ratne zločine, obrana je podnijela zahtjev za izuzeće istražnog suca na temelju toga što je bio sudac Vojnoga suda Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Dvojica osumnjičenih prigovorila su sastavu Sudbenog vijeća, budući da vijeće u svom sastavu nije imalo ni jednog suca hrvatske nacionalnosti.

⁹⁶⁾ Budućnost procesuiranja domaćih predmeta ratnih zločina u *Bosni i Hercegovini*, OHR, svibnja 2002. godine, u pismohrani OEES-a.

Osumnjičeni su također imali pritužbe vezane za mjesto u kome su se održavala ročišta i tražili su da se predmet prenese na sud za koji su smatrali da je neutralniji u etničkom smislu. Predmet je izazvao porast političkih tenzija. Kada su prigovori glede pristranosti odbačeni, došlo je do demonstracija. Aktivisti su čak formirali organizaciju sa ciljem da brane hrvatske interese i podržavaju osumnjičene u ovom predmetu. Vrhovni sud FBiH je 25. rujna 2001. godine odbio zahtjev za izuzeće suca. Aplikacija koja je podnesena Domu za ljudska prava je odbačena kao neprihvatljiva.

Predodžba da se procesuiranjem ratnih zločina manipulira kako bi se spriječio povratak, pojačana je osjećajem da tijela vlasti imaju diskriminatorni pristup. ‘Selektivna’ primjena krivičnog gonjenja može imati štetan učinak na odluke ljudi koji razmišljaju o povratku na područja sa kojih su izbjegli. U slučaju *Jovo Torbica* (pogledati pregled predmeta u Dodatku) na Županijskom sudu Sarajevo, optuženi se tereti za krađu stoke u tijeku oružanog sukoba. Optuženi, koji je Srbin i ima 69 godina, proveo je 8 mjeseci u pritvoru prije nego što ga je Županijski sud Sarajevo oslobodio optužbe. Spremnost tijela gonjenja da sa ažurnošću procesuiraju takve predmete može potaknuti sumnju među pripadnicima “manjinskog” naroda ili povratnicima da nema jednakog tretmana pred zakonom i da je krivično gonjenje usmjereno prema njima dok se pripadnici “većinskog” naroda ne gone za slična krivična djela.⁽⁹⁷⁾

Mnogobrojna pitanja koja su se ranije javljala glede neovisnosti sudstva i tužiteljstava potječu iz činjenice da domaća tijela vlasti i međunarodna zajednica nisu uspjeli riješiti problem koji je nastao imenovanjem sudaca i tužitelja u tijeku rata i poslije rata. Prema statističkim podacima IJC-a koji se odnose na razdoblje prije procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja, 90% sudaca je postavljeno na tu funkciju nakon 1992. godine. Veliki broj sudaca je imenovan po proceduri koja nije bila zasnovana na ocjeni stručnosti, niti je bila objektivna ili transparentna, već su u njoj bili dominantni etnički ili politički razlozi. Javnost nije pokazivala veliko povjerenje sucima i tužiteljima.⁽⁹⁸⁾ Suci i tužitelji su bili malo plaćeni sve do svibnja 2000. godine, kada je Visoki povjerenik nametnuo novi Zakon o sudstvu sukladno kojem su njihove plaće znatno povećane.⁽⁹⁹⁾

Glavni cilj procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja (pogledati također Dio 4.1) je bio da se omogući istinski sveobuhvatan, sustavni pristup provjeri stručnosti i sposobnosti sudaca i tužitelja u BiH. Proces

⁽⁹⁷⁾ Također vidjeti Izvješće o ratnim zločinima, sačinjeno od strane Misije OEES-a R Hrvatska, 2003/2004.

⁽⁹⁸⁾ Jedan od odvjetnika iz RS izjavio je “U Banjaluci ima 50 sudaca, ali samo njih 5 ili 6 je u stanju riješiti neki predmet – ostali ih samo prosljeđuju.” Izvješće USAID-a “Prioriteti i partneri: Razvijanje vladavine zakona u BiH (Priorities i partners: Developing the rule of law in BiH)”, lipnja 2003. godine.

⁽⁹⁹⁾ Do svibnja 2000. godine su ključni problemi, i u RS i u FBiH, bile male plaće sudaca, kao i činjenica da su one kasnile. U RS, mjesečna plaća kretala se između 300-500 DM. U FBiH su plaće varirale od županije do županije. U nekim županijama su bile tek 600-700 DM. Isplate plaća su često kasnile tri do četiri mjeseca i to ponekad je plaćano samo 60-70 % mjesečne plate. Štoviše, plaće i troškovi materijalnog poslovanja sudova nisu dijeljeni na transparentan način, nego su ovisili o sposobnosti predsjednika suda da dobije sredstva dodijeljena njegovom sudu. Plaće sudaca se sada kreću od 1.500 do 4.000 KM mjesečno, ovisno o funkciji i drugim faktorima propisanim Zakonom o sudovima.

ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja je, kao dio sveobuhvatnog procesa reorganizacije sudstva, opisan kao najučinkovitija mjera da se riješi pravni sustav sudaca i tužitelja koji ne zadovoljavaju potrebne standarde. Svi kandidati su morali osobno dokazati svoju stručnost i sposobnosti za obnašanje ovih dužnosti. S druge strane, Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće imalo je veliki izbor kandidata, bilo da se radilo o već imenovanim sucima i tužiteljima ili spoljnim kandidatima. Proces je također viđen kao jedini način da se raščisti sa praksama koje su podrazumijevale favoriziranje Bošnjaka i Hrvata u FBiH i Srba u RS.⁽¹⁰⁰⁾ Zbog potrebe da se određena mjesta popune kandidatima-pripadnicima “manjinskog” naroda, visoka sudbena i tužiteljska vijeća naišla su na poteškoće u popunjavanju svih upražnjenih pozicija u određenim mjestima⁽¹⁰¹⁾. Visoka sudbena i tužiteljska vijeća su u svom periodičnom izvješću iz prosinca 2003. godine naveli da:

“zahtjevi koji su u Ustavu navedeni glede proporcionalne zastupljenosti u nacionalnom sastavu sudova i dalje prouzrokuju poteškoće u procesu ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja i sa nekim imenovanjima se kasni, osobito na sudovima i tužiteljstvima u Republici Srpskoj zbog nepostojanja odgovarajućih kandidata određene etničke pripadnosti.”⁽¹⁰²⁾

Međutim, proces ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja rezultirao je poboljšanjem etničke ravnoteže u sudovima i tužiteljstvima, što može imati pozitivan utjecaj na procesuiranje ratnih zločina u budućnosti. Etnička struktura na sudovima na kojima procesuiranje ratnih zločina uzima zamaha, pokazuje još veću etničku ravnotežu.

Tabela o etničkoj pripadnosti u sastavu sudaca i tužitelja na razini okružnih i županijskih sudova u RS i FBiH

	Bošnjaci		Hrvati		Srbi		Ostali	
	Prije	Poslije	Prije	Poslije	Prije	Poslije	Prije	Poslije
RS – Suci	1.9%	21.9%	3.8%	7.3%	91.5%	65.1%	2.6%	2.8%
RS – Tužitelji	3.2%	23.8%	1.6%	7.9%	95.1%	66.6%	0.0%	1.5%
FBiH – Suci	65.7%	57.2%	23.1%	21.8%	8.8%	19.4%	2.2%	1.5%
FBiH – Tužitelji	65.4%	54.1%	21.2%	22.6%	10.9%	19.8%	2.4%	3.4%

Prije: prije procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja.

Poslije: poslije procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja.

⁽¹⁰⁰⁾ Neovisno sudbeno povjerenstvo (IJC): “Alternativna strategija verificiranja sposobnosti pravosuđa:

Proces ponovnog imenovanja”, 18. prosinca 2001. godine.

⁽¹⁰¹⁾ Prema podacima Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća, u prosincu 2004. godine, nešto manje od 30 radnih mjesta za suce i tužitelje još uvijek nije bilo popunjeno.

⁽¹⁰²⁾ Periodično izvješće Visokog sudbenog i tužiteljskoga vijeća br. 5, listopad – prosinac 2003. godine.

Tabela o etničkoj pripadnosti sudaca županijskih sudova koji vode postupke u predmetima ratnih zločina

	Bošnjaci		Hrvati		Srbi		Ostali	
	Prije	Poslije	Prije	Poslije	Prije	Poslije	Prije	Poslije
Mostar	42.1%	40.0%	36.8%	40.0%	21.0%	13.3%	0.0%	0.0%
Livno	20.0%	50.0%	80.0%	50.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%
Sarajevo	75.0%	55.1%	11.1%	10.3%	11.1%	31.0%	2.7%	3.4%
Zenica	69.5%	64.7%	21.7%	17.6%	8.6%	17.6%	0.0%	0.0%

Prije: prije procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja.

Poslije: poslije procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja.

Broj prigovora šire javnosti na račun pristranosti sudaca po etničkom principu se znatno smanjio posljednjih godina, ali i dalje postoje određeni problemi u međuentitetskoj suradnji tužitelja (kao što je konstatirano u Dijelu 5.1). Ipak, ključna su pitanja sigurnosti i stručnosti sudaca i tužitelja.

OHR je nametnuo Zakon o pravnoj pomoći i službenoj suradnji u krivičnim stvarima između Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine 2002. godine⁽¹⁰³⁾ koji omogućava izravnu komunikaciju i podnošenje zahtjeva za pravnu pomoću između policijskih i pravosudnih tijela. Anketa u tužiteljstvima je, međutim, pokazala da još uvijek postoji dosta kritika koje tužitelji u FBiH upućuju na račun kolega iz RS. Ovo je najvjerojatnije rezultat otpora istragama i procesuiranju krivičnih djela ratnih zločina koji postoji u RS, osobito protiv osumnjičenih srpske etničke pripadnosti.

U razdoblju nakon završetka sukoba bilo je očito da su suci i tužitelji strahovali za svoju sigurnost, kako u vlastitoj sredini tako i od strane počinitelja⁽¹⁰⁴⁾. Osjećaj straha i nesigurnosti bio je razumljiva pojava nakon završetka sukoba, međutim ovo je pitanje na koje tužitelji i sada ukazuju u provedenoj anketi. Jedan tužitelj iz FBiH je naveo primjer događaja koji se nedavno desio, a u kome je smrtno stradao sudac iz RS u svojoj kući.⁽¹⁰⁵⁾ Drugi su anketirani tužitelji istaknuli svoju zabrinutost, jer ne postoji sustav za njihovu zaštitu i zaštitu njihovih obitelji. Ovo može dovesti do toga da tužitelji uopće ne procesuiraju neriješene predmete ili da neće biti ažurni u istragama, osobito ako je osumnjičeni poznat po sklonosti ka nasilničkom ponašanju. U jednom primjeru, anketirani tužitelj izrazio je zabrinutost, jer se njegova obitelj vratila da živi u sredinu iz koje je izbjegla u tijeku sukoba, a u kojoj osumnjičeni iz jednog od njegovih predmeta sada živi.

⁽¹⁰³⁾ Pogledati Dio 5.1.

⁽¹⁰⁴⁾ U slučaju "Golubović" glavni pretres nije održavan 2 godine zbog straha za sigurnost nakon rata (pogledati pregled predmeta).

⁽¹⁰⁵⁾ Nije utvrđeno da je smrt suca rezultat ubojstva. Međutim, bila je dovoljna da zaplaši ostale suce i tužitelje. Pogledati članak Srpske novinske agencije SRNA "Bosna: Sudac poginuo u eksploziji u Banjaluci", Banjaluka, 9. svibnja 2004. godine

Osim ranije navedenog, određena zabrinutost postoji kada je u pitanju sposobnost i profesionalizam pojedinih sudaca i tužitelja da procesuiraju predmete ratnih zločina. OESS bi ovom prilikom ukazao na probleme koji se odnose na nedovoljno precizne navode u optužnici, veliko oslanjanje na iskaze svjedoka očevidaca, predlaganja saslušanja svjedoka, čija svjedočenja nisu relevantna za predmet, te nepripremljenost u smislu upoznavanja sa spisom predmeta. U nekim predmetima, prilikom praćenja sudbenog postupka, OESS je uočio da način na koji je vršeno izravno ili unakrsno ispitivanje svjedoka nije doprinio razjašnjenju iskaza datih u istrazi. U mnogim predmetima iskazi svjedoka na glavnom pretresu su mnogo neprecizniji u pogledu prepoznavanja optuženog, kao i samih okolnosti na koje se svjedok sasluša, od iskaza istih svjedoka datih u istrazi. Ova odstupanja mogu biti posljedica propusta u istrazi. U svome izvješću o slučaju *Dominik Ilijašević* na Županijskome sudu Zenica, organizacija Human Rights Watch je konstatala da:

“[i]stražni suci u Bosni i Hercegovini često vode istrage ratnih zločina na pogrešan način. Suđenje Dominiku Ilijaševiću, kao i još jedno suđenje koje se odvija pred Županijskim sudom Zenica, a koje je pratila organizacija Human Rights Watch (Tomo Mihajlović) je pokazalo da istražni suci u ovim predmetima ponekad u službene zapisnike o istrazi unose rečenice koje saslušani svjedoci nisu izgovorili. Razlozi za ovo mogu biti: nesposobnost istražnog suca, ali i pokušaj da se proizvede “jači” dokaz protiv optuženih koji su druge etničke pripadnosti od pripadnosti suce.”⁽¹⁰⁶⁾

Prije početka rada na predmetu tužitelj bi trebao provjeriti sve prikupljene dokaze. Prema odredbama novoga ZKP-a, tužitelji su zaduženi za istragu i pripremu dokaza protiv optuženoga. U nekim slučajevima nepodudarni iskazi koje svjedok da na suđenju ne mogu se predvidjeti. Međutim, evidentno je u mnogim slučajevima da tužitelji nisu poduzeli aktivnosti i provjere da li svjedoci ostaju kod svojih ranije datih izjava, tako da pozivaju svjedoke u svakom slučaju i na taj način “*podrivaju kredibilitet svjedoka kao i optužbe, koju je pripremio tužitelj*”⁽¹⁰⁷⁾. Problem sa kojim je suočen tužitelj odnosi se na razumijevanje motiva koji su utjecali na svjedoka da promijeni svoj iskaz. Promjena iskaza može biti rezultat toga što prva izjava nije bila uzeta na odgovarajući način, ili zbog toga što svjedoci zbog straha ili želje za “mirnim životom” nerado svjedoče na glavnom pretresu. Do sada je procesuiran dovoljan broj predmeta, što je omogućilo da steknu vještinu uočavanja ovog problema i da poduzmu potrebne korake da se smanji broj takvih predmeta, primjerice izgradnjom odnosa sa svjedocima, razmatranjem i primjenom mjera za zaštitu svjedoka, itd. Tako je anketa tužiteljstava pokazala da 14 tužitelja smatra kako je potrebno uspostaviti odnos sa svjedocima optužbe. U ovoj je anketi većina tužitelja pomenula da su upoznati da im odredbe novog ZKP-a dozvoljavaju kontakt sa svojim svjedocima prije suđenja. Četiri tužitelja su navela da je takav kontakt veoma koristan i da omogućava izgradnju povjerenja između svjedoka i tužitelja. Dva tužitelja su istaknula da im ovaj kontakt omogućava da svjedoku objasne da će biti unakrsno ispitivan. Nije sasvim sigurno da svi tužitelji koriste ovu mogućnost, budući da je jedan tužitelj istaknuo da nema kontakte sa svjedocima prije suđenja.

Praćenje predmeta ratnih zločina koje su vršili djelatnici OESS-a ukazuje na to da sudovi nisu ažurni u provedbi postupka protiv osumnjičenih koji su bili na funkcijama u tijeku rata, a i dalje su utjecajni. Restriktivna tumačenja, kao i propusti da se učinkovito i detaljno utvrde sve činjenice, rezultirale su znatnim brojem oslobađajućih presuda. U takvim situacijama, prilikom izricanja oslobađajućih presuda,

⁽¹⁰⁶⁾ Organizacija Human Rights Watch, Bilten balkanskog pravosuđa: Suđenje Dominiku Ilijaševiću, siječnja 2004. godine. Nalazi se na <http://hrw.org/backgrounder/eca/balkans0104.htm>. “Izvješće Organizacije Human Rights Watch” (“HRW Report”).

⁽¹⁰⁷⁾ Pogledati Izvješće Organizacije Human Rights Watch.

otvara se pitanje da li se sudac treba na bilo koji način obratiti žrtvama ili njihovim obiteljima i pokazati razumijevanje za njihove pretrpljenje patnje. Iako je u 2004. godini izrečen određeni broj osuđujućih presuda na kazne zatvora u višegodišnjem trajanju, optuženi su uglavnom bili nižerangirano vojno osoblje. Dosadašnje praćenje predmeta ratnih zločina od strane OEES-a ukazuje na to da su predmeti vođeni sa manje učinkovitosti i odlučnosti u slučajevima kada su optuženi pripadnici "većinskog" naroda, a svjedoci optužbe pripadnici "manjinskog" naroda u toj sredini.

Usprkos navedenim dilemama, jasno je da neki tužitelji i suci procesuiraju predmete ratnih zločina na savjestan, učinkovit i pravičan način. Postojanje sudbene kontrole prvostupanjskih odluka u postupcima po pravnim lijekovima rezultirali su djelomičnim ili potpunim poništenjem presuda. Budući da je krajem 2003. godine i u prvoj polovini 2004. godine, pravosuđe počelo primjenjivati nove zakone, te da je došlo do reorganizacije tužiteljstva i imenovanja sudaca i tužitelja, još uvijek je rano govoriti o uspjehu ovih reformi, a posebno njihovom učinku na procesuiranje predmeta ratnih zločina.

Preporuke:

- Tijela vlasti trebala bi osigurati odgovarajuće mjere zaštite za suce, tužitelje i odvjetnike kako bi im se omogućilo da rade bez straha od osvete, maltretiranja, zastrašivanja i brige za svoju sigurnost i sigurnost svojih obitelji.
- Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće i stegovni tužitelj trebali bi imati strog pristup pri primjeni etičkih i stručnih standarda na suce i tužitelje.
- Centri za edukaciju sudaca i tužitelja trebali bi u procesu obuke sudaca i tužitelja posebnu pozornost posvetiti pitanjima glede nepristranosti i neovisnosti pravosuđa.

5.7. Međudržavna pravna suradnja

Nakon sukoba mnogi građani Bosne i Hercegovine su se nastanili u R Hrvatskoj ili Srbiji i Crnoj Gori i stekli državljanstvo ovih zemalja ili su zadržali državljanstvo BiH i uzeli dvojno državljanstvo. Ova pojava odnosi se, kako na svjedoke, tako i na osumnjičene u predmetima ratnih zločina. Pored migracija građana dešava se da je i odgovarajuća dokumentacija i evidencija na teritoriju druge države, te nisu lako dostupni tužiteljstvima i sudovima koji procesuiraju predmete ratnih zločina. Uspješno procesuiranje predmeta ratnih zločina u BiH zbog toga ovisi o suradnji sa drugim zemljama bivše Jugoslavije (osobito Srbijom i Crnom Gorom i R Hrvatskom), kao i od učinkovite suradnje sa drugim zemljama u kojima sada žive svjedoci i osumnjičeni, kao što su SAD, Norveška, Francuska i Njemačka.

Propisi ove tri države u regionu predviđaju zabranu izručenja vlastitih državljana drugoj državi. Pitanje pružanja međunarodne pravne pomoći bilo je aktualno u predmetu *Dominik Ilijašević* koji se vodi pred Županijskim sudom Zenica, u kojem je zahtjev za pružanje pravne pomoći upućen Republici Hrvatskoj, a koji se odnosio na prikupljanje dokaza. Konkretno, zahtjev se odnosio na saslušanje jednog svjedoka, a upućen je 19. svibnja 2003. godine. Hrvatske vlasti su odgovorile 3. rujna 2003. godine i navele da svjedok

ne živi na datoj adresi i da ga sud nije mogao pronaći, iako je svjedok prethodno bio predmet istrage od strane vlasti u Hrvatskoj. U slučaju *Smajlović*, na Županijskom sudu Tuzla, glavni pretres je odgođen jer se čekalo da svjedoci dođu iz SAD-a i Švicarske. Učinjeni su i pokušaji da se iskaz svjedoka dobije preko tijela vlasti SAD-a, ali je na kraju svjedok pristupio i dao svoj iskaz na sudu. U drugim predmetima primijećeno je da se izjave koje su svjedoci, koji sada žive u Norveškoj i Kanadi, dali u istrazi, uglavnom čitaju na sudu. U jednom slučaju iz 2001. godine tijela vlasti BiH nisu bila voljna predati predmet R Hrvatskoj da ga sudi, iako je optuženi bio uhićen. Navodno su rekli da se hrvatskim vlastima ne može vjerovati da će suđenje voditi nepristrano.⁽¹⁰⁸⁾ Optuženi je dobio hrvatsko državljanstvo i zbog toga nije mogao biti izručen BiH. U 2001. godini pušten je iz pritvora i trenutno se nalazi na slobodi.

Nastojanja da se međunarodna suradnja pospješi i učini učinkovitijom nisu polučila značajnijim rezultatima. Godine 1996. je zaključen Sporazum između FBiH i R Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima, a objavljen je u Službenim novinama FBiH svibnja 1996. godine⁽¹⁰⁹⁾. Međutim, Sporazum se nije odnosio na teritorij RS. Primjena sporazuma 17. lipnja 2002. godine proširena je i na teritorij RS dopunom ranije zaključenog Sporazuma, ali nije sigurno da je Sporazum objavljen u Službenom glasniku RS.⁽¹¹⁰⁾ Rezultat ankete u tužiteljstvima ukazuje da tužitelji iz RS nisu upoznati s ovim dokumentom. Organizacija Human Rights Watch je, također, preporučila doradu postojećih sporazuma o sudbenoj suradnji ili zaključivanje novih sporazuma sa drugim državama bivše Jugoslavije da bi se spriječilo odugovlačenje ili političko izvrđavanje. Međutim, treba naglasiti da postojeći Sporazum sa R Hrvatskom ne ispunjava standarde predviđene Konvencijama Vijeća Europe, a koje su tijela vlasti BiH obvezna ratificirati nakon prijama BiH u Vijeće Europe.⁽¹¹¹⁾ Ove konvencije predviđaju zaštitu ličnosti svjedoka kao i materijalna sredstva za svjedoke koji trebaju svjedočiti u drugoj državi. Također, konvencije uređuju postupke glede izručenja ili ustupanja sudbenih postupaka drugoj državi, kada izručenje nije moguće. Takve su mjere neophodne i trebaju biti ugrađene i primijenjene u domaćim zakonima što je prije moguće, kako bi se osigurala učinkovita, brza i nepristrana suradnja, čak i u veoma ispolitiziranim predmetima. Ukoliko se ne ratificiraju konvencije i ne poboljša procedura u domaćim zakonima, zemlje u regionu mogu odugovlačenjem postupka prikriti nedostatak političke volje za procesuiranje predmeta kojeg smatraju osjetljivim u svojoj zemlji.

Kako ne postoji mogućnost izručenja vlastitih državljana iz zemalja bivše Jugoslavije u druge države, uključujući i BiH, predmet bi trebalo ustupiti na nadležnost drugoj državi. Ovo povećava potrebu za učinkovitim, brzom suradnjom i povjerenjem da će se predmet voditi na neovisan i stručan način bez obzira na zemlju i etničku pripadnost osumnjičenih i oštećenih strana. Bitno je razlučiti suradnju u fazi

⁽¹⁰⁸⁾ Pogledati Izvješće Organizacije Human Rights Watch (HRW Reprt).

⁽¹⁰⁹⁾ Službene novine R BiH, Međunarodni sporazumi # 1/96.

⁽¹¹⁰⁾ Članak 7. Dodatka.

⁽¹¹¹⁾ Europska konvencija o izručenju, ETS br. 24, 13. prosinca 1957. godine, Europska konvencija o nadoknadi za žrtve nasilnih krivičnih djela, ETS br. 116, 24. studenoga 1983. godine, *Europska konvencija o međusobnoj pomoći u krivičnim stvarima*, ETS br. 030, 20. lipnja 1959. godine, Europska konvencija o transferu osuđenih osoba, ETS 112, 21. ožujka 1983. godine.

istrage koja nije u nadležnosti suda od suradnje po ostalim pravnim pitanjima o kojima odlučuje sud. Stupanjem na snagu novih ZKP-a u BiH krivični postupak nije usklađen s ostalim zemljama u regionu, te su i različiti akteri postupka u istrazi (tužitelj u BiH, istražni sudac u R Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori). Međutim, ovo ne bi trebalo predstavljati prepreku učinkovitoj suradnji ukoliko se međunarodne obveze ispravno ispunjavaju i ukoliko su između dvije zemlje uspostavljeni funkcionalni kanali komunikacije.

Na pitanje OESS-a o njihovom stavu prema međudržavnoj suradnji u Anketi tužiteljstava, dobijeni su različiti odgovori. U slučaju kada su osumnjičeni u inozemstvu, sedam tužitelja je izjavilo da bi diplomatskim putem, preko Ministarstva vanjskih poslova BiH, zatražili izručenje počinitelja, dok bi 6 tužitelja prosljedilo predmet Državnom tužitelju BiH da on postupi po odredbama ZKP-a BiH o međunarodnoj pravnoj pomoći. Pet tužitelja je priznalo da bi mogli razmotriti mogućnost ustupanja postupka u zemlju u kojoj počinitelj živi. Drugi su rekli da bi tražili pomoć Interpola ili bi se oslonili na Sporazum o pružanju pravne pomoći između RHrvatske i BiH. Jedan tužitelj je istaknuo svoju raniju praksu izravnog pozivanja počinitelju, ali da to više ne radi.

U slučaju kada svjedok živi u inozemstvu, odgovori tužitelja su bili još raznolikiji. Četiri bi tužitelja postupala po odredbama ZKP-a BiH o međunarodnoj pravnoj pomoći, četiri bi tužitelja koristila diplomatske kanale da stupe u kontakt sa svjedokom, dok bi tri tužitelja kontaktirala svjedoka izravno. Dvojica su izjavila da bi se oslonila na sporazum o pružanju pravne pomoći između RHrvatske i BiH, koji je ograničen samo na zahtjeve između ove dvije zemlje. Dvojica tužitelja bi tražili pomoć tijela vlasti zemlje u kojoj svjedok živi. Dvojica tužitelja bi izravno uputila poziv svjedoku da pristupi sudu. Konačno, jedan tužitelj bi poslao poziv svjedoku preko veleposlanstva BiH u zemlji u kojoj svjedok živi, a jedan tužitelj je rekao da bi se obratio Ministarstvu pravde BiH da saslušaju svjedoka.

Glede mogućnosti pribavljanja dokaza u inozemstvu, 13 tužitelja je navelo da bi zamolbenim putem zatražili da pravosudno tijelo pribavi taj dokaz. Dva tužitelja su navela da važeći zakon ne daje mogućnost da takve izjave budu prihvatljive kao dokaz na domaćim sudovima. Mnoge zemlje dozvoljavaju da se ovi postupci provode ukoliko se ne krše prava zajamčena njihovim vlastitim zakonima o krivičnom postupku.

Opći stav svih tužiteljstava jeste mogućnost da pozovu svjedoka da doputuje iz inozemstva. Dvanaest tužitelja je navelo da bi oni trebali snositi putne troškove svjedoka, ali je isto tako polovina pomenula probleme glede proračuna sudova, u kojima nije osigurano dovoljno sredstava za plaćanje ovakvih troškova. Jedan tužitelj je pomenuo da svjedoci najčešće ne traže nadoknadu ovih troškova. Međutim, postavlja se pitanje da li su svjedoci upoznati sa pravom da im se ti troškovi glede pojavljivanja nadoknade. Sedam tužitelja je napomenulo da bi oni, ako je potrebno, pružili materijalna i osobna jamstva svjedoku, a pet je tužitelja objasnilo da ZKP propisuje određena jamstva.

Raznovrsni odgovori ne odaju povjerenje u sposobnost tijela gonjenja BiH da ove predmete vode na učinkovit način. Pružanje međunarodne pravne pomoći u situaciji kada nema bilateralnog sporazuma podrazumijeva upućivanje zahtjeva preko entitetskog Ministarstva pravde koje se zatim upućuje državnom Ministarstvu pravde. Ovo predstavlja diplomatski put traženja međunarodne pravne pomoći.⁽¹¹²⁾ Sud BiH je nadležan u slučajevima kada se zahtjeva izručenje.⁽¹¹³⁾

U Anketi koja je provedena u tužiteljstvima samo četiri su tužitelja navela postojanje međudržavnih sporazuma o suradnji u ovoj oblasti (tri su tužitelja konkretno navela Sporazum sa RHrvatskom), dva su tužitelja navela da postoji međunarodni sporazumi o suradnji u ovoj oblasti, dok je jedan tužitelj naveo postojanje centra za prikupljanje dokaza bez naznake o kojem se centru radi. Jedan od anketiranih tužitelja je naveo da ima saznanje da određene zemlje neslužbeno obavještavaju tijela BiH kada saznaju da svjedoci žive na njihovom teritoriju.

Projekti za promociju i poboljšanje međudržavne suradnje, kao što je PACO⁽¹¹⁴⁾ projekt Vijeća Europe, usmjereni su upravo na ovaj region. Misija OESS-a je dana 29. i 30. studenoga 2004. godine na Palićkom jezeru (Državna zajednica Srbije i Crne Gore) bila domaćin sastanka na ekspertnoj razini o suradnji između tužiteljstava i sudova iz Bosne i Hercegovine, RHrvatske i Srbije i Crne Gore. Posebna pozornost je poklonjena pitanju kako doći do svjedoka i saslušati ih kao ključnog dijela postupka pribavljanja dokaza. Također je planirano da projekt jedne nevladine organizacije za promicanje regionalne suradnje počne od 2005. godine.⁽¹¹⁵⁾

Dana 21. siječnja 2005. godine Državni odvjetnik Republike Hrvatske i Glavni tužitelj BiH potpisali su sporazum o suradnji po pitanjima teških krivičnih djela, uključujući ratne zločine. Sporazum je sklopljen glade olakšavanja neposrednih kontakata između tužitelja u istražnim, odnosno predkrivičnim postupcima, poboljšanja razmjene izvješća, pravnih dokumenata, informacija i podataka, koji mogu pomoći u istrazi i prevenciji krivičnih djela. Dana 5. veljače 2005. godine, Javni tužitelj i Tužitelj za pitanja ratnih zločina Srbije i Državni odvjetnik Republike Hrvatske potpisali su sličan sporazum.

Iako postoji određena razina suradnje između zemalja u regionu, OESS zaključuje da su dosadašnja praksa i postupci neučinkoviti i nedovoljno definirani. Iskazana spremnost i postojeći mehanizmi za suradnju među zemljama u regionu i, čak, između entiteta u samoj BiH, ne zadovoljavaju potrebe koje se javljaju pri istragama i suđenjima ratnih zločina i moraju se poboljšati u 2005. godini.

Sada kada je R Hrvatska predložena za prijam u EU, i kada su osnovane nove institucije za suđenje ratnih zločina, odnosno Ocjela specijalizirana za ratne zločine u BiH, RHrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori, kao i stavljanjem potpisa

⁽¹¹²⁾ Članak 429. ZKP-a FBiH iz 2003. godine, članak 419. ZKP-a RS iz 2003. godine.

⁽¹¹³⁾ Članci 428 – 431. ZKP-a BiH iz 2003. godine.

⁽¹¹⁴⁾ Pogledati [http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Combating_economic_crime/Programme_PACO/PACONetworking\(2002\).asp](http://www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/Combating_economic_crime/Programme_PACO/PACONetworking(2002).asp), Pogledati PACO Priručnik za suradnju <http://www.coe.int/T/E/Legal5Faffairs/Legal5Fco2Doperation/Combating5Feconomic5Fcrime/Programme5FPACO/P-030-d4-CoopMan21June.pdf>.

⁽¹¹⁵⁾ Centar za istraživanja i dokumentaciju iz Sarajeva, Dokumenta iz Zagreba i beogradski Centar za humanitarno pravo zajednički rade na jednom regionalnom projektu u kome skupljaju svjedočenja, dokumente i podatke vezano za rat. Sva tri centra će napraviti kompatibilne baze podataka koje će pomagati tužiteljima tih zemalja koji rade na predmetima ratnih zločina, kao i podršku svjedocima. http://see.oneworld.net/article/view/101154/1/OneWorld_Southeast_Europe; 11. siječnja 2005. godine.

na skorašnje bilateralne sporazume, može se očekivati da će doći do određenog napretka u međudržavnoj suradnji. Nadati se je da će uhićenje *Ćosića* u svibnju 2004. godine na temelju međunarodne tjeralice, koji je osumnjičen za ratne zločine protiv civilnog stanovništva u RHrvatskoj, predstavljati dokaz bolje suradnje.⁽¹¹⁶⁾

Preporuke:

- Tijela bi vlasti u BiH trebala poboljšati svoju suradnju sa tijelima vlasti u RHrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori glede istraga i gonjenja ratnih zločina, a osobito po pitanju razmjene informacija, dokaza i druge dokumentacije. Potrebno je osigurati odgovarajuće mjere zaštite svjedoka u pogledu svjedoka koji dolaze iz inozemstva.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala raticificirati sve konvencije koje se odnose na međudržavnu suradnju, posebno one o međunarodnoj pravnoj pomoći, ustupanju predmeta i izručenju.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala zaključiti bilateralne sporazume koji će se odnositi na pružanje zaštite svjedocima u postupcima.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala preuzeti potrebne međunarodne standarde i postupake u domaće zakone. Potrebno je vršiti distribuciju informacija i uputa tijelima u entitetima o tomu kako da u praksi realiziraju ove postupke.
- Ministarstva bi pravde trebala donositi upute za tužiteljstva u entitetima o tomu kako poduzeti mjere na pronalaženju svjedoka i osumnjičenih u inozemstvu i koja im tijela u tom smislu mogu pružiti pomoć.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi učinkovito i objektivno odgovarati na zahtjeve za pružanje međunarodne pravne pomoći glede ratnih zločina.
- Tijela vlasti u BiH trebala bi poduzeti mjere radi adekvatnog financiranja sudova kako bi mogli isplaćivati naknade za troškove svjedoka.
- Međunarodna bi zajednica trebala poduzeti aktivnosti radi pokretanja dijaloga i zaključivanja sporazuma o međudržavnoj pravnoj i sudbenoj suradnji.

5.8. Utjecaj zakonodavnih i organizacijskih reformi

Reorganizacijom sudova u 2002. i 2003. godini izvršeno je ukidanje brojnih općinskih i osnovnih sudova, odnosno izvršena je racionalizacija sudbenog sustava u BiH. Prilikom provedbe procesa reorganizacije primijenjena su tri kriterija i to; “1. broj neriješenih predmeta, 2. broj stanovnika na području suda i 3. geografska lokacija.” Reorganizacija sudova je provedena pod pretpostavkom da rad sudova nije bio učinkovit i da je uzrokovao velike troškove.⁽¹¹⁷⁾ Usporedo sa reorganizacijom sudova izvršena je i

⁽¹¹⁶⁾ Promatračko izvješće BBC-a (BBC Monitoring Report 11/5/04): “Hrvat iz Bosne osumnjičen za ratne zločine u Ahmićima uhićen u RHrvatskoj” (“Bosnia Croat suspected of Ahmići war crime arrested in Croatia”).

⁽¹¹⁷⁾ Izvješće Neovisnoga povjerenstva : Reorganizacija sudskog sustava: Izvješće i prijedlog (Objavljeno 21. listopada 2002. godine).

reorganizacija tužiteljstava tako što su ukinuta općinska i osnovna tužiteljstva. Umjesto njih formirana su županijska i okružna tužiteljstva sa nekoliko područnih odjela. Istodobno se provodio proces ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja. Broj potrebnih tužitelja se povećao dok je funkcija istražnog suca ukinuta sukladno novom Zakonu o krivičnom postupku. Cilj ove aktivnosti je bio da

“se centralizira i osnaži pozicija i uvjeti rada tužitelja koji su već na funkciji, da se smanji mogućnost za zastrašivanje i vršenje utjecaja, da se smanje troškovi, da se poveća učinkovitost i da se ojača profesionalizam, tako što će se omogućiti specijalizacija.”⁽¹¹⁸⁾

Rad tužiteljstava se organizira uglavnom od strane glavnog županijskoga i okružnog tužitelja. Stupanj specijalizacije u konkretnim slučajevima, zbog toga, ovisi o odlukama koje su donesene na toj razini. Prema rezultatima Ankete tužiteljstava, OESS konstatira da ovdje specijalizacija znači da su jedan ili dva tužitelja odgovorna za određenu vrstu predmeta, a ne da imaju specijalizirano znanje ili da se stručno usavršavaju u konkretnoj oblasti ili dobijaju pomoć u njoj. Neophodno je da se tužitelji upoznaju i prihvate novu ulogu koju su dobili prema novim zakonima o krivičnom postupku iz 2003. godine. Mnogi od njih su potpuno neiskusni u radu sa predmetima ratnih zločina i potrebna im je pomoć. Šest tužitelja je navelo da imaju poseban tim za ratne zločine kojeg čine 2 do 6 tužitelja i da se prosječan broj predmeta po tužitelju kreće od 6 do 100 (a često jedan predmet obuhvata veći broj optuženih). Ostala tužiteljstva imaju jednog ili dva tužitelja koji rade na ratnim zločinima usporedno sa ostalim krivičnim predmetima.

Određeni broj predmeta je u tijeku procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja, koja je vršilo Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće, bio odgođen na duže vremensko razdoblje jer su suci ili tužitelji bili razriješeni dužnosti usred suđenja ili istrage.⁽¹¹⁹⁾ Na Županijskome sudu Zenica su bili obustavljeni svi važniji predmeti. U slučaju *Dominik Ilijašević*, dvojica sudaca i tužitelja nisu bili ponovno imenovani što je dovelo do prekida glavnog pretresa na neodređeno vrijeme, te je glavni pretres 30. lipnja 2004. godine započeo iznova. U slučaju *Hakanović* jedan član sudbenog vijeća nije bio ponovno imenovan što znači da je suđenje bilo prekinuto duže od 30 dana da bi se našla njegova zamjena i moralo je da počne iznova. U slučaju *Mihajlović* (“Kuka”), pri kraju dugotrajnog procesa u kome su brojni svjedoci dali iskaze, glavni pretres je prekinut da bi se preveli dokumenti dobijeni putem djelatnika za vezu sa Haškim sudom, a koji je nastao tijekom istraga koje je vršila Njemačka. U međuvremenu, predsjednik vijeća i jedan od članova vijeće nisu bili ponovno imenovani što je nalagalo da glavni pretres krene iznova.

Dakle, dok je postojala potreba da se poboljša kvalitet rada sudova i tužiteljstava, kao i postigne veće povjerenje u pravosudni sustav, ovaj prijelazni proces je imao izravno negativne učinke na procesuiranje nekih predmeta. Čak i u slučajevima kada glavni pretresi nisu prekidani, za novouspostavljene tužitelje je, u novoj organizaciji, bio izazov da se upoznaju sa velikim brojem neriješenih predmeta koje su naslijedili od istražnih sudaca. Prema riječima 6 tužitelja, reorganizacija sudova i tužiteljstava je imala negativan utjecaj na procesuiranje predmeta ratnih zločina. Razlozi koji su dati za to obuhvataju njihovu preopterećenost poslom, nepoznavanje ove vrste predmeta i to što su ponekada glavni pretresi morali da počnu iznova. Sa druge strane, 5 tužitelja je mišljenja da je ova reforma pozitivna za procesuiranje predmeta ratnih zločina na osnovu toga što su tužitelji sada mnogo učinkovitiji, sudstvo je neovisno, a tužiteljstva su organizirana na županijskoj i okružnoj razini. Tri tužitelja su smatrala da reforma nema nikakav ili bar nema značajan utjecaj, a još dva su mislili da je proteklo relativno kraće vremensko razdoblje od nastalih promjena i da je suviše rano da se komentiraju njihovi učinci.

⁽¹¹⁸⁾ Plan rada Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća BiH i Neovisnoga sudbenoga povjerenstva za rujun 2002.-prosinac 2003. godine.

⁽¹¹⁹⁾ Pogledati slučajeve *Samira Bejtica*, *Vlastimira Pušare*, *Zvonke Trlina* i *Drage Palamete*.

Preporuke:

- Tijela vlasti u BiH trebala bi razmotriti situaciju u tužiteljstvima kako bi se utvrdilo da li broj osoblja, njihova uža specijalnost i ustroj, odgovaraju njihovim potrebama kako bi mogli da procesuiraju predmete ratnih zločina učinkovito i stručno. Neophodno je, također, razmotriti situaciju glede osiguravanja dodatnih materijalno-tehničkih i finansijskih sredstava gdje se ukaže potreba za istim.

5.9. Prava oštećene stranke (žrtve)

Novi zakoni o krivičnom postupku ne propisuju mogućnost pravnog zastupanja oštećene stranke, odnosno nije propisan način na koji bi se vršila naknada štete nastala izvršenjem krivičnog djela. Formalna obveza tužitelja se uglavnom odnosi na pružanje neophodnih uputa oštećenoj stranki o njenim pravima na podnošenje imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku i da prikupi informacije koje se odnose na imovinsko-pravni zahtjev.

Međutim, imovinsko-pravni zahtjev se može postaviti i u tijeku krivičnog postupka⁽¹²⁰⁾ i on se odnosi na naknadu materijalne ili nematerijalne štete kao što je propisano Zakonom o obligacijama, povraćaj stvari ili poništenje određenog pravnog posla.⁽¹²¹⁾ Sukladno ranijim ZKP-ima, sudovi su bili obvezni da traže izjašnjenje oštećenog ili njegovih srodnika o postavljanju imovinsko-pravnog zahtjeva. Sukladno novim ZKP-a, ovo je dužnost tužitelja. Međutim, u skladu s oba zakona, obveza oštećene stranke je da sama odluči o postavljanju imovinsko-pravnog zahtjeva. Iako je propisana mogućnost da sud može odlučiti o imovinsko-pravnom zahtjevu u krivičnom postupku, u praksi se najčešće dešava da sud upućuje oštećenu stranku da ostvaruje svoj imovinsko-pravni zahtjev u parnici, jer odlučivanje o tom zahtjevu može prouzrokovati odugovlačenje krivičnoga postupka. U tom slučaju, oštećena stranka može pokrenuti postupak naknade štete u parničnom postupku.

Osudjujuća presuda u krivičnom postupku predstavlja osnov za utvrđivanje odgovornosti osuđenoga za naknadu štete u parnici. Međutim, parnični postupak u BiH je još uvijek dug, kompliciran i za oštećenu stranku ili njene srodnike skup proces, pogotovu što im vjerojatno neće biti pružena odgovarajuća pravnu pomoć. Također, postoje poteškoće s izvršenjem presuda u parničnom postupku. Neka od ovih pitanja riješena su novim Zakonom o parničnom postupku iz 2003. godine, ali učinke tih rješenja još uvijek je preuranjeno procjenjivati.

U BiH nije uređen sustav kojim bi se isplaćivala naknada štete žrtvi ili njenim srodnicima. Jedina mogućnost za ostvarivanje prava na naknadu štete bila je putem podnošenja aplikacije Domu za ljudska prava. Primjerice, Dom za ljudska prava dodijelio je odštetu u predmetima gdje su tijela vlasti propustila učinkovito istražiti smrt ili nestanak srodnika podnositelja zahtjeva (pogledati slučajeve *Palić*, *Unković* pred Domom za ljudska prava i odluku Doma za ljudska prava u slučaju *Srebrenica*)⁽¹²²⁾. Skoro potpisana Europska konvencija o odšteti žrtvama nasilnih krivičnih djela obvezuje BiH, kao državu potpisnicu, da uspostavi sustav za naknadu štete.

⁽¹²⁰⁾ Članci 96-107. ZKP-a FBiH iz 1998. godine i članci 207-218. ZKP-a, iz 2003. godine; u RS, članci 103-114. ZKP-a iz 1993. godine (SFRJ) članci 103-114. ZKP-a iz 2003. godine

⁽¹²¹⁾ Članci 155. i 193-197. Zakona o obligacijama SFRJ-a 29/78 koji je preuzela Republika BiH 1992. godine i RS 1993. godine.

⁽¹²²⁾ Pogledati slučaj *Palić* pred Domom za ljudska prava, ref CH. 99/3196. U slučaju *Unković* (ref CH 99/2150) otac gospođe Golubović (pogledati pregled slučaja Golubović) je podnio Domu za ljudska prava aplikaciju u kojoj je naveo da to što tijela vlasti nisu ispravno i pravodobno istražila i rasvijetlila sudbinu njegove kćeri, zeta i dvoje unučadi predstavlja nehumano i ponižavajuće ponašanje prema njemu i povredu njegova prava zaštićenog člankom 3. Dom za ljudska prava je prvo utvrdio da se radi o povredi prava iz članka 3. Međutim, ovu odluku je poništio Dom u plenarnom sastavu u svom postupku preispitivanja odluka. Dom za ljudska prava je naglasio činjenicu da 'mada se to desilo nakon mnogo odugovlačenja i opstrukcija, tijela vlasti su provela krivičnu istragu, razjasnila sudbinu žrtava i uspješno sudila i kaznila ljude koji su počinili taj zločin.' Također, pogledati odluku Doma za ljudska prava od 7. ožujka 2003. godine u slučaju *Srebrenica* (49 aplikacija), odluke br. CH/01/8365 do CH/02/9596. (7.03.2003.godine)

U Anketi tužiteljstava, 11 tužitelja smatralo je da nije njihova dužnost da podnesu imovinsko-pravni zahtjev za oštećenu stranku, dok je 5 navelo da shvataju da je njihova dužnost da prikupe dokaze koji će biti korišteni za utvrđivanje visine imovinsko-pravnog zahtjeva. Jedan tužitelj je izrazio mišljenje po kojem će u postupku zaključivanja sporazuma o priznanju krivice biti više prostora za razmatranje imovinsko-pravnog zahtjeva oštećenog. Kako odredbe koje se odnose na sporazume o priznanju krivice nisu restriktivne naravi, ostaje i mogućnost da stranke postiču dogovor o nekim pitanjima kao što je imovinsko-pravni zahtjev. Kako ponuda optuženoga da naknadi štetu oštećenoj stranki može biti izraz pokajanja zbog počinjenog krivičnog djela, ista se može smatrati kao olakšavajuća okolnost i kao takva imati utjecaja na izricanje blaže sankcije.

Krivično-pravni sustav u BiH ne pruža odgovarajuću zaštitu preživjelim žrtvama ili njihovim srođnicima usprkos preuzetim međunarodnim obvezama od strane BiH.⁽¹²³⁾ Žrtve najčešće nemaju pravnog zastupnika i niti su obavještavane o tijeku i napredovanju postupka. Većina žrtava na sudu svjedoči uz ograničeno korištenje mjera za zaštitu svjedoka. Ne dobijaju nikakvu odštetu osim ako sami ne pokrenu parnični postupak koji je neučinkovit i dugo traje.

Preporuke:

- Tijela bi vlasti u BiH trebala u potpunosti primjenjivati međunarodne standarde i konvencije glede prava oštećenih stranaka.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala razmotriti postojeće zakonske odredbe o pravnom zastupanju i savjetovanju i naknadi štete oštećenim strankama.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala uspostaviti sustav za zastupanje i savjetovanje oštećenih stranaka.
- Sudovi bi trebali, nakon svake osuđujuće presude u predmetu ratnih zločina, da odluče o imovinskopravnom zahtjevu oštećenih stranaka, kad god je to moguće.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala poboljšati učinkovitost parničnog postupka i izvršenja presuda, kako bi omogućili da žrtve ratnih zločina budu obeštećene.

5.10. Potrebe za edukacijom sudaca i tužitelja i jačanje kapaciteta

Kao dio Ankete tužiteljstava, OESS je pitao tužitelje o njihovom iskustvu i potrebama u smislu edukacije i sredstava.

Centri za edukaciju sudaca i tužitelja su formirani u ožujku 2003. godine⁽¹²⁴⁾ i u tijeku je izrada nastavnih planova i programa za početnu i stalnu edukaciju sudaca i tužitelja. Pitanje organizacije i koncipiranja posebne edukacije u oblasti procesuiranja ratnih zločina tek je potrebno razmotriti. Edukacija iz ove tematske oblasti je najčešće zasnovana na *ad hoc* principu i provodi se od strane nevladinih organizacija, kao što su ABA-CEELI ili Helsinški komitet za ljudska prava, u suradnji sa Haškim sudom. Edukacija koja je provedena do sada nije zadovoljila potrebe tužitelja ili sudaca u entitetima. Razlog zbog kojih edukacija nije polučila potrebne rezultate može biti što se nije detaljno koncentriralo na zakonske, istražne i organizacijske prepreke, sa kojima se suočavaju tužitelji i suci u entitetima.

⁽¹²³⁾ Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve krivičnih djela i zlorabe vlasti (*Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*), G.A. 40/34, aneks, 40 U.N. GAOR Dod. (br. 53) na 214. str, U.N. Doc. A/40/53. Usvojila ga Opća skupština Rezolucijom 40/34 od 29. studenoga 1985. godine.

⁽¹²⁴⁾ Zakon o Centrima za edukaciju sudaca i tužitelja u RS i FBiH, Sl. gl. RS 34/02, 77/02 i Sl. nov. FBiH 24/02, 59/02, 21/03.

U skladu sa člankom 12 Pravilnika Tužilaštva BiH, u mjesecu prosincu 2004. godine stupio je na snagu mehanizam za pružanje pravne pomoći i suradnje sa tužiocima u entitetima, čija formulacija slijedi: *“Regionalni tužilački timovi za ratne zločine mogu pružiti neophodnu pravnu pomoć i službeno surađivati sa županijskim/okružnim tužilaštvima i javnim tužilaštvima Brčko Distrikta u radu na svim predmetima ratnih zločina i njihovom procesuiranju”*. Za sada je prerano vršiti procjenu mehanizma glede njegovog obima i efektivnosti. Tužiocima u entitetima se trebaju podsticati na razvijanje odgovarajućih pravila koji bi omogućili pristup mehanizmu pravne pomoći.

Dva su anketirana tužitelja navela da još nisu imala obuku iz oblasti humanitarnog pravom ili istraga u predmetima ratnih zločina. Četnaest povjerenika tužiteljstava nazočilo je seminaru koji je organizirao Helsinški komitet uz sudjelovanje Haškog suda na Bjelašnici u ožujku 2004. godine. Dva tužitelja su navela da su sudjelovala na seminaru o postupku sukladno *Pravilima puta* prije nekoliko godina i jedan od njih pomenuo je seminar o Europskoj konvenciji o ljudskim pravima. Svi su tužitelji istaknuli da postoji potreba za daljom edukacijom glede ratnih zločina. Teme koje tužitelji predlažu za dalju edukaciju, uključuju institut zapovjedne odgovornosti, pribavljanje dokaza, pružanje zaštite svjedocima, pitanje suradnje između tužitelja iz različitih entiteta, odnos između nadležnosti tužitelja BiH i entitetskih tužitelja, pitanje istražnih radnji i kvalifikacije krivičnih djela. Seminari koji su ranije održavani po pitanjima entitetskih zakona i institucija nisu obrađivali navedene teme.

Devet tužitelja je navelo da nemaju mogućnost korištenja pravne knjižnice, dok je 7 navelo da ima tu mogućnost, od kojih pet smatra da je njihova knjižnica mala i nedovoljno opskrbljena potrebnom literaturom. Materijali koje zaprimaju od tužiteljstava su uglavnom ograničeni na zaprimanje entitetskih službenih novina. Na pitanje što je tužiteljima potrebno da bi poboljšali svoj rad na predmetima ratnih zločina, tužitelji su dali različite i ponekada uopćene i neodređene odgovore o izvješćima i publikacijama koje su im potrebne za procesuiranje predmeta ratnih zločina: primjerice komentare na presude (tri tužitelja), izvode iz sudbene prakse Državnog suda (tri tužitelja), izvješće Haškog suda (tri tužitelja), dokumente o Europskoj konvenciji o ljudskim pravima (tri tužitelja), dokumente o međunarodnom humanitarnom pravu (dva tužitelja), ili drugu dostupnu literaturu (jedan tužitelj). Jedan od anketiranih tužitelja nije izrazio interes za dostavljanje materijala, dok dva tužitelja nisu dala odgovor na postavljeno pitanje. Kao razlog su naveli da im nije poznato kakvi materijali glede ratnih zločina postoje.

Petnaest tužitelja ima mogućnost korištenja računara u svom uredu, dok samo njih šest ima CD-rom drive. Četiri tužitelja ima pristup Internetu, a pet tužitelja koristi Internet kod kuće.

Do sada je edukacija branitelja uglavnom provođena od strane odvjetničkih komora i međunarodnih organizacija, kao što je ABA CEELI. Odjel za pomoć obrani u krivičnim predmetima (Criminal Defence Support Section -CDSS)⁽¹²⁵⁾ uspostavljen je u okviru Suda BIH i trebao bi pružati pravne savjete i logističku pomoć braniteljima koji se pojavljuju pred Odjelom za ratne zločine. U njegovom sastavu će se nalaziti jedna administrativna jedinica, razvojno-obrazovna jedinica i jedinica za pravnu pomoć. CDSS će imati za cilj osigurati učinkovitu provjeru odvjetnika, nakon čega bi se trebala sastaviti lista posebno kvalificiranih

⁽¹²⁵⁾ Plan za implementaciju projekta: Izvješće o aktivnostima u svezi Registrara, OHR-ov Projekt za formiranje Odjela za ratne zločine (Project Implementation Plan Registry Progress Report, OHR War Crimes Chamber Project), 20. listopada 2004. godine

branitelja. Da bi se osigurao najviši standard profesionalne etike, formirat će se stegovno povjerenstvo. Bitna komponenta CDSS-a će biti priprema edukacije koju će pružati Međunarodna odvjetnička komora, Udruga odvjetnika branitelja sa Haškog suda i druge organizacije. Također, postoje planovi da se uspostavi pravna knjižnica na Sudu BiH, sa pravnim časopisima, on-line bazom podataka pravnih materijala i sudbenih izvješća. Iako bi pojedini branitelji, koji zastupaju klijente na županijskim i okružnim sudovima, mogli imati koristi od specijalističkih tečajeva i svega što osigurava CDSS, trenutačno ne postoje nikakvi propisi o tomu koji odvjetnici mogu biti postavljeni kao branitelji po službenoj dužnosti u predmetima ratnih zločina koji se vode na ovim sudovima, osim da moraju biti članovi odvjetničke komore. Za razliku od Odjela za ratne zločine BiH, na sudovima u entitetima, za zastupanje klijenata u predmetima ratnih zločina, nije potrebno nikakvo odobrenje nakon provjere ili posebna edukacija, niti je osigurana bilo kakva dodatna tehničko-materijalna pomoć ili sredstva. Iako OESS smatra da je uspostava CDSS-a jedan pozitivan događaj, konkretno, postojanje takvog odjela od 2005. godine će prouzrokovati postojanje dvoslojnog sustava pravne pomoći, jednog na razini BiH i drugog u entitetima.

S obzirom da se većina postupaka ratnih zločina i dalje provodi u entitetima, potrebno se više koncentrirati na potrebe za edukacijom koja bi imala za cilj poboljšanje stručnosti sudaca, tužitelja i branitelja - odvjetnika koji rade na ovim predmetima.

Preporuke:

- Međunarodne organizacije, donatori i domaća tijela vlasti trebali bi se koncentrirati na osiguravanje potrebnih sredstava i izgradnju kapaciteta sudova, sudaca, tužitelja i odvjetnika u entitetima kako bi se predmeti ratnih zločina mogli učinkovito procesuirati.
- Centri za edukaciju sudaca i tužitelja i odvjetničke komore, uz podršku međunarodne zajednice, trebali bi osigurati sveobuhvatnu edukaciju sudaca, tužitelja i odvjetnika o principima humanitarnog prava i ponašanju prema oštećenim strankama i svjedocima. Ova edukacija trebala bi se vršiti u pogledu posebnih instituta, kao što je zapovjedna odgovornost, pitanja kvalifikacija ratnih zločina, kao i edukacija i smjernice o postupku međudržavne suradnje, mjerama zaštite svjedoka i o pitanjima postavljanja imovinsko-pravnih zahtjeva. Također je potrebno da se organizira i koncipira specijalistička edukacija uz odgovarajuće smjernice po pitanjima prikupljanja izvora, pisanja optužnice, izbora svjedoka, komunikacija sa svjedocima.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala uspostaviti sustav kojim će se omogućiti prikupljanje i distribucija sudbenih izvješća između svih županijskih i okružnih sudova i Suda BiH, kao i materijala Haškog suda na hrvatskom, srpskom i bosanskom jeziku.
- Tijela bi vlasti u BiH trebala osigurati da sudovi u entitetima imaju odgovarajuća financijska sredstva kako bi uspostavili dobro opskrbljenu pravnu knjižnicu, u kojoj će se nalaziti potrebni tekstovi iz međunarodne jurisprudencije na hrvatskom, srpskom i bosanskom jeziku, kako bi bili dostupni sucima, tužiteljima i odvjetnicima, kao i pristup Internetu u uredima sudaca i tužitelja, te obuku o pretraživanju Interneta za suce, tužitelje i branitelje.
- Regionalni timovi tužitelja predviđeni Pravilnikom o pregledu predmeta ratnih zločina, što ga je usvojilo Tužiteljstvo BiH, trebali bi osigurati učinkovite mehanizme za podršku i davanje savjeta tužiteljima u entitetima.
- Lokalne skupine za praćenje primjene krivičnih zakona, čije članove čine suci i tužitelji, trebali bi, u vidu posebnih tematskih cjelina, rješavati praktične, proceduralne i pravne probleme sa kojima se suočavaju suci i tužitelji u predmetima ratnih zločina.

6. Pravila puta– Pogled unatrag i u budućnost

Rimski sporazum od 18. veljače 1996. godine bio je politički sporazum što su ga potpisali predsjednici tri zemlje – Bosne i Hercegovine, RHrvatske i Savezne Republike Jugoslavije (sadašnje Srbije i Crne Gore). Sporazum, između ostalog, uspostavlja mehanizam pod nazivom *Pravila puta* koji služi za pregled predmeta ratnih zločina koji se procesuiraju u BiH. Jedinica za primjenu *Pravila puta* koja je formirana kao dio Međunarodnog suda za zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji u Hagu, u svom je sastavu imala strane i domaće pravnike. Osnovni cilj uspostave ovoga mehanizma je bio: osiguranje potpune slobode kretanja za povratnike u cijeloj BiH, sprečavanje samovoljnih uhićenja, pritvaranja i maltretiranje pripadnika određene etničke skupine. U posljednjih 8 godina, ova je Jedinica vršila pregled svih predmeta koje su joj tijela vlasti BiH dostavila i određivala je kategoriju predmeta, u vidu označavanja da li postoji dovoljno dokaza da bi u tim predmetima moglo doći do određivanja pritvora protiv počinitelja i do podizanja optužnice. Dom za ljudska prava BiH i Vrhovni sud FBiH su izrazili stav da se postupak pod nazivom *Pravila puta* može primjenjivati kao domaći zakon.

Primjena odredaba *Pravila puta* rezultirala je smanjenjem broja neopravdanih pritvaranja i prijetnji pritvaranjem prema političarima i dužnosnicima, kao i prema povratnicima, čime se doprinijelo aktivnom sudjelovanju raseljenih osoba i kandidata na prvim izborima. Statistički podaci koje je Haški sud dostavio OEES-u o radu Jedinice za *Pravila puta* pokazuju da samo 24% osoba koje su osumnjičene u predmetima koje su tijela vlasti BiH dostavila istoj, označeni su kategorijom “A”, tj. da ima dovoljno dokaza da bi mogli biti uhićeni i protiv njih bi mogla biti podignuta optužnica, dok je njih 67% (2346) označeno kategorijom “B”, tj. “nedovoljno dokaza”. Ovi statistički podaci mogu ukazivati na to da su, u većini predmeta, tijela vlasti BiH bila spremna odrediti pritvor protiv počinitelja, iako nije bilo dovoljno dokaza i osnovni međunarodni standardi nisu bili ispunjeni. Ovim je dokazana tvrdnja da su *Pravila puta* bila neophodna i da su ostvarila svoje političke ciljeve. Međutim, ne može se isključiti mogućnost da se ponekad dešavalo da se dostavljaju spisi predmeta koji nisu bili dovoljno istraženi. Intencija koja se može nalaziti iza ovakvih radnji je da pojedini počinitelji ustvari izbjegnu krivičnu odgovornost, jer Haški sud zbog nedostatka dokaza ne bi dao potrebno odobrenje za procesuiranje.

Međutim, postoji određen broj otvorenih pitanja glede primjene *Pravila puta*, koji nisu samo od povijesnoga značaja, nego su također bitni za buduće mehanizme nadgledanja koje će usvojiti Tužiteljstvo BiH.

Jedan od negativnih faktora je bio da postupak iz *Pravila puta* može znatno usporiti ili da čak obustaviti tok procesuiranja nekih predmeta ratnih zločina. Dok je postupak *Pravila puta* spriječio procesuiranje predmeta u kojima nema dovoljno dokaza, sporo rješavanje drugih predmeta i nesustavno vraćanje odluka o pregledanim predmetima domaćim tijelima vlasti rezultiralo je time da se izgubio momentum na terenu. Očito je da je relativno mali broj postupaka na domaćim sudovima doveden do kraja i osumnjičeni su i dalje na slobodi dok se spis predmeta pregleda u Haškom sudu.

Status *Pravila puta* nije uvijek bio u potpunosti jasan. U slučaju *Hermas*⁽¹²⁶⁾ Dom za ljudska prava je utvrdio da se *Pravila puta* primjenjuju kao domaći zakon u FBiH⁽¹²⁷⁾. Izgleda da je Dom za ljudska prava došao do ovog zaključka zato što je prihvatio tvrdnju zastupnika FBiH da je 'Federalno ministarstvo pravde iz Sarajeva prosljedilo tekst ovog Sporazuma na vrijeme svim sudovima u Federaciji Bosne i Hercegovine, kako bi oni postupali po njemu'⁽¹²⁸⁾. Nejasno je da li je ova distribucija bila tako temeljita. OESS je upoznat sa slučajem pisma kojeg je uputio istražni sudac iz Mostara u predmetu u kome je navedeno da je Tužiteljstvo FBiH prosljedilo *Pravila puta* njenom Sudu tek 2. listopada 1996. godine na insistiranje suca. U ovom kontekstu treba napomenuti da *Pravila puta* nikada nisu objavljena u Službenim novinama BiH. Objavljivanje u službenim glasilima je propisan način na koji se obveze iz međunarodnih ugovora (pod pretpostavkom da u ovom kontekstu Rimski sporazum i *Pravila puta* predstavljaju međunarodni sporazum) postaju obveze koje se moraju ispunjavati u okviru domaćeg pravnog poretka. Odluka koja je donesena u slučaju *Hermas* se ne može primjenjivati na situaciju u RS, gdje je nejasno kada i da li su uopće *Pravila puta* distribuirana. Ove nejasnoće glede pravnoga statusa *Pravila puta* i to što ona nisu distribuirana sudovima znači da su pravila i obveze koje su propisane *Pravilima puta* stvorile nejasnoću među domaćim tijelima vlasti i međunarodnim organizacijama.

U tijeku 1997. i 1998. godine, međunarodne organizacije u BiH su odgovorno i pozorno pratile da li sudovi u entitetima postupaju po *Pravilima puta*. Značajan broj predmeta je pokrenut, pa čak i dovršen, u tijeku ovoga razdoblja, izvan postupka propisanog *Pravilima puta*. Ovo je često dovodilo do intervencija ili javnih istupa međunarodne zajednice⁽¹²⁹⁾. Pored toga, optuženi su često tražili pravdu i, kada je bilo moguće, odštetu od države putem Doma za ljudska prava ili kroz žalbeni sustav.⁽¹³⁰⁾ Rezultat nekih slučajeva (slučaj "Golubović" – Županijski sud Mostar, Goran Vasić - Županijski sud Sarajevo, Zuhdija Rizvić i Almir Šabančević – Županijski sud Bihać) je bio da je predmet, na insistiranje međunarodne zajednice, poslat Haškom sudu nakon uhićenja ili početka postupka da mu odredi kategoriju, i "Kat A" je dodijeljena retroaktivno. U nekim slučajevima, pojedinci nisu uopće prošli kroz kategorizaciju sukladno *Pravilima puta*; primjerice, *Samy Hermas* (Viši javni tužitelj Travnik sa sjedištem u Vitezu) je bio uhićen i držan u pritvoru bez ovlasti Jedinice za *Pravila puta* i pušten je na slobodu nakon razmjene zatvorenika, ali mu je Dom za ljudska prava kasnije dosudio odštetu⁽¹³¹⁾. U drugim slučajevima se pojedincima sudilo za krivična djela za koja nije dato odobrenje Haškog suda, nego je data "Kat A" za neko drugo djelo (primjerice, Goran Vasić i Veselin Čančar - Županijski sud Sarajevo, Ferid Halilović – Osnovni sud Modriča/Okružni sud Doboj). Ova suđenja, koja su provedena izvan okvira uspostavljenih *Pravilima puta*, su prirodno bila razlog za brigu međunarodne zajednice. Jedno rješenje je bilo posredovanje u razmjeni zatvorenika i ranije puštanje sa odsluženja zatvorske kazne (primjerice, Veselin Čančar – Županijski sud Sarajevo)⁽¹³²⁾. U jednom od ovih

⁽¹²⁶⁾ *Samy Hermas protiv Federacija Bosne i Hercegovine*, Odluka Doma za ljudska prava CH/97/45.

⁽¹²⁷⁾ Isto u parag. 46.

⁽¹²⁸⁾ Isto u parag. 18.

⁽¹²⁹⁾ Pogledati primjerice, slučaj *Veselina Čančara*, Županijski sud Sarajevo, slučaj "Golubović" na Županijskom sudu Mostar, slučaj *Ferida Halilovića*, Osnovni sud Modriča i brojne predmete u Bihaću koji su proistekli iz sukoba između samih Muslimana.

⁽¹³⁰⁾ Slučaj *D.B.*, Vrhovni sud FBiH, 28. svibnja 1998[0]. godine; Dom za ljudska prava: CH/98/1335, Odluka o meritumu u slučaju *Zuhdije Rizvića*, *Seada Huskića*, *Almira Šabančevića*, *Ahmeta Sefića*, *Ismeta Gračanina*, 8. ožujka 2002. godine.

⁽¹³¹⁾ *Samy Hermas*, Odluka Doma za ljudska prava CH/97/45.

⁽¹³²⁾ Sarajevo ONASA, 20 siječnja 1998. godine: *Veselin Čančar*: UN izrazio zabrinutost zbog sudskog postupka. Visoki povjerenik je rekao da je kazna "izravno u suprotnosti sa Rimskim sporazumom... Takvo protivljenje međunarodnoj zajednici može predstavljati temu za podizanje tiraža dnevnih novina, ali dovodi u pitanje osnovne standarde koji važe za ponašanje u jednom sudskom sustavu..." Dometnuo je da će biti podnesena žalba Vrhovnom sudu. Priopćenje za tisak OESS-a od 20 siječnja 1998. godine: "OESS je duboko zabrinut što jučerašnja osuda Veselina Čančara na osnovu optužbi za ratne zločine na Županijskom sudu Sarajevo predstavlja grešku u provedbi pravde..., OESS s OHR-om razgovara o daljim koracima koje će poduzeti da riješe ovo nečuveno nepoštovanje Mirovnog sporazuma i Pravila puta." Kazna mu je kasnije potvrđena i u žalbenom postupku, ali je uključen u razmjenu zarobljenika sa RS i ranije pušten sa izdržavanja kazne zatvora.

predmeta, koji je završen u RS (*Ferid Halilović*, Osnovni sud Modriča/ Okružni sud Doboj – (pogledati Pregled predmeta u Dodatku) optuženi je dobio “Kat A” nakon uhićenja, suđenja i izricanja kazne zatvora od 15 godina, ali je bio “razmijenjen” (poslan na izvršenje kazne zatvora u FBiH) sa FBiH i onda ranije pušten iz zatvora.⁽¹³³⁾ Ovo je bilo, ustvari, prvo i jedino, suđenje za ratne zločine završeno u RS.

Nejasnoća izazvana različitim tumačenjima odredaba *Pravila puta* očitovale su se u slučaju *Goran Vasić*, Županijski sud Sarajevo, gdje je postupak još u tijeku. Ovaj slučaj je bio kontroverzan od samog početka. Vasić je uhićen bez odobrenja Jedinice za *Pravila puta* za bilo koje krivično djelo. Njegovo je uhićenje prouzrokovalo organiziranje demonstracija u području duž međuentitetske crte razgraničenja u Sarajevu. Slučaj je, također, žestoko ispolitiziran, jer se radilo o optužbi za ubojstvo Hakije Turajlića, 8. siječnja 1993. godine, koji je bio zamjenik predsjednika Vlade BiH i nalazio se pod zaštitom francuskih mirovnih postrojba. Iako je retroaktivno data “Kat A” za jedno krivično djelo, ubojstvo, sve se dodatno iskomplikiralo, jer je Vasiću kasnije suđeno za još 5 krivičnih djela za koja nije bilo dato odobrenje Jedinice za *Pravila puta*. Nakon izricanja osuđujuće presude po nekim točkama optužbe 21. prosinca 2001. godine, u žalbi je pokrenuto pitanje da li je optužnica za 5 krivičnih djela za koja nije bilo dato odobrenje Jedinice za *Pravila puta* bila podignuta na zakonit način. Vrhovni sud FBiH je nakon značajnog odugovlačenja poništio ovu presudu i vratio predmet na ponovni postupak, dana 29. svibnja 2003. godine. Prije nego što je donio presudu po ovom pitanju, Vrhovni sud FBiH je tražio mišljenje Glavnog tužitelja Haškoga suda. Glavni tužitelj je odgovorio da, kako je cilj *Pravila puta* da spriječe samovoljna uhićenja, kategorizacija optužaba koja je ustvari kasnije izvršena nije bitna za postizanje ovoga cilja. Iz toga slijedi da osoba optužena za krivično djelo za koje je dodijeljena “Kat A” može biti zakonito uhićena bez obzira što ostala krivična djela za koje je optužena nisu bila predmetom kategorizacije. Presuda koju je kasnije donio Vrhovni sud je vrlo nejasna, ali su je tužitelj i Županijski sud Sarajevo shvatili kao naredbu za ponovnim podnošenjem optužnice Haškom sudu da se izvrši kategorizacija sukladno *Pravilima puta*, a na osnovu tumačenja da je protuzakonito suditi optuženome na osnovu optužaba koje nije odobrila Jedinica za *Pravila puta*. Zbog toga je predmet ponovno podnesen Haškom sudu na pregled i razmatranje glede drugih optužaba. Vrhovni sud je takav pristup zasnovao na shvatanju da je Haški sud prije njega ispitao meritum predmeta⁽¹³⁴⁾ i na obrazloženju koje je Dom za ljudska prava dao u svojoj odluci u slučaju *Buzuk*.⁽¹³⁵⁾ Županijski sud Sarajevo je ponovno podnio predmet Haškom sudu na kategorizaciju u travnju 2004. godine, te ostaje da se vidi na koji način će Glavni tužitelj BiH postupiti u ovom predmetu imajući u vidu Pravilnik o pregledu predmeta.

Radi neusklađenosti *Pravila puta* sa domaćim zakonima nije jasno kakve radnje domaća tijela smiju poduzimati u predmetima “Kat B” (nedovoljno dokaza) u smislu lišavanja slobode i ispitivanja pojedinih osumnjičenika. Tužitelji u entitetima su obvezni da ponovno podnesu predmete označene kao “Kat B” i “Kat C” Jedinici Haškoga suda za *Pravila puta* prije nego što se odluče da liše slobode neku osobu. Međutim, u ZKP-ima BiH, postoje odredbe koje reguliraju “lišenje slobode” i “privođenje” kao i za izdavanje potjernica i rješenja za određivanje pritvora. U poznatom predmetu *Husnije Balića*, kojeg je lišio slobode tužitelj Okružnog tužiteljstva Trebinje 31. srpnja 2003. godine, iako je njegov predmet imao oznaku “Kat B”⁽¹³⁶⁾. Lišenje slobode je bilo zasnovano na odredbi članka 196.(1) ZKP-a RS (“lišenje

⁽¹³³⁾ Pismo Kazneno-popravnog zavoda Sarajevo, 19. svibnja 2001. godine. Nalazi se u pismohrani OESS-a.

⁽¹³⁴⁾ Odluka Vrhovnog suda po žalbi Gorana Vasića, 29. svibnja 2003. godine, KŽ-106/02.

⁽¹³⁵⁾ Dom za ljudska prava: CH/01/7488, slučaj *Buzuk*, Odluka o prihvatljivosti i meritumu, 5/7/2002.

⁽¹³⁶⁾ Pogledati *Dnevni avaz*, 1. kolovoza 2003. godine.

slobode” – članak 196.(1) ZKP-a RS), a obrazloženo je ispitivanjem osumnjičenog. U tom smislu, u ovome predmetu se nije radilo o dovođenju (“*dovođenje*” – članak 182. ZKP-a RS), iako nije sasvim jasno da li je osumnjičeni mogao slobodno napustiti prostorije u kojima je zadržan. Nejasnoća glede semantičkih i jezičnih razlika, zbog toga, dozvoljava da se ne poštuju svrha *Pravila puta*, a to je sloboda kretanja. U ovom slučaju je Balić bio osoba bošnjačke etničke pripadnosti koji je putovao kroz grad Foču koja se nalazi u RS. Zaustavila ga je policija i odvezla u prilično udaljen grad Trebinje gdje je lišen slobode zbog ispitivanja iako je njegov predmet imao oznaku “Kat B”.

Kada im je postavljeno pitanje o tomu koje radnje su dozvoljene u predmetima ratnih zločina koji nisu označeni kao “Kat A”, tri tužitelja su bila mišljenja da imaju ovlasti da ispituju, privode, hapse ili predlažu da se odredi pritvor protiv osumnjičenih. Međutim, pet je tužitelja navelo da nemaju takve ovlasti. Šest je tužitelja mislilo da mogu da ispituju osumnjičenog ako on dragovoljno dođe nakon što mu je poslat poziv i sedam tužitelja je izrazilo mišljenje da ne mogu privesti osumnjičenoga. Jedan je tužitelj naveo da mu zakon dozvoljava da privede osumnjičenoga. Navedena su mišljenja dokaz da postoji očito neslaganje između odredaba ovog međunarodnog sporazuma i shvatanja kako bi se *Pravila* trebala provesti u postupku domaćih tijela. Prema anketi, dobijeni su podaci da skoro jedna trećina tužitelja je mišljenja da su privođenja dozvoljena u predmetima ratnih zločina, koji nisu označeni kao “Kategorija A”, iako još uvijek postoje dileme po ovom pitanju.

U Anketi tužiteljstava, tužitelji su naveli da čekaju čak dvije godine na odgovor iz Haškog suda glede upućenih predmeta. Polovina tužitelja koji su sudjelovali u Anketi smatra da je postupak iz *Pravila puta* neohodan da bi se spriječila samovoljna uhićenja. Međutim, polovina tužitelja je mišljenja da ovaj postupak značajno usporava procesuiranje predmeta, jer Jedinici Haškog suda za *Pravila puta* nekada treba nekoliko godina da kategorizira i vrati predmet koji joj je upućen. Ovo odugovlačenje ima štetne posljedice po mogućnost pribavljanja dokaza, osobito izjava svjedoka. Dva tužitelja su izrazila svoje nezadovoljstvo postupkom, koji prema njihovim riječima, utječe na neovisnost tužitelja.

Nakon zatvaranja Jedinice Haškog suda za *Pravila puta* 1. listopada 2004. godine, postupak iz *Pravila puta* je prenesen na Tužiteljstvo BiH. Sukladno članku 6.(2) Pravilnika o pregledu predmeta ratnih zločina, entitetski tužitelji trebaju podnijeti Glavnom tužitelju BiH sve predmete koje nije kategorizirala Jedinica Haškog suda za *Pravila puta*, kao i sve predmete koje je označila drugom kategorijom, a ne kategorijom “A” i da pregleda dokaze koje sadrže. Prema statističkim podacima Tužiteljstva Haškoga suda⁽¹³⁷⁾, Jedinica Haškog suda za *Pravila puta* još uvijek nije kategorizirala predmete oko 2300 osoba. O ovim nekategoriziranim predmetima obaviješteno je Tužiteljstvo BiH. Originalni se spisi nalaze kod domaćih tijela vlasti. Pored toga, tu su i drugi spisi koji nikada nisu dostavljeni Jedinici Haškog suda za *Pravila puta*. Sada je Tužiteljstvo BiH odgovorno da ocijeni da li su dostavljeni dokazi dovoljni da se uhiti osumnjičeni ili da se podigne optužnica. Međutim, ostaje da se vidi da li će Tužiteljstvo BiH imati potrebne resurse da pregleda ovako veliki broj spisa na učinkovit i pravodoban način. Što se tiče predmeta koje je Jedinica Haškog suda za *Pravila puta* označila kategorijom “B” i “C”, kada bi se pribavilo još dokaza, neki od njih bi se mogli svrstati u kategoriju predmeta u kojima ima dovoljno dokaza da se uhiti osumnjičeni ili da se podigne optužnica. Može se postaviti pitanje o pravnim osnovama na kojima Glavni tužitelj BiH pružima funkciju Jedinice *Pravila puta* Haškog suda, jer nema zakonskih odredaba u ZKP-u BiH, koje bi omogućavale da Glavni tužitelj BiH preuzme takvu ulogu, niti ima ikakve hijerarhijske veze između Glavnog tužitelja BiH i tužitelja u entitetima.

⁽¹³⁷⁾ Statistički podaci koje je OECS dobio od Haškoga suda 10. studenoga 2004. godine.

7. Zaključak

Nestabilna društvena i politička atmosfera u kojoj se odvijaju suđenja za ratne zločine predstavljaju izuzetan izazov i test za 'reformirani' pravni sustav BiH. Usprkos stalnim kritikama domaćih tijela vlasti koja se bave predmetima ratnih zločina, OEES je u ovom izvješću istaknuo kako neki sudovi i tužitelji, osobito u FBiH, savjesno rade na tome da osobe odgovorne za ratne zločine dovedu pred lice pravde.

Međutim, skoro desetljeće nakon završetka sukoba, aktivnosti koje poduzimaju tijela vlasti na istraživanju ratnih zločina i krivičnom gonjenju počinitelja, kao i na obeštećenju žrtava ili njihovih obitelji, nisu dovoljni. Dosadašnji neuspjeh tijela vlasti da procesuiraju odgovorne za ratne zločine ozbiljno podriva vladavinu prava i negativno utječe na povjerenje javnosti u policiju i pravni sustav uopće, posebno među povratničkom populacijom. Ova se ocjena odnosi osobito na RS.

Postoje brojne prepreke koje je potrebno otkloniti na putu učinkovitog procesuiranja ratnih zločina. Ovo se prije svega odnosi na političku nezainteresiranost pristranih tijela vlasti, te prisutan strah kod sudaca i tužitelja za njihovu osobnu sigurnost. Osim toga, uočene su i teškoće u pronalazanju i osiguranju nazočnosti svjedoka i optuženih na sudu, kao i poteškoće u uspostavi učinkovite međudržavne suradnje. U procesuiranju predmeta ratnih zločina, sudovi i tužitelji su suočeni sa brojnim poteškoćama koje se odnose na svjedoke. Primijećeno je da se svjedoci veoma često ne odazivaju na poziv suda, da se nalaze u stanju straha, te da je kod svjedoka nastupio zaborav događaja o kojima trebaju svjedočiti. Dalje je uočeno, da ne postoji odgovarajući sustav za zaštitu svjedoka. Sudovi su opterećeni velikim brojem predmeta, a istaknuto je da je pravna literatura, koja može poslužiti kao referenca u procesuiranju ovih predmeta, neodgovarajuća. Primijećeno je da nije osigurana redovita opskrba sudova biltenima, kao i stručnim tekstovima iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava. Edukacija sudaca i tužitelja u ovoj oblasti, kao i općenito o pripremi optužnice, načinu unakrsnog ispitivanja i izboru dokaza je nedovoljna. Materijalna sredstva na raspolaganju sudovima dostatna su da zadovolje osnovne potrebe, dok se dodatni izdaci neophodni za učinkovito procesuiranje ovih krivičnih dijela ne smatraju prioritetnim. Donošenje novih zakona o krivičnom postupku u 2003. godini, kao i uspostava Odjela za ratne zločine na državnoj razini otvorili su čitav niz pitanja vezanih za postupanje i nadležnost, što je proizvelo određenu neizvjesnost u ovim predmetima. Novonastala situacija predstavlja dodatni izazov za sudove u entitetima. Ostaje da se vidi da li, u svjetlu nedavno provedene reforme, procesuiranje ratnih zločina na razini okružnih i županijskih sudova može se voditi učinkovitije nego što je to slučaj bio do sada. Utvrditi odgovornost za ratne zločine počinjene u prošlim sukobima, prvenstveno ostaje odgovornost vlasti BiH.

Smatra se da će uspostava mješovitog Odjela za ratne zločine BiH, koje je dobilo opću podršku, stvoriti pozitivni momentum u 2005. godini za procesuiranje ratnih zločina, što bi moglo imati pozitivnog utjecaja na rad županijskih i okružnih sudova. Međutim, dok se sredstva i pozornost usmjeravaju na Odjel za ratne zločine, koji će uglavnom procesuirati značajne predmete, veoma je bitno skrenuti pozornost vlasti u BiH i međunarodne zajednice na potrebu osiguravanja neophodnih sredstava za suce, tužitelje i odvjetnike na razini entiteta, kako bi mogli učinkovito procesuirati ratne zločine. Također, prioritet u 2005. godini trebaju predstavljati aktivnosti na učvršćivanju i poboljšanju suradnje i mehanizama za pravnu pomoć i suradnju između zemalja u regionu, odnosno između entiteta u BiH, kako bi sukladno odgovorili potrebama istrage i sudskih postupaka u predmetima ratnih zločina. Konačni uspjeh u procesu krivičnog gonjenja ratnih zločinaca neće samo ovisiti o učinkovitosti novog Odjela za ratne zločine, nego i o sposobnosti županijskih i okružnih sudova da izvrše svoj dio posla u procesuiranju velikog broja predmeta ratnih zločina.

1. Ferid Halilović - Osnovni sud Modriča i Okružni sud Doboj

Osoba, bošnjačke nacionalnosti, je bila optužena da je počinila ratne zločine protiv civila srpske nacionalnosti, koji su bili zatvoreni u logoru u Odžaku kojeg je držao HVO (hrvatska vojska). Godine 1997. ovaj slučaj je postao prvi predmet na koji se primjenjuju *Pravila puta*, a koji je završen u RS. Prvostupanjski sud utvrdio je da je osumnjičeni kriv jer je ustanovljeno da je, kao zatvorski čuvar, sudjelovao u batinanju 29 zatvorenika, od kojih su četvorica podlegla od zadobijenih povreda. Drugostupanjski je sud potvrdio presudu i izrečenu kaznu zatvora od 15 godina. Optuženi je lišen slobode 18. listopada 1996. godine, bez odobrenja Jedinice Haškog suda za *Pravila puta*. Bio je u pritvoru skoro 7 mjeseci, prije nego što je Haški sud predmet označio kategorijom 'A', 9. svibnja 1997. godine. Branitelju, odvjetniku iz Federacije BiH, koga je izabrao optuženi, nije bilo dozvoljeno da ga zastupa u prvostupanjskom postupku iz razloga što odvjetnici iz FBiH nisu mogli zastupati optužene na sudovima u RS. Optuženi je pušten iz zatvora prije vremena, nakon što je prebačen u zatvor u FBiH i nakon što mu je odobren uvjetni otpust, prije nego što je izdržao jednu trećinu zatvorske kazne od 15 godina.

2. Miralem Mačić, Jusuf Potur i Adem Landžo, u predmetu poznatom kao "predmet Golubović" – Viši sud Mostar Istok i Županijski sud Mostar

Trojica optuženih, bošnjačke nacionalnosti, bili su pripadnici Armije BiH i sudjelovali su u akcijama u tijeku rata. Dana 25. srpnja 2000. godine utvrđeno je da su krivi za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i osuđeni su na 12, 9 i 12 godina. Podnijeli su žalbu protiv presude. Vrhovni sud FBiH je 8. veljače 2001. godine potvrdio i presudu i kaznu. Bili su optuženi da su 1. srpnja 1992. godine u Konjic odveli jedan bračni par srpske nacionalnosti iz njihova stana, zajedno sa dva maloljetna sina (5 i 7 godina) i ubili ih iz vatrenog oružja. Pored ovoga, Mačić i Landžo optuženi su da su nožem nasmrtno izbolili jednoga čuvara srpske nacionalnosti.

Postupak je počeo u tijeku rata i nastavljen je u ozračju političkog naboja u razdoblju kada su vršeni pokušaji da se objedine dva jednonacionalna Viša suda u Mostaru u jedan višenacionalni Županijski sud, sukladno odluci OHR-a od 3. kolovoza 1998. godine. Ovaj je slučaj važan, jer je to prvi predmet ratnog zločina koji je vodilo višenacionalno sudbeno vijeće Županijskoga suda Mostar.

Suđenje se održavalo početkom 2000. godine i 25. srpnja 2000. godine izrečene su osuđujuće presude. Otac gospođe Golubović je prije toga, 10. svibnja 1999. godine, podnio aplikaciju Domu za ljudska prava BiH, u kojoj je naveo, između ostaloga, da to što tijela vlasti nisu na ispravan način i pravodobno istražila i razjasnila sudbinu njegove kćerke, zeta i dvoje unučadi, predstavlja nehumano i ponižavajuće ponašanje i povredu njegovih prava, koja su zaštićena člankom 3. Europske konvencije. Dom za ljudska prava je prvo utvrdio da se radi o povredi prava iz članka 3⁽¹³⁸⁾. Ovu odluku je poništio plenarni saziv Doma u svom postupku preispitivanja odluka. Dom za ljudska prava je naglasio činjenicu da 'mada se to desilo nakon mnogo odugovlačenja i opstrukcija, tijela su vlasti provela krivičnu istragu, razjasnila sudbinu žrtava i uspješno sudila i kaznila ljude koji su počinili taj zločin.'⁽¹³⁹⁾

⁽¹³⁸⁾ Odluka Doma za ljudska prava br.CH 99/2150

⁽¹³⁹⁾ Id, stavak 97.

3. Enes Šakrak i Mustafa Hota - Županijski sud Sarajevo

Oba optužena (bošnjačke nacionalnosti) bila su optužena da su, kao pripadnici 9. motorizirane brigade 1. Korpusa Armije R BiH, sudjelovali u ubojstvu 30 civila hrvatske nacionalnosti u selu Grabovica 8. i 9. rujna 1993. Bili su optuženi za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. KZ-a SFRJ. Šakrak je ubio trudnicu i njezinu kćerku od 4 godine, dok je Hota ubio bračni par. Šakrak je 15. listopada 2003. godine sklopio sporazum o priznanju krivice sa Županijskim tužiteljstvom Sarajevo, u kome je dogovorena kazna od 10 godina zatvora, s tim da će on svjedočiti u predmetima ratnih zločina koji se budu kasnije vodili. Hota je 1. prosinca 2003. godine sklopio sporazum o priznanju krivice sa Županijskim tužiteljstvom, u kome je dogovorena kazna od 9 godina zatvora, a koju je kasnije potvrdio Županijski sud. Ovo je prvi poznati slučaj sklapanja sporazuma o krivici na domaćim sudovima u predmetima ratnih zločina nakon usvajanja novih ZKP-a u FBiH.

Presude iz 2004. godine

4. Predmet “Mostarska četvorka” (Željko Džidić, Erhad Poznić, Ivan Škutor i Mate Aničić) – Županijski sud Mostar

Sva četvorica optuženih (hrvatske nacionalnosti) u predmetu “Mostarska četvorka” su nakon ponovnog suđenja na Županijskom sudu Mostar, oslobođeni optužaba 30. siječnja 2004. godine. Optuženi su da su, kao članovi Hrvatskog vijeća obrane (HVO), sudjelovali u ubijanju civila bošnjačke nacionalnosti, kao i ratnih zarobljenika koji su bili zatvoreni na Strojarskom fakultetu u Mostaru u svibnju i srpnju 1993. godine. Optužnica navodi da je prvooptuženi bio zapovjednik III Brigade vojne policije HVO-a u Mostaru. Optuženi su prvo oslobođeni svih optužaba u travnju 2001. godine. Vrhovni sud FBiH je u lipnju 2002. godine zapovjedio ponovno suđenje na osnovu toga što je trebalo izvesti nove dokaze. Ponovno suđenje je počelo 17. veljače 2003. godine i završilo se u siječnju 2004. godine. Određeni broj svjedoka je promijenio svoje iskaze, koje su dali u fazi istrage, koji nisu inkriminirali optužene. Vrhovni sud FBiH je, 4. studenog 2004. godine, uvažio žalbu tužitelja iz različitih razloga i naložio drugo ponovno suđenje.

5. Duško Tadić – Županijski sud Sarajevo

Županijski sud Sarajevo je Duška Tadića (srpske nacionalnosti) oslobodio optužbe 31. ožujka 2004. godine. Tadić je bio optužen da je nezakonito držao u pritvoru Bošnjake u Čajniču u travnju 1992. godine kao pripadnik srpskih paravojnih formacija (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 154. KZ-a F BiH). Tužitelj je podnio žalbu 4. svibnja 2004. godine.

6. Jovo Torbica – Županijski sud Sarajevo

Županijski sud Sarajevo je Torbicu (srpske nacionalnosti) oslobodio optužaba 11. ožujka 2004. godine, na osnovu toga što nije bilo dovoljno dokaza da je kriv za optužbe za ratni zločin kojima je terećen (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 154. KZ-a F BiH). Osoba je optužena za djelo ratne pljačke koje je počinio kao pripadnik oružanih snaga srpske vojske nakon napadaja snaga JNA i srpske vojske na njegovo selo, koje se nalazi u općini Novi Grad - Sarajevo, u lipnju 1992. godine. Optužen je za krađu stoke i stvari iz kuća Bošnjaka koji su protjerani iz sela Ahatovići. Tužitelj je podnio žalbu 29. travnja 2004. godine. Predmet se nalazi na Vrhovnom sudu FBiH 9.06.2004. godine.

7. Vlastimir Pušara – Županijski sud Sarajevo

Županijski sud Sarajevo je 29. lipnja 2004. godine utvrdio da je Vlastimir Pušara (srpske nacionalnosti), kao pripadnik vojske RS, kriv po četiri točke optužbe za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, čiji cilj je bilo etničko čišćenje u Hadžićima (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 154. (1) KZ F BiH). Osuđen je na 10 godina zatvora. Obrana je uložila žalbu 2. rujna 2004. godine. Vrhovni sud FBiH je 02.09.2004. godine preinačio presudu, kojom je kaznu zatvora snizio na 7 godina.

8. Ratko Gašović – Županijski sud Sarajevo

Županijski sud Sarajevo je 9. veljače 2004. godine utvrdio da je Ratko Gašović (Srbin po nacionalnosti) kriv za ratne zločine protiv civilnog stanovništva (optužbe su: silovanje, prisilni rad i nehumano ponašanje) i osuđen je na 10 godina zatvora (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 154. (1) KZ F BiH). Vrhovni sud FBiH je dana 6.10.2004. godine preinačio presudu, kojom je kaznu zatvora snizio na 8 godina.

9. Romeo Blažević – Županijski sud Mostar

Županijski sud Mostar je 26. travnja 2004. godine proglasio optuženog Romea Blaževića (hrvatske nacionalnosti) krivim za ratne zločine protiv ratnih zarobljenika i civilnog stanovništva (članci 142. i 144. ZK-a SFRJ). Osuđen je na jedinstvenu kaznu od dvije godine zatvora. Kao vojnik Hrvatskog vijeća obrane (HVO) optužen je da je vršio nečovječna postupanja prema ratnim zarobljenicima pripadnicima Armije BiH koji su bili zarobljeni u zgradi Vranice u Mostaru i nalazili se u policijskoj postaji HVO-a u Širokom Brijegu. Također mu se optužnicom stavilo na teret da je prema civilu bošnjačke nacionalnosti, zatvorenom u logoru Heliodrom i drugim zatvorenicima, vršio nečovječna postupanja i mjere zastrašivanja. Vrhovni sud FBiH je 16. prosinca 2004. godine preinačio kaznu zatvora od 2 godine u kaznu zatvora od 3 godine.

10. Ivan Baković – Županijski sud Livno

General HVO-a, Ivan Baković (hrvatske nacionalnosti), je optužen za „ratne zločine protiv civilnog stanovništva”. Ova optužba se odnosi na ubojstvo 9 civila bošnjačke nacionalnosti u kolovozu 1993. godine u selu Mokronoge (Općina Tomislavgrad). Županijski sud Livno je 7. travnja 2004. godine utvrdio da je Baković kriv i osudio ga na 15 godina zatvora. Prije toga je Bakovića osudio Županijski sud Zagreb za ubojstvo (sukladno hrvatskom Krivičnom zakonu) po istim optužbama. Vrhovni sud R Hrvatske je u žalbenom postupku poništio presudu i vratio predmet na ponovno suđenje. Baković se nije pojavio na ponovnom suđenju. Uhićen je u Livnu 2001. godine. Glavni je pretres na Županijskome sudu Livno počeo u listopadu 2003. godine i završio se 7. travnja 2004. godine. Ovo je prva osuđujuća presuda za ratne zločine protiv civila, koja je izrečena u Županiji 10. Obrana je podnijela žalbu Vrhovnom sudu FBiH 13. svibnja 2004. godine. Vrhovni sud FBiH je presudu potvrdio.

11. Milorad Rodić – Županijski sud Sarajevo

Milorad Rodić (srpske nacionalnosti) se, 06. srpnja 2004. godine, izjasnio krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. (1) KZ-a SFRJ počinjene u srpnju 1992. i siječnju 1993. godine. Rodić je, 09. srpnja 2004. godine, nakon sklapanja sporazuma o krivici, osuđen je na pet godina zatvora. Kao pripadnik Vojske RS (kao pripadnik srpskih vojnih formacija), on je 13. srpnja 1992. godine na Grbavici ušao u jedan stan i stanarki prijetio nožem. Takođe je 13. siječnja 1993. godine, opet na Grbavici, kao pripadnik srpskih vojnih formacija, ušao u jedan stan i stanarki prijetio pištoljem, a potom je silovao.

12. Mario Matić – Županijski sud Mostar

Županijski sud Mostar je 6. srpnja 2004. godine izrekao presudu kojom se Mario Matić (hrvatske nacionalnosti) proglašava krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva koji su počinjeni u travnju 1993. godine u tijeku oružanog sukoba između Armije BiH i HVO-a. Osuđen je na 6 godina zatvora. Optužnicom mu se stavilo na teret da je u svojstvu pripadnika Vojne policije HVO-a nečovječno postupao prema civilima na način da je prišao koloni nezakonito uhićenih civila bošnjačke nacionalnosti i vojnika Armije BiH koje su pripadnici vojne policije HVO-a vodili prema zatvoru Pločara u Gornjem Zabrdju, Općina Konjic, te da je usmrtio zarobljenika – civila bošnjačke nacionalnosti.

13. Predmet ‘Konjic 7’ – Županijski sud Mostar (Jasmin Guska, Muharem Hujdur, Sadat Sarajlić,

Safet Sarajlić, Muhamed Sarajlić, Senad Begluk i Miralem Salihović)

Županijski sud Mostar je 28. lipnja 2004. godine izrekao presudu kojom je optužene (bošnjačke nacionalnosti) u slučaju “Konjic 7” oslobodio optužbe za nezakonito zatvaranje, mučenje i ubojstvo dva stanovnika Konjica srpske nacionalnosti u svibnju 1992. godine za vrijeme oružanog sukoba u BiH. Optužnica stavlja na teret da je optuženi Guska u prvoj polovini svibnja 1992. godine u Konjicu ostalim okrivljenima zapovjedio nezakonito uhićenje dva civila srpske nacionalnosti, njihovo nezakonito zatvaranje i mučenje i zajedno s njima sudjelovao u mučenju. Optužnica dalje navodi da su ostali optuženi, koji su bili pripadnici Teritorijalne obrane RBiH premlaćivanjem usmrtili pomenuta dva civila srpske nacionalnosti, dok je optuženi Guska kao njihov nadređeni znao da ih fizički zlostavljaju i da ih tako mogu usmrtiti, a nije to spriječio niti poduzeo zakonske mjere za njihovo kažnjavanje. Optuženi Guska je bio načelnik SJB Konjic i član Ratnog predsjedništva Općine Konjic.

14. Zvonko Trlin– Županijski sud Mostar

Županijski sud Mostar je 29. lipnja 2004. godine izrekao presudu kojom je optuženog Zvonka Trlina (hrvatske nacionalnosti) proglasio krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, i to vršenje mučenja i nečovječnog postupanja, nanošenje velikih patnji i povreda tjelesnog integriteta prema zarobljenim civilima u vojarni HVO-a u Grabovini, Općina Čapljina. Trlin je osuđen na 18 mjeseci zatvora za ovo krivično djelo. Sud ga je oslobodio optužbe da je počinio ubojstvo.

15. Dragan Bunoza – Županijski sud Mostar

Županijski sud Mostar je 12. srpnja 2004. godine izrekao presudu kojom je proglasio Dragana Bunoza (hrvatske nacionalnosti) krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. Krivičnog zakona SFRJ-a, jer je izvršio ubojstvo i nezakonito zatvarao osobe koje ne sudjeluju u neprijateljstvima. Sud je proglasio optuženog krivim što je u vrijeme sukoba između HVO-a i Armije BiH u svojstvu pripadnika HVO-a dana 30.06.1993. i 13.07.1993. godine pod prijetnjom sile, prilikom nezakonitog zatvaranja, prisilio više civila bošnjačke nacionalnosti mještana sela Plješivac, općina Stolac da napuste svoje kuće i imovinu i tom prilikom usmrtio civila. Osuđen je na 9 godina zatvora.

16. Dragan Palameta – Županijski sud Mostar

Županijski sud Mostar je optuženoga Dragana Palametu (hrvatske nacionalnosti) 29. listopada 2004. godine oslobodio optužbe za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. (1) KZ-a SFRJ-a nakon suđenja koje je trajalo skoro 18 mjeseci. Oko 20 svjedoka je saslušano i glavni pretres je počinjao iznova nekoliko puta, zbog predugih stanki između ročišta do kojih je dolazilo djelomično zbog ozbiljnih problema u dovođenju svedoka i njihovog nedolaska pred sud, kao i zbog procesa ponovnog imenovanja sudaca i tužitelja.

17. Ostoja Sando - Županijski sud Sarajevo

Županijski sud Sarajevo je 22. studenoga 2004. godine utvrdio da Ostoja Sando (srpske nacionalnosti) nije kriv za optužbe da je počinio ratne zločine protiv ranjenih zarobljenika u studenome 1993. godine (Ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika iz članka 143. KZ SFRJ). U njima je navedeno da je pucao u ranjene pripadnike Armije BiH i da ih je ubio. Optužba je izjavila da će podnijeti žalbu Vrhovnom sudu FBiH. Sando je uhićen 18. rujna 2003. godine, a suđenje je počelo u siječnju 2004. godine. U pritvoru je proveo 14 mjeseci.

18. Zoran Knežević - Županijski sud Sarajevo

Županijski sud Sarajevo je dana 8. prosinca 2004. godine proglasio krivim optuženog (srpske nacionalnosti) za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i osuđen je na 10 godina zatvora. Optužba je tvrdila da je u tijeku rata u BiH, na Grbavici, Sarajevo, silovao žene bošnjačke nacionalnosti zloporabljajući svoj položaj pripadnika Vojske Republike Srpske (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 142. (1) KZ SFRJ).

Presude izrečene u siječnju 2005. godine

19. Veselin Čančar - Županijski sud Sarajevo

Dana 12.01.2005.godine, Županijski sud Sarajevo je osudio optuženoga na 4 godine i 6 mjeseci zatvora. Čančar, srbin po nacionalnosti, optužen je za ratne zločine protiv civila (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 142. (1) KZ SFRJ). Kao pripadnik srpskih vojnih formacija za njega se tvrdi da je sudjelovao u zatvaranju civila u koncentracijske kampove. Županijski sud Sarajevo je donio presudu 1998. godine i osudio ga na 11 godina zatvora. Rješavajući žalbu, Vrhovni sud FBiH je donio presudu kojom je smanjio kaznu na 9 godina zatvora. Rješavajući aplikaciju optuženoga, Dom za ljudska prava je donio odluku kojom nalaže FBiH da obnovi krivični postupak u slučaju Čančar, a na zahtjev aplikanta. Glavni pretres je počeo 23. studenoga 2004. godine.

20. Salem Pinjić– Županijski sud Mostar

Županijski sud Mostar je 17. siječnja 2005. godine izrekao presudu kojom je optuženog Salema Pinjića (bošnjačke nacionalnosti) proglasio krivim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. KZ SFRJ. Osuđen je na kaznu od 7 godina zatvora. Optužnicom mu se stavilo na teret da je 13. srpnja 1992. godine kao pripadnik Armije BiH u skupini sa više vojnika Armije BiH izvršio ubojstvo civila srpske nacionalnosti – ženskog spola, nakon što je ta osoba izvedena iz Osnovne škole u selu Bradina, Općina Konjic, gdje je bila protuzakonito zatvorena sa više civila srpske nacionalnosti.

Predmeti koji su još u tijeku krajem 2004. godine

21. Novo Rajak – Županijski sud Sarajevo

Optuženi se (srpske nacionalnosti) tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 142. (1) i (2) KZ SFRJ). Optužba tvrdi da je u travnju, svibnju i lipnju 1992. godine na teritoriju Višegrada, kao policajac policijske postaje Višegrad, zajedno sa pripadnicima srpskih paravojnih formacija, sudjelovao u napadaju na sela Crni Vrh i Kabernik, i prijetio, hapsio, mučio i maltretirao Bošnjake i sudjelovao u njihovim ubojstvima. Glavni pretres se nastavlja sa dokaznim postupkom (po novom ZKP-u).

22. Boro Krsmanović– Županijski sud Sarajevo

Optuženi (srpske nacionalnosti) je optužen po 7 točaka optužnice za ratne zločine protiv civilnog stanovništva (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 142. (1) KZ SFRJ). Optužba tvrdi da je sudjelovao u napadajima na sela na teritoriju Hadžića 1992. i 1993. godine kao pripadnik srpskih vojnih formacija, kada su opljačkane i spaljene kuće, a civili su pohapšeni, zarobljeni, mučeni i ubijani. Glavni pretres se nastavlja sa dokaznim postupkom (po novom ZKP-u).

23. Samir Bejtović - Županijski sud Sarajevo

Optuženi se (bošnjačke nacionalnosti) tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i teško ubojstvo (Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz članka 142. (1) KZ SFRJ i ubojstvo iz članka 36. (2) točka 1. KZ R BiH, a glede članka 25. KZ SFRJ). Optužen je da je ova krivična djela počinio kao pripadnik 10. Brdske brigade Armije BiH u tijeku 1992. i 1993. godine. Glavni se pretres nastavlja sa saslušanjem svjedoka (po starom ZKP-u).

24. Franjo Radić - Županijski sud Novi Travnik (suđenje odgođeno na neodređeno vrijeme)

Optuženi se (hrvatske nacionalnosti) tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz 1993. godine, koji obuhvataju i ubojstvo dva civila. Glavni pretres je odgođen na neodređeno vrijeme, jer se čeka da Sudbeno vijeće Vrhovnog suda donese odluku o zahtjevu obrane i tužitelja glede izuzimanja dokaza. Postupak je počeo otpočetak 21. prosinca 2004. godine.

25. Petar Matić i Ante Krešić– Županijski sud Mostar

Optuženi se (hrvatske nacionalnosti) tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva: optužnica se sastoji od 5 točaka i podignuta je protiv 3 osobe. Međutim, postupak u ovom predmetu je razdvojen jer se trećeoptuženi, Dragan Krešić, nalazi u bjekstvu. Tvrdi se da je Petar Matić, kao zapovjednik Vojne policije HVO-a, zajedno s Antom i Draganom Krešićem, koji su bili pripadnici iste postrojbe, mučio i vršio nečovječno postupanje prema određenom broju civila bošnjačke nacionalnosti, koji su bili zatvoreni u bolnici Koštana u Stocu u srpnju, kolovozu, rujnu i listopadu 1993. godine. Pet je civila podleglo ovim mučenjima. Za Krešića optužnica, također, navodi da je odgovoran za mučenje jednog civila bošnjačke nacionalnosti koji je bio zatvoren u zatvoru Dretelj kod Čapljine. Glavni pretres je počeo otpočetak 16. studenoga 2004. godine na Županijskome sudu Mostar nakon stanke od dvije godine Novi predsjednik Sudbenog vijeća je odgodio glavni pretres 13. prosinca 2004. godine na neodređeno vrijeme uz objašnjenje da predmet treba biti proslijeđen Sudu BiH koji će odlučiti gdje će se voditi postupak.

26. Fikret Boškailo – Okružni sud Trebinje (suđenje odgođeno na neodređeno vrijeme)

Izmijenjena optužnica od 13.09.2002 tereti Boškaila da je kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme oružanog sukoba vršio pljačkanje imovine civilnog stanovništva i protuzakonito samovoljno uništavanje i prisvajanje imovine velikih razmjera na teritoriju Čapljine 1992. Glavni pretres u ovom slučaju je bio zakazan za 17. siječnja 2005. godine, ali nije održan, jer se optuženi i njegov branitelj nisu pojavili pred sudom. Branitelj je za sebe i svog branjenika priložio putem pošte medicinsku dokumentaciju kojom pravda izostanke. Glavni pretres je odgođen na neodređeno vrijeme.

27. Čupina i ostali (slučaj mostarske Četvrte osnovne škole) –

Ponovno suđenje na Županijskome sudu Mostar

Trinaest se optuženih (bošnjačke nacionalnosti) tereti za ratne zločine protiv ratnih zarobljenika. Optužnica navodi da su kao pripadnici Armije BiH tijekom oružanog sukoba između Armije BiH i HVO-a na području Mostara, a nakon 30.6.1993. godine tijekom kojeg je zarobljeno više pripadnika HVO-a nečovječno postupali prema ratnim zarobljenicima. Trojica optuženih su još uvijek u bjekstvu. Prvostupanjska presuda je u ovom predmetu donesena 6. srpnja 2001. godine. Vrhovni sud FBiH je 11. rujna 2003. godine ukinuo prvostupanjsku presudu i vratio predmet na ponovno suđenje. Ponovno suđenje je započelo 29. rujna 2004. godine. Ročišta su bila zakazana za 18, 19, i 20. listopada 2004. godine, ali je pretres odgođen na neodređeno vrijeme zbog nemogućnosti branitelja drugooptuženog da se pojavi pred sudom do siječnja 2005.

28. Tomo Mihajlović zvani Kuka – Županijski sud Zenica

Optuženi se (srpske nacionalnosti) tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva kao pripadnik pričuvene policijske postrojbe iz Teslića (pričuvnoga sastava MUP-a na prostorima općine Teslić). Optužbe obuhvataju nečovječno postupanje, ubojstva, mučenje, nezakonita progonstva i preseljavanja i silovanje. Protiv njega je izdata naredba za izdavanje centralne potjernice 9. studenoga 2000. godine, što nikada nije bio izvršeno, usprkos zahtjevu za pravnom suradnjom, što su ga tijela vlasti FBiH uputila RS. Međutim, on se dragovoljno predao 7. ožujka 2003. godine, nakon čega mu je određen pritvor. Do tada je njegovo suđenje vođeno u odsustvu. On je poslije, nakon 3 mjeseca, pušten na slobodu i redovito pristupa sudu. Glavni je pretres počeo iznova 27. srpnja 2004. godine.

29. Dominik Ilijašević zvani Como – Županijski sud Zenica

Optuženi se (hrvatske nacionalnosti) tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 154.(1) KZ-a FBiH koji su počinjeni u Općini Vareš i još tri druge općine u središnjoj Bosni, općine Vareš, Kiseljak i Kreševo. Tvrdi se da je poticao, zapovijedao ili izravno sudjelovao u ubojstvima, mučenjima i silovanjima civila. Optuženi je lišen slobode 28. kolovoza 2000. godine i pušten je iz pritvora 7. veljače 2003. godine. On je podnio aplikaciju Domu za ljudska prava, protiv FBiH glede povrede prava zbog dužine trajanja pritvora, koja je riješena u njegovu korist. Nakon ročišta koje je održano u listopadu 2003. godine, dvojica sudaca iz Sudbenoga vijeća i tužitelj nisu ponovno imenovani i glavni pretres je morao početi iznova. Glavni pretres je ponovno otvoren 30. lipnja 2004. godine pred višenacionalnim sudbenim vijećem i još je u tijeku.

30. Edin Hakanović - Županijski sud Zenica

Optuženi se (bošnjačke nacionalnosti) tereti da je izdavao zapovijedi za borbena dejstva na selo Dusina i zaselak Kegelji, napadaj na sela Dusina, Višnjica i Lašva u Općini Zenica u siječnju 1993. godine, da je sudjelovao u zatvaranju 40 civila u jednu kuću, formiranje živog štita prema HVO-u, vrijeđanju i maltretiranju, te protjerivanju zarobljenih civila hrvatske nacionalnosti u pravcu sela Lašva. Optuženi se nije nalazio u pritvoru za vrijeme trajanja postupka. Jedno ročište je održano u prosincu 2003. godine pred sudbenim vijećem čija većina članova nije ponovno imenovana. Glavni pretres se održao u studenome 2004. godine i dalje se nastavlja.

31. Fikret Smajlović zvani Piklić – Županijski sud Tuzla

Optuženi se (bošnjačke nacionalnosti), tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika. On je u srpski koncentracijski kamp Batković kod Bijeljine, došao kao zatvorenik 1992. godine i postao čuvar za koga se tvrdi da je sudjelovao u mučenju zatvorenika. Tvrdi se da je odgovoran za smrt najmanje dvojice zatvorenika. Glavni je pretres u tijeku. Neki svjedoci se nisu pojavili na ročištima koja su održana 14. i 22. prosinca 2004. godine.

32. Mato Miletić – Županijski sud Novi Travnik

Optuženi (hrvatske nacionalnosti) se tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. Krivičnog zakona SFRJ i ratni zločin protiv ratnih zarobljenika iz članka 144. Krivičnog zakona SFRJ. Tvrdi se da je optuženi kao član postrojbe HVO-a u Općini Kreševo, zatvarao civile u logore, fizički ih maltretirao, nehumano se prema njima ponašao i palio džamije i kuće. Glavni pretres je počeo 20. prosinca 2004. godine.

33. Ćazim Behrić – Županijski sud Bihać

Optuženi se (bošnjačke nacionalnosti), tereti za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. Krivičnog zakona SFRJ. Tvrdi se da je on, 1994. godine kao čuvar u koncentracijskom logoru Drmaljevo u Velikoj Kladuši vršio ubijanje, mučenje, nehumano ponašanje, zastrašivanje, prisilni rad i silovanje civila. Ročišta za izjašnjenje o krivici koja su bila zakazana za prosinac 2004. godine morala su biti odgođena, jer optuženi živi u RHrvatskoj i nije se pojavljivao na sudu.

34. Slučaj Matanović - (Ranko Jakovljević i ostalih 10 optuženih) - Okružni sud Banjaluka

Optuženi (srpske nacionalnosti) se terete za ratne zločine protiv civilnog stanovništva. U optužnici od 29. siječnja 2003. godine oni su optuženi za ratne zločine protiv civilnog stanovništva iz članka 142. Krivičnog zakona SFRJ. Prema optužnici, oni su nezakonito držali u pritvoru katoličkog svećenika Tomislava Matanovića i njegove roditelje u njihovoj kući u vremenskom razdoblju od 14. kolovoza do 19. rujna 1995. godine. Tijela obitelji Matanović su 5. listopada 2001. godine pronađena u jednom bunaru u selu Rizvanovići u Općini Prijedor. Petorica optuženih su 17. svibnja 2002. godine uhićena i stavljena u pritvor. Pušteni su na slobodu 24. srpnja 2002. uz kauciju. Suđenje je u tijeku.

35. Abduladhim Maktouf – Sud BIH

Optuženi koji je porijeklom Iračanin navodno je izvršio otmicu 5 civila u središnjoj Bosni tijekom oružanih sukoba u 1993. godine. Glavni je pretres počeo 20.12.2004. godine.

- Amnesty International, Bosnia-Herzegovina Shelving Justice - War Crimes Prosecutions in Paralysis, EUR 63/018/2003, 12 Nov. 2003. Available at <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR630182003?open&of=ENG-BIH>
- Cassese, A. International Criminal Law, Oxford University Press, 2003.
- Green, L.C. The Contemporary Law of Armed Conflict, Manchester University Press, 2nd Edition, 2000.
- Holdgaard, M., The Right to Cross-Examine Witnesses – Case Law under the European Convention on Human Rights, Nordic Journal of International Law 71, 83-106, 2002.
- Human Rights Watch, Balkans Justice Bulletin: The Trial of Dominik Ilijašević, Jan. 2004. Available at <http://hrw.org/backgrounder/eca/balkans0104.htm>.
- Independent Judicial Commission, Final Report, Nov. 2004. Available at http://www.hjpc.ba/reports/pdf/final_report_eng.PDF.
- International Centre for Transitional Justice, Bosnia and Herzegovina: Selected Developments in Transitional Justice, Nov. 2004.
- International Crisis Group, War Criminals in Bosnia's Republika Srpska: Who are the People in Your Neighbourhood?, Balkans Report No. 103, Nov. 2000. Available at <http://www.crisisweb.org/home/index.cfm?id=1518&l=1>.
- Kartusch, A and Thompson, K. Trafficking in Persons, Witness Protection and the Legislative Framework of Moldova, OSCE, Dec. 2003. Available at http://www.osce.org/documents/mm/2003/12/3191_en.pdf.
- Office of the High Representative, The Future of Domestic War Crimes in Bosnia and Herzegovina, May 2002. On file with OSCE.
- OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, Trial Monitoring Report –‘Implementation of the New Criminal Procedure Code in the Courts of BiH’, Dec. 2004. Available at www.oscebih.org.
- OSCE Mission to Croatia, Background Report: Domestic War Crimes Trials, 2003. Available at www.osce.org/croatia/human_rights/.
- OSCE Mission to Croatia, Background Information on War Crimes Procedures in Croatia and Findings from Trial Monitors, 22 June 2004. Available at www.osce.org/croatia/human_rights/
- Ratner S.R. & Abrams, J.S., Accountability for Human Rights Atrocities in International Law: Beyond the Nuremberg Legacy, Oxford University Press, 2001.
- Ratner, S.R. & Bischoff, J.L. (Eds.), International War Crimes Trials: Making a Difference? Proceedings of an International Conference held at University of Texas School of Law on Nov. 6-7, 2003.
- University of Texas Conference Papers, International War Crimes Trials: Making a Difference?, Nov., 2003, 24-28.
- United States Agency for International Development, Priorities and Partners: Developing the Rule of Law in BiH, June 2003. Available at http://www.usaid.ba/rol_report_english_june2003.doc.

